

**PUBLICAȚIE SAPTĂMINALĂ EDITATĂ DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL II • Nr. 37 • 22 — 29 SEPTEMBRIE 1991

În acest număr:

CONSTANTIN NOICA:

un eseu despre casă și locuire

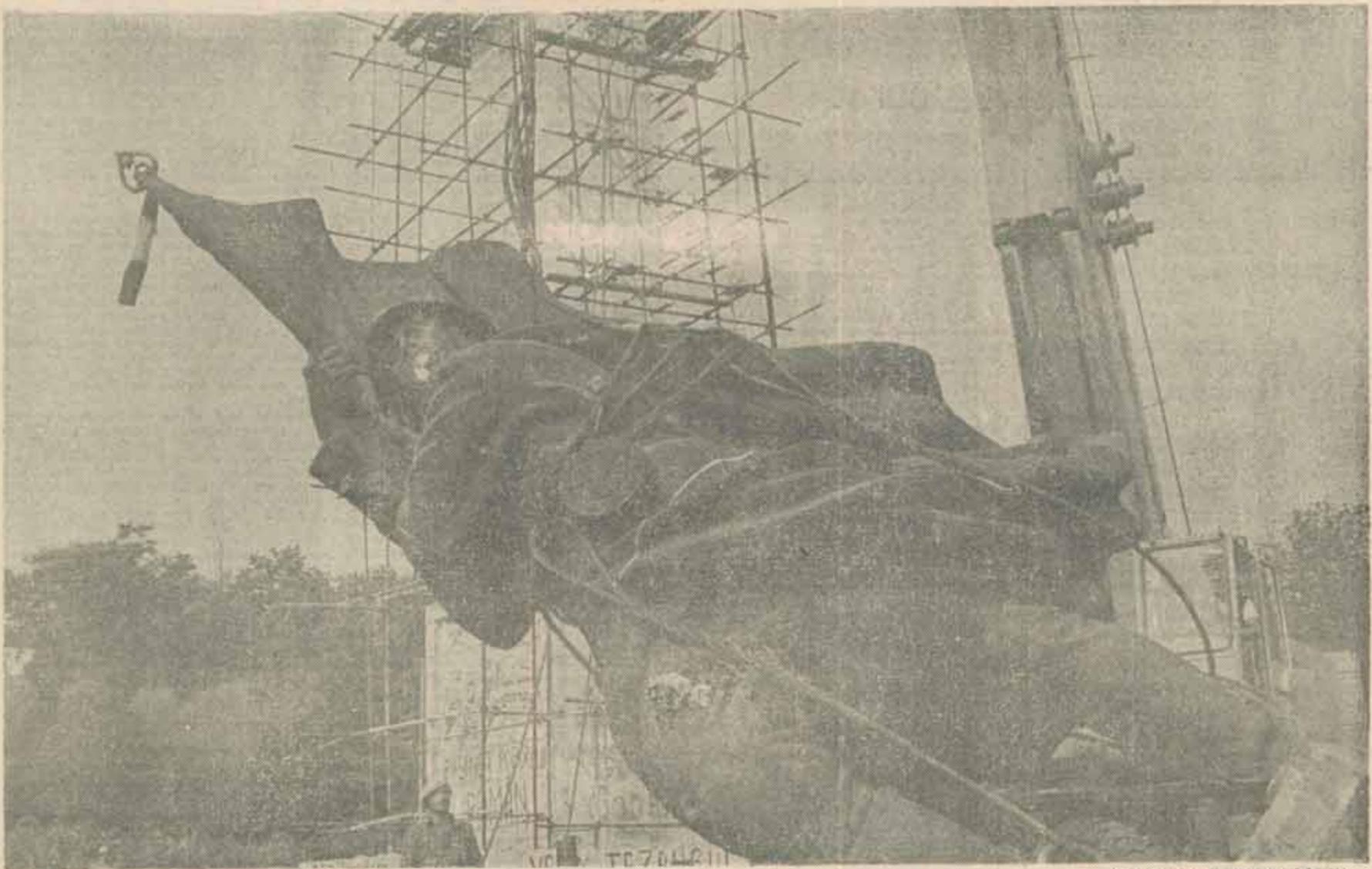
EUGEN IONESCU

în dialog cu

GABRIEL LIICEANU

Din închisorile comuniste:
amintiri despre

**MIRCEA VULCĂNESCU
și BELU ZILBER**

Fotografie de EMANUEL PARVU

Soldatul sovietic a coborât de pe soac. Monumentul care marca eliberarea României de sub ocupația românească se odihnește, undeva, pe pământul țării. Încă un simbol al comunismului a fost suprimit.

Ce vom pune în loc? Nu știm, deocamdată — cum n-am știut ce să punem în golul steagului sfișiat de Revoluție. După atâtea contestări și detronări de simboluri, bucuria demolării nu se conjugă echivalent, recuperator, cu bucuria construcției.

Sintem — pentru a relua o evidență repetată pînă la satietate — într-o perioadă de maximă derută. Vinovăția se pruncă — adesea pasional — în tabăra considerat adversă. Ne-a rămas un singur conson: acela că sintem un pământ năpăstuit și uitat de Dumnezeu.

Cît de straniu sună — în această încercinare difuză care se încapăținează să persiste și să ne otrăvească — versurile care definesc spațiul românesc exemplar: „pe-un picior de plai, pe-o gură de rai...” Cît de straniu sună cuvintele marelui poet și filozof interbelic, care credea că aici omul e în fața unui Dumnezeu plin de inițiativă acrofitoare. Că nici e un spațiu al transcendentului care coboară, spre izbăvirea omului... Că natura este îmbibată de sacru...

Obsesia noastră este, dimpotrivă, că nu mai există nimic slint. Că ne zbatem într-o mizgă impură, lipsită de orice punct arhimedic.

Cînd s-a spus esențialul despre lumea românească, atunci sau acum? Căci un popor trebuie să rămână, în esență, egal cu el însuși pentru lungi perioade istorice.

ADEVĂR ȘI IERTARE

Paradoxul e doar aparent. În acest spațiu al transcendentului care coboară, amestecîndu-se cu pămîntescul, o perioadă istorică fericită a pus în lumină calvarul profanului, iar una nefericită — maculara sacralului. Trăim într-o zonă în care, prin excoletă, binele și răul sînt perfect miscibile, iar vinovățiile — greu de decolat.

Toți sintem români, mai mult sau mai puțin onest — a spus un posibil om politic de acum un secol. Toți sintem mai mult sau mai puțin vinovați — ar spune omologul său contemporan. Atunci, accentul cădea pe onestitate; acum, cade pe vinovăție. Fondul e același, doar formulările sînt complementare. Predispoziția către asemenea confuzii este copios exploatată de profesioniștii învrăjbirii.

Locuim un spațiu al laxității, prea puțin propice instituțiilor morale: biserica, justiția, poliția. În plus, efectul comunismului asupra acestor instituții a fost devastator. Comunismul a murit, dar numai după ce și-a ucis, metodic, posibilitățile săi judecătorești.

Cum va fi atunci cu puțință un proces al comunismului, cu acest dublu handicap — al incapacității de a decela vinovățiile și al lipsei judecătorilor?

Mai mult decît altă, procesele politice n-au constituit niciodată punctul de glorie al Justiției românești. În interbelic, confruntarea a degenerat adeseori în crimă și autoritățile n-au ezitat, la rîndul lor, să-și lichideze sumor adversarii. În procesul lui Antonescu sentința s-a decis, probabil, la Moscova. Iar despre caracterul lamentabil al procesului lui Ceaușescu s-a vorbit îndoaș.

Zădărnici invocăm exemplul Nürnbergului: el n-a fost un proces interior al lumii germane, ci s-a desfășurat sub o enormă presiune internațională, în momentul în care nazismul era complet distrus. Asemenea întreprinderi grandioase nu sînt pe măsura noastră.

Și totuși, un proces al comunismului este de neevitat. Fără el nu poate începe renașterea morală de care avem atîta nevoie.

Ar fi, poate, suficient un proces esențializat al comunismului, un proces care să omendeze moral un număr minim de personaje emblematice ale comunismului. Comunism care este delimitat de două sinistre momente: arestările anilor '48 și Mineriada. Implicarea în aceste două orori a celor două personaje emblematice — înfănatul general Nicolski și radioul președinte Iliescu — ar trebui să fie stabilite clar și definitiv.

Un asemenea proces moral ar fi, poate, pe măsura puterilor noastre.

VICTOR BARSAN

IMPORTANT

Redacția revistei „22” anunță pe cei interesați (biblioteci și persoane particulare) că posedă un stoc de numere vechi, editate în perioada 1990-1991. Doritorii se pot adresa la telefonul 14.17.76.

Cum
vă puteți
abona

Cititorii din străinătate se pot abona la revista „22” trimițând pe adresa redacției: Calea Victoriei 120, sector 1, București — un cec (money order) în contul 47.218.1600030 — B.C.R. sector 1, Str. Londra nr. 10. Plata se face în dolari S.U.A. ori în echivalentul oricărei monede convertibile la cursul oficial:

- zona europeană: 52 dolari anual, 26 dolari pe șase luni;
- zona americană și australiană: 62 dolari anual, 31 dolari pe șase luni.

Expedierea revistei se face de către redacție. În costul abonamentului sînt incluse și cheltuielile de expediție. Se pot trimite și cecuri personale. Abonaților li se oferă, la cerere, numere vechi ale revistei și Raportul G.D.S. cu privire la evenimentele din 13-15 Iunie 1990.

Stimați cititori,

În ciuda creșterii repetate a prețului hîrtiei, începînd cu trimestrul IV 1991 prețul unui abonament pe 3 luni este de numai 175 lei (incluzînd și taxa de expediție) sau 100 lei pentru cei care pot ridica abonamentul direct de la redacție.

TALON

PENTRU ABONAMENT
LA REVISTA „22”

Doresc să mă abonez la Revista „22” pe o perioadă de 3 luni; rog să mi se expedieze publicația cv. pe adresă:

Numele.....
prenumele.....
Localitatea..... Jud.....
Strada..... nr.....
bl..... sc..... et..... cod poștal.....

Menționez că am expediat la data de..... suma de..... lei, prin mandatul poștal (telegrafic) nr..... pe adresa: Redacția Revistei „22”, Calea Victoriei nr. 120, 70.179 București, Of. poștal 22.

Rugăm pe cei interesați să expedieze la aceeași adresă talonul de abonament cu mențiunea:
Pentru Serviciul „Difuzare”.

H.H.STAHL — IN MEMORIAM

În mod obișnuit, paginile închinăte memoriei unui mare dispărut încep cu semnalarea „golului” lăsat.

La înecarea din viață a profesorului academician Henri Stahl, o asemenea constatare nu are temei. Opera lui, operă a unei întregi existențe închinată studiului vieții sociale, a deschis orizonturi noi în gândirea sociologică.

Îmbinînd o pătrundere excepțională în înțelegerea vieții sociale românești cu o adîncită cunoaștere a istoriei sociale, profesorul Stahl a reușit în activitățile lui să ducă mai departe, reunite, tradițiile a două școli românești (a lui Dimitrie Gusti și a lui Nicolae Iorga).

Devenite clasice în literatura sociologică, volumele „Nerej, un village d'une region archaïque” (1939) și „Les anciennes communautés villageoises” (1971) au constituit o strălucită afirmare, peste hotare, a școlii sociologice românești. În 1969 apar „Controverse de istorie socială românească”, iar în 1972 „Studii de sociologie istorică”.

„Teoria și tehnicile investigațiilor interdisciplinare” (volume aparute în anii 1974 și 1975) reprezintă sinteza unei vaste activități: De la sociologia familiei, de la problemele asistenței sociale la sociologia satelor românești, la studiile urbanistice de dezvoltare zonale, gândirea și experiența de teren a profesorului Stahl au format numeroase generații de studenți, în lunga sa activitate de profesor și vor călăuzi mai departe, cercetările în diversele domenii ale științelor sociale.

IOAN MATEI

OCHIUL DE LEMN

Exerciții de transcrieri pe curat

E luni după-amiază, deja tîrziu, mi-e tot mai lehamite: să scrii despre televiziunea română, despre problemele și culesse ei alii de deficițar, de cinic amestecate nu e cel mai plăcut lucru din lume. Dar tocmai de aceea trebuie să continui, imi zic. Persist în a crede că binele e normalul, firescul, că laudele nu sînt făcute decît pentru lucruri excepționale. M-am cam săturat să tot repet aceleași nume, să semnaliez mereu același gen de ticăloși mari și mici sau doar inabilități atent speculate. Ei se repetă, eu mă repet. False vedete, îmbătați de o iluzorie putere, aceea de a ne săpîni și conduce prin iluzii. Fac ecran, se pun în calea dintre realitate și realitate: noi și noi, tu și eu, el și voi. Ca și cum, uitîndu-te în oglindă, ai vedea pe altcineva. Diavolul? Cel care caută să ia locul, să îl ocupe, cel dorind puterea, dar nefiind în stare să facă ceva cu ea, confundînd-o cu opusul ei.

Deschid televizorul, ca să pot scrie. Mihail Taubel despre „stergerea biografiilor”. Opresc sonorul: chipuri de bătrîni, greu de modificat. Eroi mutilați.

Simbăta noaptea, iar, ceea ce se cheamă de acum Rondul de noapte. Devine o obișnuiță. Nu m-am mai uitat. Un fel de a mă obișnui cu non-valoarea agresivă. Îmi dau însă seama că, de va fi să nu scăpăm de această probă de submedieritate impusă, televiziunile locale nu vor mai putea emite simbăta. Nu vor mai avea loc de golemul acesta sinistru. Păi tocmai! Asta e! De aceea a și fost făcut: ca să împiedice (auto)cunoașterea realităților locale, în vederea alegerilor nu mai puțin locale. Tot ce există cu adevărat pe plan local — și știm bine că

de important este acest nivel al realității pentru ceea ce se cheamă societate civilă — trebuie împiedicat să existe, să fie cunoscut. Oare în emisiunea în fața națiunii — partidele politice nu s-a vorbit, așa, într-o doară, de prefecti, de reprezentanți ai puterii locale, cum ajută ei — de pildă — pe sinistrații din Moldova? Deci, ni se înșușează: sînt buni, de ce ar trebui schimbăți? Alfel ce noi-mă ar avea un reportaj aparent neutru din zonele calamitate de inundatii în cadrul bucății de emisiune în regia FSN? Cruzimea, cinismul de a profita de suferință... Cît despre prezența trandafirului — biata floare, calamitățile și ea de false simboluri! —, mai înțeleg, dar cum s-ar putea interpreta apariția, pe generic, a chipului simbitor al președintelui Iliescu, care, conform legii, odată ales, a trebuit să se departă de partidul de origine? Simplu! Se pornește de la realitatea profundă că adepții FSN sînt de fapt simpatizanții d-lui Iliescu, un fel de sectă ce nu vrea să aște de sciziuni, polemici interne, evoluții și deplasări politice etc. Și atunci ni se face cu ochiul: pe viitor votați (tot) trecutul. Procedeți cum săl mai procedat în acea mișcă, arhetipală și de mai. Pe viitor, nu votați, votați trecutul! Viitorul e trecut! Verbele acestea, evident, nu se spun și nu se aud ca atare. Sînt gândiri, tulburări dar insistente, structuri de adîncime, impulsuri ce nu ajung la verbalizare manifestă, ci produc direct gesturi cu impact politic. Cu acestea, la acest nivel pre- și non-verbal e făcută să acționeze televiziunea. Teul ei este tocmai acela de a ocoli cuvîntul, limbajul verbal, articulat, de a-l îneca într-o mare de impulsuri, gesturi, acte și acțiuni inexplicabile, „abisale”, precum votul de la 20 mai ori aplauzele din 14-15 Iunie — gata oricînd de a se reproduce. Poate că tocmai aici se dă lupta, și poate că tocmai acesta ar fi rolul presei scrise: să dea în vilcag, să scoată la suprafață „textele” necrise, schimbul de „mesaje” electrono-psiho-musculare ce lînde să suprimă limbajul verbal, cel care prin sine însuși produce știința rațiunii. Impulsurile televiziunii vizuoză gesturi colective mute și orbe, neînsoțite de cuvînt și, prin urmare, nici de reflectarea în conștiință (cum ar spune marxistii) ce le-ar putea deranja, contrazice.

Că repetiția mecanică este fundamentul politicii puterii instalate o deduce discursurile președintelui, dar și — nu s-ar zice, aparent — cele ale premierului și ministrilor săi. Aceștia din urmă prețind că „înovează” și că „reformează”. De fapt, lemnul de partid și de stat (național, unitar, republican etc.) nu face decît să dea muguri, mîldite tinere.

Ce or fi înțeles telespectatorii de bună credință din ziua de miercuri, cînd, după prezidențialul recurs la acuza de legalism referitor la mișingul Asociației Fostilor Deținuți Politici, a putut asista la cel mai bun — pînă acum — episod al Memorialului durerii, în care același deținut politic își povestea suferințele îndurate sub comuniști? Un privitor atent la spusele președintelui nu ar putea tra-ge decît o singură concluzie: dacă fostii deținuți politici au fost (și, nu-i așa, au rămas!) legionari (altăia rîul absolut, ne-explicit și tot mai dificil de analizat), tot ce povestesc ei că su îndurat a fost pe deplin meritat!!!! Căci aceasta este „lectura” istoriei sugerată continuu de președinte. Cine are dreptate? Seriazul insistă, tot la nivel de sugestie, asupra exclusivității soluției mistice: nu există scăpare decît prin credință. Justiția divină pare singura posibilă. Dar chiar așa să fie? Din ce în ce mai bine făcut, Memorialul păcătuiește la nivelul tezelor de bază, fie acestea și implicite. De fapt, începe să intre în contradicție cu el însuși. Atunci de ce să n-o spună deschis: justiția lăcă, dreptatea aici, pe pămînt, în timpul vieții este nu numai posibilă, ci și necesară. Soluția mistică le e deschisă și numai aleșilor și are dezavantajul de a nu-i atinge pe cei ce nu cred în ea. Adică tocmai pe cei ce ar trebui pedepsiți, pe călăi. Pentru aceștia va trebui făcut, poate, un alt film. De fapt, nu un film, ci pur și simplu un proces. Memorialul e numai pentru victime. Cum spunea Simone Weil, cei ce se autoexclud, prin faptele lor, din comunitatea oamenilor trebuie prin lege (Judecată, sentință, is-părire efectivă) reintegrați în umanitate. Adică, în sensul cel mai eretic cu puștină, mintuții. Poate că justiția divină e cel mai bine servită de justiția pămînteană.

Nu pot, însă, să nu mă întreb cum s-a fi uitat președintele Iliescu la acest film tocmai după ce îl înfășeas — profesorul — pe cel cărora li se oferea ceva mai tîrziu prilejul — culmea! — să și lerte tortionarii. Chiar: ce-o gîndi președintele Iliescu privind la Memorialul durerii? Eu sînt gata să pun pariu că din lasitate preferă să se prefacă a nu înțelege. Miercuri ar fi putut vedea, de exemplu, un fost comunist prea puțin dispus să-și lerte lui însuși greșala de a fi devenit membru PCR. Poate că ieriarea va fi exclusă ca (falsă) soluție tocmai din interior, Nicolăi, aștînd pumnul din balcon: o imagine de viitor pentru mulți din protagoniștii politicii de astăzi. Uneori, cum ar spune Kuri Vonaegut, „asa merg lucrurile”!

BOGDAN GHIU

REVISTA PRESEI

● Se pare că lui Adrian Păunescu îi place enorm la penitenciar. Alfel cum să explic dimensiunile prelungi ale dialogurilor cu tot soiul de personalități încarcerate? Fără îndoială, la ultima întâlnire jilaveană dintre A.P. și Nicu Ceaușescu, gardianul l-a uitat pe poet cogitînd în preajma eiroticului: „A.P. — Mie mi se pare că gestul lui Florin. Pioric este nemăsurat, (...) Faptul că a spus: „Nicu Ceaușescu nu mi-a făcut nici un rău” contează enorm pentru popor.” sau „Capitalismul primitiv înseamnă, după părerea mea, capitalismul sălbatic în care fiecare vrea să ia de pe fiecare tot ce poate. Și în care nu există răbdarea sa, prin acumulări licite, să obțină fiecare om un beneficiu din munca lui, un capital din munca lui. Capitalismul primitiv e un capitalism în care fiecare îi hîrtănește pe fiecare. Ca în filmele cu Vestul sălbatic, cu același nume. Cine e mai puternic, cine e mai șmecher, cine pune mîna primul pe putere. Ma la și îl exploatează pe toți ceilalți”. Citeodată în cuvîntul și interlocutorul: „N.C. — I-mine mă distrau chestiile cînd începeau să apară întreprinderile, fiindcă era o chestie stabilită prin lege, că la întreprindere trebuie să-și dai anulul proporțional cu cît s-a produs. Păi dacă ei raportează că au produs, atîta trebuiau să-și dea anulul.” (Totuși iubirea, nr 37, 12-19 septembrie). Și ar fi și odată poetul (nu A.P.) — Tăcerea e o amenințare / Ca veritabile-nire plui! ● A reapărut. Costă cîșpe lei. Critică pre premier și pune întrebări fundamentale: 1) Dar, la urma urmei, de ce să între întreg poporul român în Europa? 2) Ce facultate au urmat Decebal și Burebista? 3) Ce au realizat Ana Blandiana, Dolina Cornea, Marian Munteanu? 4) Cine sînt eu? (România Mare, nr 63, 13 septembrie) ● Ne

amintim cu toții. La 13 mai a.e., trei politicieni românești au pîrit Fundația Națională pentru Democrație unor comitete și comitii ale Congresului SUA. Parlamentarii Săndulescu, Alexandru și Lintz-mier susțineau că „Din cei 92.000 de dolari, cu care NED pretinde în raportul său anual că ar fi contribuit anul trecut în sprînjul Partidului Național Liberal și Partidului Național Tărănesc, aceste partide nu au primit nimic”. Revista Meridian (volumul I, nr. 2) publică raportul NED-ului privitor la mult disputatele fonduri. Iată unul dintre răspunsuri: „Sprînjul material în discuție s-a materializat astfel: NED a pus la dispoziția Institutului Național Republican pentru Relații Internaționale suma de 70.000 de dolari (nu 92.000), sumă descrisă în raportul pe 1990 al NED-ului în termenii următori: «pentru asigurarea de instruire tehnică și sprîjin la nivel de infrastructură acordate unui spectru larg de partide politice democratice». Sprînjul la nivel de infrastructură a însumat 18.807 dolari plus 450 de dolari pentru transport. Această sumă a fost acordată integral Partidului Național Liberal și Partidului Național Tărănesc. (Un total de 50.951,34 dolari a fost cheltuit pentru două sesiuni de instruire ținute între 17 și 24 aprilie și, respectiv, 1-6 mai 1990 de care au beneficiat trei partide, inclusiv PNL și PNT.) (...) Toate recipisile și celelalte documente relevante referitoare la tranzacțiile respective pot fi consultate.” Ne mai amintim că, imediat după declanșarea acapadului, senatorul F.S.N. Văcaru-de-la-tribuna-parlamentului ținea un discurs eufemizant despre manifestații (verzi) din Piața Universității, plătînd cu bani (verzi) pentru a mărșăli cu steaguri (verzi) către stabilimentele liniștii naționale. Dacă ar fi fost un om politic

veritabil, domnul Văcaru și-ar fi cerut deja scuze. Public. Însă, ca orice parlamentar român de marcă, domnul Văcaru nu obzornește politică ● Autoarea Emeridelor din AZI, 13 septembrie își permite să scrie negru pe alb: „Fără a cunoaște tehnologia chestiilor, filmul Memorialul... (durerii n.n.) este o enormă și inacceptabilă mistificare.” Frazeologia silit anticomunistă a parlamentarilor fesenisti, componerile guvernamentale de complezență, ce „neagă activ” comunismul, dezvăluirile zimbărețe ale președintelui despre incendierea tuisică a carnetului său roșu, acestea toate sînt, într-adevăr, enorme și inacceptabile mistificări. Rubrica Xantipul e una din supapele ce de-pesurizează ideologia FSN, care trebuie espusată din cînd în cînd de noxele anti-comuniste stocate din gresală. Cîteodată pseudonimă, făcînd parte probabil din departamentul Demnitate socială pe care îl descopăr în caseta tehnică a publicatului, se miră că Radu Timaru arată „altfel bine după suferințe monumentale”. Nu e nevoie de prea multă fantezie pentru a schita profilul alegătorului fesenist, pornînd de la cel al liderului său de opinie. ● „Memoria a intrat se pare în epizație și nu întâmplător, poate, unul din intelectualii bătuți pe stradă este redactorul al revistei Memoria. Simbolie! Și nu-i exclus ca însonnia memoriei, de care suferă, s-ar zice, din ce în ce mai mulți români, după o perioadă de letargie, să fie una din cauzele principale ale încercării (prin sperietorea „vinătorii de vrăjitoare”) de a înlocui înțelegerea și uitarea cu uitarea forțată. Dar cum să renască România, după un dezastru pus-tiștor, dacă ororii nu intră în conștiința noastră ca orori și dacă președintele so-colește procesul comunismului o vină-toare de vrăjitoare?” (Octavian Paler, România liberă, vineri 13 septembrie).

SORIN FAUR

cronica evenimentelor politice

Emil Hurezeanu

ÎNTR-UN EROARE OPERAȚIONALĂ ȘI DEZASTRU

In aviație, există o formulă numită „eroare operațională”. Două sau mai multe avioane, adică, sînt autorizate uneori să zboare foarte aproape unul de celălalt, la limita unor riscuri de coliziune, dar nu pînă la transformarea riscului în dezastru. Situația se repetă, se pare, foarte des, pentru că dese sînt și avioanele care zboară în aceeași direcție, în timp ce vîzduhul, tot mai parcat, a devenit strîmt și necuprînzător.

Puterea politică din România își asumă o operațiune similară — o sumă neclintită de erori operaționale, fără însă să dispună, prin natura exercițiului de guvernare — unde acrobația nu se confundă întotdeauna cu aterizarea sigură — de certitudinile radarului electronic al turnului de control.

Eșecul puciului de la Moscova a provocat în mod evident și în România o stare de alarmă. În lipsă de principii și coerență ideologică — alta decît pragmatismul neclintit din loc, F.S.N.-ul guvernamental simulează totuși o anumită neliniște în fața derapajelor de extremă dreaptă sau stîngă din societatea românească. Se reactivează astfel apelul public la procese împotriva comunismului, însoțite însă de o bizară seninătate în acoperirea „listelor negre” ale retardatilor militaro-securisto-pam-ști, turmentați de minutul de glorie al restaurării staliniste, în varianta Lianey and comp. Sceneta se completează cu o uluitoare sponsorizare a unui moment național-populist la Tebea, unde C. V. Tudor, pregătit pentru un „discurs despre starea națiunii”, împarte silib serbarea cu Iliescu, Roman și Vatra Românească. Guvernanti! își spun probabil că e mai utilă tactica implicării într-o mișcare periculoasă, decît cea a evitării virajului naționalist. Mîmrea jocurilor adversarului — sau ale camaradului inconfortabil — vizînd capitalizarea impulsului extremist, cu semn vag moderat, în conul guvernării, e însă o acțiune riscantă, o eroare operațională care deseori echivalează cu rețeta dezastrului.

Și guvernanti!, între alții, cer acum suspendarea unor formațiuni politice cu caracter extremist. Sunt aici însă noi riscuri.

Parlamentul nu pare grăbit să treacă la măsuri excepționale, în absența propriei omisiuni de a semnala o situație excepțională. Acest parlament s-a comportat, pe de altă parte, mult prea des, alina formațiunilor politice extremiste al căror cap este cerut acum, practicînd arbitrarul și intoleranța pentru ca, acum, să devină arbitru la care apelează adepții încheierii rapide a socotelilor cu P.S.M. și România Mare. Justiția, pe de altă parte, este blocată de luni în sir de propria placiditate în fața actelor de putere. Nici parlamentul și nici justiția, așadar, în actuala lor configurație nu pot și nu vor să igienizeze viața politică românească, mai mult decît dorește puterea. Or, puterea nu va cere niciodată, în mod convingător, suspendarea activității unor formațiuni politice cu care-și împarte festivitățile naționaliste — la Alba-Iulia și Tebea — dar care, în schimb, îi oferă mereu șansa unui lizoriu aliniament la centrul spectrului politic. Ideologiile totalitariste pot fi stăvilit, prin ucaș sau lege, doar de către guvernanti realmente democrați, sau sub presiunea unor factori de putere exteriori — e cazul perioadei de de-nazificare postbelică în teritoriile apusene ale Germaniei. Nu e cazul României postceaușiste, unde puterea Iliescu — Roman — Securitate, în ciuda unor incongruențe tactice în interiorul structurilor sale, continuă să privilegieze, și, de fapt, să regenereze climatul politic și public care creează verdeți și tudori. Un climat caracterizat de confuzie, autoritarism, corupție, lipsă de competență, diversione, naționalism abil dozat — deci, lipsă de patriotism.

Situația socială și economică a țării a intrat, pe de altă parte, din zona erorilor operaționale într-una prevedînd colapsul. Căvalcarea entropică a prefurilor, dezorganizarea agriculturii, conflictele intersindicale și sindicate-putere-patronal, un învățămînt haotic,

o stradă disperată și o piață a protestului umilită de insultă și adversitate programate, denaturarea sensului protestului public, inclusiv prin concursul unei televiziuni pe cît de neprofesionistă, pe atît de parțială alcătuiesc o situație explozivă. Se adaugă o îngrijorătoare escaladare a politizării — în sensul indicat de putere — a aparatului militaro-politicesc, cu manifestări de Păcală și Moș Teacă înveșmîntați în ținută naționalismului tembel. Și aici simptomul Chelner se transformă, alarmant, în sindromul unei întregi caste a generalilor, rutinată în sușențe și compromisuri, unde bonapartismul naționalist se completează cu cinismul comandantilor de palat ceaușist tip Stănculescu-Gușe.

În politica externă, aceeași sumă de tactici neinspirate și pași greșiți, care-l substituie deseori pe reprezentanții P.U.N.R.-ului sau al României Mari, în intervențiile lor publice, diplomaților și ministerului de externe, mai ales atunci cînd e vorba de relațiile cu țările vecine. Se incurajează sugestiile privind crearea unei zone economice, cu concursul prioritar al Turciei, în baziul Mării Negre, cu efecte sesizabile deocamdată la nivelul dughenei și buticului fanariot, dar se cere în schimb respingerea „fermă” a oricărei oportunități de extindere a unor forme de cooperare similară în zona Europei centrale. Argumentelor raționale, calmului și expertizei li se substituie pomplismul xenofob, nevroza antimaghiară și admirarea incantată a ombilicului prototronic. În felul acesta se tale punți, se compromite deschideri și intenții constructive — la nivel european și internațional — pervertindu-se și temele autentice patriotice.

Avionul a luat-o razna. Eroarea operațională a devenit regulă, iar turnul de control nu mai răspunde. Și pentru că am început cu un model de comportament aviatic, să închei cu unul de funcționare a aeronavei. În primăvara acestui an se prăbușea, undeva în Asia, un avion al companiei austriece Lauda. La un moment dat, avionul, unul dintre cele mai performante, a explodat. Cauza, s-a spus, a fost funcționarea aberantă a mecanismului „thrust-reverser”, care acționează la nivelul reactorilor, alternativ, ca sistem de propulsare dar și de frînare — zborul și frînarea zborului fiind însă momente distincte. Cînd mecanismul funcționează în ambele direcții concomitent, accelerînd și frînînd în același timp aparatul de zbor, rezultatele sînt explozia și dezastrul. Uneori pilotul nu mai poate face nimic. Se pare că n-a fost cazul avionului austriac distrus recent. Ar putea fi cazul echipajului de putere de la București.

O REVOLUȚIE POST-MODERNĂ

Anul trecut, în cadrul unui seminar de la Universitatea din Oxford, mi-am amintit că cineva a descris revoluția română ca fiind prima revoluție postmodernă din lume. Tîrziu doctorand care a făcut această glumă a zîmbit strîmb; alți studenți și doctoranzi așezați în jurul mesei au ris politicos. Era doar o glumă, întînd în primul rînd tendința doctorandului de la Oxford de a căuta favorabilă a tîrului profesor prin folosirea jargonului academic ca „postmodern” cît mai des posibil.

Dar într-un sens mai serios, acei doctorandi au avut absolută dreptate. Acum, după un an și jumătate de la căderea lui Ceaușescu, este evident că ceea ce s-a împlinit în decembrie 1989 a fost într-adevăr un fel de revoluție postmodernă, un simulacru de revoluție, o grandioasă piesă de teatru jucată pe străzile Timișoarei și Bucureștiului, cu arme adevărate, cu gloanțe adevărate, cu victime adevărate. Teroriștii, procesul și execuția fastului dictator și soției lui, zvonurile despre rezervele de apă otrăvite, cadavrele de la Timișoara — în direct la TVR. Ceea ce a început ca un protest popular împotriva falimentului moral al regimului comunist — lucru care s-a întîmplat în Ungaria, Cehoslovacia și Polonia — a devenit mai tîrziu o manipulare a populației de către „forțe necunoscute”, scopul lor fiind păstrarea puterii. Nici Kafka, nici Orwell, nici Hollywood-ul nu ar fi putut avea o povestire atît de complexă, atît de ingenioasă. Dacă revoluția română ar fi fost un roman, autorul ar fi fost laureat al premiului „Nobel”; dacă ea ar fi fost un film, regișorul ar fi câștigat un „Oscar”.

Desigur, România se confruntă astăzi cu consecințele incompletiei sale revoluționare: încercarea contradictorie de a transforma sistemul comunist pe cînd beneficiarii acestui sistem rămîn la putere; apariția partidelor de dreapta care promit ordine într-o perioadă de frîmțare politică și nestabilitate economică; lipsa unui erou revoluționar (un Václav Havel sau un Lech Walesa), un lider cu mîini curate, un om politic care nu este un politician.

Într-adevăr, România n-a scăpat încă de fantoma comunismului. Însă, după mine, revoluția este incompletă nu numai pentru că mai există încă P.S.M., nu numai pentru că foștii activiști P.C.R. păstrează puterea, nu numai pentru că victimele stalinismului sînt încă ignorate de actualul guvern — dar și pentru că schimbarea modului de a gîndi nu este completă. Sîntu că această expresie a devenit din 1989 un elieșu; totuși mi se pare că rezultatul cel mai primejdios al revoluțiilor din Europa răsăriteană — alături pentru aceste democrații tinere, cît și pentru Occident — este pericolul ca intelectuali și politicieni să salute apariția unei politici lipsite de ideologie. Anul trecut, Franca Fukuyama, expert în politica externă a Uniunii Sovietice și cercetător la bi-neunoscutul „RAND Institut” din California, a inițiat în Statele Unite o dezbateră privind sfîrșitul Războiului Rece. Într-un articol apărut anterior într-o revistă de politică internațională, „The National Interest”, Fukuyama a susținut că Occidentul a cîștigat Războiul Rece în același sens în care a cîștigat al doilea război mondial. Adică democrația liberală, bazată pe statul de drept, pe economia de piață și pe drepturile omului, a supus atît fascismul, cît și comunismul. După Fukuyama, acesta era, folosind expresia lui Hegel, „sfîrșitul istoriei” — nașterea unui sistem politic mondial bazat pe pragmatism și nu pe ideologie.

E greu de crezut că Fukuyama a etichetat vreedată o operă a lui Hegel, în primul rînd pentru că toate noile de subsof din articolul său se referă la esurile lui Kojeve despre „Filosofia istoriei” a lui Hegel și nu la „Filosofia istoriei” în sine. De asemenea, este ciudat faptul că Fukuyama a crezut că

poate fi considerat un filosof serios; cînd a scris articolul pentru „The National Interest” el era directorul unui comitet executiv din Departamentul de Stat, acesta nefînd postul cel mai indicat pentru un filosof.

În orice caz, în universitățile din întreaga Americă au avut loc seminarii și conferințe speciale consacrate „sfîrșitului”-ului lui Fukuyama. În numerele următoare ale revistei „The National Interest”, precum și în aproape toate revistele de politică internațională, politicieni, specialiști și intelectuali au dezbătut posibilitatea unui sistem politic mondial eliberat de lanțurile ideologice.

Un articol recent de pe prima pagină a „României libere” mi-a amintit de „sfîrșitul istoriei” a lui Fukuyama. Ca și Fukuyama, autorul a susținut că după revoluțiile anului 1989 lumea are „șansa non-ideologică”. Cele două mari experimente ideologice ale secolului XX — fascismul și comunismul — au eșuat și acum „pragmatismul, realismul și luciditatea guvernărilor în locul „patriotismului-găunos și al intoleranței bolezii pe nedrept „naționalism”.

Bineînțeles, am salutat căderea lui Honecker, Jivkov, Ceaușescu și a rudelor lor politice în Europa de Est și desigur sper că se va dezvolta în Europa răsăriteană o societate deschisă, civilă și cetățenească. Dar există pericolul ca Europa răsăriteană, în loc de a evita cu totul ideologia, să schimbe doar o ideologie pentru alta. De pildă, în locul „socialismului stalinist” — doar „democrația liberală”, sau în locul „economiei planificate” — doar „economia de piață”. Toate aceste cuvînturi sînt pur și simplu cuvînturi goale de înțeles și neînșelătoare, fără legi sau planuri privind realizarea lor. În Statele Unite, plătind din nou despre avantajele pieței libere, ale unui stat de drept și ale unui guvern care respectă drepturile omului, ascund adesea probleme sociale fundamentale: lipsa de locuințe, șomajul, rasismul, sărăciile din Apalacla, Sudul și mahalele New York-ului, Washington-ului sau Los Angeles-ului. Și în Europa răsăriteană, aceeași plătind din nou autosatisfăcîndu-se despre pragmatismul, obiectivitatea sau moartea ideologiei — un nou limbaj de lemn — rămîn obstacolul cel mai mare pe drumul spre democrație și dreptate socială. Pînă cînd vor apărea progresul adevărat și soluțiile adevărate, revoluția română va rămîne incompletă, „post-modernă”. Nu, domnule Fukuyama, istoria nu s-a terminat. În România de-abia începe.

CHARLES KING
doctorand în studii est-europene
Universitatea din Oxford
septembrie 1991

CONSTANTIN NOICA CASE PENTRU OM ȘI IZOTOPII LUI DIN ANUL 2000

Nu vă gândiți la un singur fel de habitat, ci la patru sau cinci, pentru că omul, ca și elementele, are izotopi.

În 1977 avea loc la Paris, sub patronaj UNESCO, conferința dedicată „Ambianței umane a vieții și muncii — 2001”. Președintele de atunci al Consiliului Internațional pentru Clădiri Înalte și Habitare Urbană, distinsul savant Dănuț Sfințescu, Doctor Honoris Causa al Universității din Aachen, l-a invitat pe fostul său coleg de liceu, Constantin Noica, să înă o disertație pe tema habitării.

Ar fi fost a doua vizită la Paris a lui Noica din anii de după detenție. Despre prima vizită — cea din 1971 — filozoful povestește în „Jurnalul de Idei”, notînd, cu afecțiune, întâlnirile cu Șandă și Dănuț Sfințescu. Dar acest drum spre Paris avea să fie oprit la Curtea, autoritățile considerînd hirtilele lui Noica periculoase pentru buna imagine a României în lume. A ajuns, în schimb, la destinație, comunicarea sa.

Prezentăm acest text — după cunoștința noastră, nepublicat în țară — după ce am îndrăznit să-i dăm o versiune românească. Nădărdim că Noica n-ar fi ferit stîngăciile traducerii, căci — obișnuia să spună — Bach, chiar prost cîntat, rămîne Bach.

Omul și casa, între Infern și Paradis

Există ceva ce ar trebui să le dea de gînd arhitecților și urbanștilor: în Paradis nu există locuințe, pe cînd în In-

fern nu există decît cuptoare, reclusiuni și locuri de tortură.

Între aceste două condiții se situează condiția omului, cu necesitatea dar și cu libertatea lui de a-și construi o locuință. În 2001, ne vom fi apropiat și mai mult fie de Infern, fie de Paradis. Și, ca oameni, ne e mult mai la îndemînă să ne creștem condiții infernale decît paradisiace, oricît de sus — pînă la nori sau pînă la

ceruri — ne-am înălța construcțiile. În același timp, imi închipui că acest congres a fost convocat pentru a găsi mijloacele de a ne apropia de Paradis. În acest sens, e un congres de teologie.

Dar de ce nu există locuințe în Paradis? Acest fapt ne va face să înțelegem mai bine semnificația locuinței umane și responsabilitatea celor care o clădesc.

În Rai — spune o legendă din folclorul românesc — „nu vor fi nici grijă, nici valet, nici gînduri, nici vorbe, nici dăruire, nici dorință, nici dragoste, nici moarte, nici trecerea anilor, nici ore... ci totul va fi o zi”. Iată o foarte exactă enumerare a motivelor pentru care omul e obligat să aibă o locuință pe Pămînt: somnul, frica, foamea, erosul, logosul...

Mai înțil, somnul. Pe Pămînt nu e numai ziua. Omul este înconjurat de noaptea și somn, dar aduce cu sine noaptea sa și somnul său. Își aduce cu sine lenea sa proprie; căci omul este o ființă a lenei. Creșd omul, natura a început „să dormiteze”. Dar lenea este capricioasă și rafinată. Poti adormi aproape oriunde, dar nu te poti lăsa pradă lenei și somnolenței oriunde. Lenea exterioară este mult prea zgomoasă și mult prea indiscretă, cu suflările, jivinele și furnicile sale. A-

vem nevoie de o casă pentru lenea noastră.

Avem nevoie de o casă și pentru frica noastră. Și ești de mare e frica omului! El are nevoie de un adăpost nu numai pentru frica de ceva determinat, ci și pentru frica de ceva nedeterminat, de care vorbea Heidegger. Ce de monștri pe lume, și pe deasupra acest monstru uman care e statul. Dacă mă arestează?, își spune omul. Pe ce motiv? Nimic determinat, pur și simplu pentru că statul simte nevoia să oprime. Dar eu știu pe cineva care n-a fost arestat niciodată pentru că s-a închis în casă. Au venit să-l ridice noaptea (căci nu avea o vînovăție determinată, ci vag politică) și nu a deschis. Au venit a doua zi, peste o săptămînă, peste un an, dar omul nostru nu a deschis. Casa este adresa omului, locul în care poate fi găsit, dar este și fortăreața sa, locul din care omul nu poate fi scos.

Dar și foamea ne face să ne construim case. Cîtă ordine și cîtă prudență aduce cu sine foamea, chiar și la animale, atunci cînd nu împinge la războaie! Am putea

ACENTE

Florin Sicoie

Exces de legi, lipsă de LEGE

Pentru un observator neavizat, activitatea desfășurată de la alegeri încoace de cele două Camere ale Parlamentului nostru poate părea intensă, o expresie a unei energii și a unei voințe politice fără egal. Pentru cel care urmărește însă atent ce a seșit pînă acum din mașina de vot fesenistă (opozitia avînd, vai, numai un rol decorativ), voința politică apare minată de interese imediate, ușor de identificat, iar energia începe să-și merite calificativul de „oarbă”.

O simplă rememorare cronologică a legilor votate pînă acum pune în evidență lipsa oricărui criteriu, faimoasele pachete de legi, de care ni se vorbește mereu cu atîta aroganță, rămînînd literă moartă. Chiar legi importante cum este aceea a fondului funciar, departe de a rezolva nedreptățile trecutului, se înscris în șirul tot mai lung al jumătăților de măsură care disting actuala Putere de celelalte regimuri politice din Est. Iar, în ceea ce privește economia, în un an și jumătate de la Revoluția din Decembrie și după atîtea discursuri sforătoare în Guvern și Parlament, nu vom avea încă o lege a privatizării, guvernul actual asigurîndu-ne că, și dacă am avea-o chiar în acest moment, aplicarea ei afectivă n-ar putea începe înainte de jumătatea anului 1992.

De ce nu există încă legea privatizării? Pentru că mentalitatea aberantă a

pernicioasei proprietăți colective comuniste are rădăcini adînci în rîndul reprezentanților ministeriali și parlamentari și formațiunilor politice la putere, pentru care, de exemplu, o restituire a întreprinderilor naționalizate de comunisti în 1948 (asa cum s-a făcut recent în Cehoslovacia) nici nu intră în discuție, dogma marxistă potrivit căreia proprietatea este furt avînd destui susținători printre foștii membri ai nomenclaturii comuniste și printre descendenții lor, aflați și acum în funcții înalte. Să ne mai mirăm atunci de tratamentul diferențial care se aplică României, în comparație cu alte țări, foste comuniste, care s-au angajat ferm pe calea reformelor, de către democrațiile occidentale de care, să fie foarte clar, depinde supraviețuirea noastră economică?

Interesele imediate ale echipei noastre conducătoare și ale susținătorilor ei din Parlament apar cu atîta pregnanță încît frizează penibilul. Legea fondului funciar conține numeroase nedreptăți tocmai pentru că a vrut să salveze întreaga pătură a nomenclaturii comuniste adăstii (președinți de C.A.P.-uri și directori de I.A.S.-uri, primari compromiși, atotputernici „specialiști ai satelor”, dimpreună cu foștii și acoliții lor), oferindu-le șansa pătrunderii puterii lor economice (și implicit politice) prin menținerea intactă a agriculturii de stat și prin organizarea unor noi asociații agricole, care seamănă cu două picături de apă cu fostele colhozuri românești, inclusiv în ceea ce privește numărul excesiv de funcționari parasitînd de atîte zeci de ani pe muncă grea a țaranului român. Legea Siguranței Naționale, din aceleași motive, e pe punctul de a statua drepturi ale poliției politice actuale despre care nici măcar Securitatea lui Ceaușescu — integrată rapid în S.R.I. — nu îndrăznea să creadă că ar putea fi legiferată. În loc — ca politica de continuitate urmărită a individului să înceteze, iar tortionarii comunismului să-și primească cuvenita pedeapsă, se propune închiderea arhivei trecutului, prezente și viitoare pentru 90 de ani și dreptul S.R.I.-ului de a interveni brutal în viața noastră, inclusiv acela de a efectua percheziții fără mandat și interceptări de convorbiri telefonice și corespondență personală fără nici o aprobare. Legele menite să acorde reparații morale și materiale foștilor deținuți politici, foștilor prizonieri în U.R.S.S., veteranilor din războiul împotriva bolșevismului și revoluționarilor din Decembrie s-au izbit și se izbesc de rezistența majorității parlamentare feseniste sau de o trunchiere a proiectelor inițiale în sensul dorit de aceasta, pentru că actuala putere refuză să se delimiteze cu claritate de comunism altfel decît în vorbe, un eventual proces al comunismului, cu tot cortegiul lui de adevăruri incomode și de pedepse, punînd într-o situație delicată, dacă nu de-a dreptul penală pe multe din personalitățile care se află acum în fruntea țării. În acest context, guvernul actual și majoritatea parlamentară care, de voie-de-nevoie, îi sprijină, formază o echipă a ultimei șanse pentru fostă nomenclatură comunistă și fostă (?) Securitate, oricît de măsurată, oricît de nedreaptă sau de nepopulară, fiind preferabilă pierderii.

Dar excesul de legi — multe minore, care puteau încă aștepta, față de urgențele legislative menite să ne rapă de comunism și să pună bazele economiei de piață — marchează, ca o pordă hărăzită acoperirii cultelor puterii, o realitate foarte gravă: lipsa de lege. În urma căreia corupția a devenit o tradiție națională, iar îndreptarea nedreptăților și pedepsirea crimelor trecutului comunist, o

utopie. Ca să-și salveze prezentul încercat de avantaje, Puterea actuală încearcă să explice și să-și apropie inclusiv trecutul comunist al ultimilor 45 de ani. Și atunci, cu într-un scenariu absurd, țărani continuă să fie despărțiți de pămîntul lor, proprietarii imobilelor naționalizate de comunisti vîd intrînd în casele construite prin truda lor o altă serie de chiriși care — dacă actualul proiect devine lege — vor deveni proprietarii bunului lor, foștii deținuți politici se întîlnesc mai departe pe stradă cu tortionarii lor, nomenclatura de partid și fostă Securitate rod mai departe din aceleași penși graze de care marș invalidi de război, țărani hăituiți de comunism și întreaga clasă burgheză condamnată la distrugere n-au avut parte. Numai că atunci cînd lumea e întorsă pe dos, revenirea — chiar înănterată — la normalitate e implacabilă.

ACENTE

Aleksandru Văduva

Elogiu comunismului

„Ați vrut mult și iată că ați avut puțin: l-ați dus acasă, dar Eu l-am suflat...” (Matei)

Și tare vă mai supărați cînd vă spunem că sînteți tot comunisti, că nu știți și nu vrei altceva decît ați știut și ați vrut de cînd v-a născocit Cominternul sau de cînd, după război, cu tancurile sovietice, ați luat puterea în țară, ducînd acest popor blind la limita civilizației, coplesindu-l zilnic cu suferințe greu de imaginat prin alte părți ale lunii. De ce vă mînițați cînd v-o spunem, măi dragă? Încamă că n-aveți dreptate...

Printre primele vorbe cu care ați leșit în lume, consemnate în documentele de istorie a P.C.R., găsim următoarele: „În Rusia nu mai există nici împărat, nici prinț, nici boier și fabricanți care să exploateze, nici poliție, nici mizerie. În Rusia totul e guvernare de popor — pentru popor. În Rusia s-au împărțit pămînturile și s-au confiscat fabricile...”

Știm cu toții ce ați făcut cu pămîntul și fabricile, mai știm și cum a guvernat poporul!

În același manifest, datat 1917, veneați cu îmbărbătarea: „Ceea ce noi cerem în Rusia s-a și împlinit. Sus inimile! Societatea capitalistă trebuie să dispară!” Cînd, după fuga lui Ceaușescu, noua putere încerca să se închege prin balcon, domnul Iliescu a fost huldut cînd s-a adresat mulțimii cu dragi tovarășii, încercînd să explice cum ce fel de socialism vom construi noi de acum înainte și cu cine; replica mulțimilor din piață — nu sîntem tovarășii! fără comunisti! — a fost înregistrată pe casete și difuzată în toată lumea.

Brusc au apărut zvonuri, teroriști și haos; n-a lipsit mult ca trupele sovietice să intre din nou în țară. Știm cine le chemase și mai știm că cei care au zădărnicit planul au fost cei care fuseseră și pe 21 decembrie în stradă, cei care au semnat, mai apoi, Proclamația de la 27. Mișoara, cei care au întretinut miracolul din Piața Universității.

Și, mai an, cînd singele încă nu se zvîntase pe străzile orașelor, domnul Iliescu, mai apoi președintele ales, avea o întâlnire oficială cu un înalt demnitar, întîmplător sovietic, adresîndu-i-se cu țărănișel. Iar acum, cînd pe pămînturile românești cedate de noi, pentru a putea veni și rămîne la putere, se întîmplă ce se întîmplă și guvernării noastre vorbesc de parcă ar tăcea, imi permit să citez din Platforma Partidului Comunist din România, din 6 septembrie 1941: „Trădătorul Antonescu... a aruncat armata română împotriva poporului liber și fericit din Basarabia și Bucovina de Nord... Basarabia și Bucovina au devenit vîrele colonii a căror conducere Hitler a încredințat o gulețerului său, trădătorul Antonescu...”

Acest partid comunist care pînă a-și instaura dictatura a cerut cu perfidie, formarea a tot felul de fronturi și guverne de salvare națională, lansă chemări de genul celui dintr-o beșugă apărută în 1944: „Menirea intelectualității românești este să stea alături de popor și să păstreze lăcărul de lumină, în clipa celei mai întunecate... Partidul Comunist chemă pe profesori, pe medici, pe magistrați, pe preoți, pe scriitori să rămînă în mijlocul neamului, și acum, în ceasul de cumpănă al istoriei naționale, să-și dea contribuția lor de jertfă...”

Mai trebuie oare să ne reamintim ce s-a întîmplat cu cei care n-au devenit slugile noi puteri, care a fost partea lor de jertfă?

După ce dezamăgiți, umiliți, maltratați, tinerii și intelectuali au început exodul în masă spre alte țări, iată că se aud chemări aprupe la fel formulate ca în anii în care intram sub ocupație rusă.

E cazul să ne pregătim pentru jertfă și noi, cei care ne încăpătînim să rămînem? Pentru că voi-ați schimbă doar steagul sub care luptați: în locul celui al lui Stalin — cel al lui Gorbaciov. Degeaba vă mînițați în continuare cînd vă spunem că sînteți acclasi, măi dragă, și nu știți și nu vrei altceva de cînd s-a născut comunismul; încamă că n-aveți dreptate...

spune că înțelepciunea nu este numai frica de Dumnezeu, ci și frica de foame. Alina doar, că foamea, ca și somnul, este mai vastă la om decât simpla foame naturală; există și foamea pe care chiar omul o trezește în el însuși. Are nevoie de casă și de „provizii”, la propriu și la figurat, pentru a-și potoli foamea, și pentru a-și cultiva o altă. Așadar, în atelierul său, omul își cultiva foamea lui de nimic determinat, foamea lui ca om, de afirmare ca om, foamea și setea de a face ceva și de a-și supraviețui.

Dar prin foamea de nimic determinat nu alina de-aia o altă dimensiune a omului și un alt motiv pentru a-și face o casă: **erosul**. E cu totul strănu în om că actul care aparține cel mai adine speciei este totodată cel mai intim. E actul care cere ascunzigușii casei, pentru a-și consuma acolo misterele vieții și pentru a-și mirașculos la lumina zilei, prin procreanță și familie. Dar ce altceva este locuința — cămin, școală, biserică a celei familiale — dacă nu un comentariu al erosului și al împlinirii lui?

În acest punct, erosul afirmă prin a face lor **logosul**, cuvânt și rațiune deopotrivă. Logosul e mai intim, lăcere, reculegere în forul interior. Devine apoi gândire și cuvânt adresat ascunzigușii, pentru a fi în cele din urmă cuvânt adresat departului său, în sinul Sineului. Lăcere. Casa pare a satisface doar nevoile logosului închis, revenind mai întâi la sinul și la fiocăria. Lăcere col multi sora familie. Dar casa aparține deopotrivă erosului. În antichitate, exista un drept aproape juridic al ospetului, de care beneficia până și dușmanul. O casă fără o cameră de ospetii este o adevărată mutilare spirituală. Din punct de vedere spiritual, casa este o închidere care se deschide.

Tot ce e bun pe lume e o închidere care se deschide. Viata se închide în coduri genetice, pentru a se deschide prin ele; limba se închide în gramatică, pentru a înfrunsa în viață; numărul este închiderea într-o bază și dezvoltarea după nite, rile acestor baze: 10 X 10, 10 X 10 X 10; undă este închiderea într-o vibrație și deschiderea ei; prietenia este închiderea într-o afecțiune pentru a regăsi, de aici, umanul. Tot așa, casa. O legendă populară ne spune că diavolul a vrut să-și construiască și el o casă, văzând că Dumnezeu îl învățase așa pe om; și diavolul a reușit de minune, numai că nu știa cum să facă uși și ferestre... Cu ușile, ferestrele și puțile pe care o casă le aruncă, peste singurătate spre lume, casa e o închidere care se deschide.

Așa cum este, casa poate însuma omul. Deopotrivă, tot ce îl definește — somnul, frica, foamea, erosul, logosul închis, logosul deschis — definește deopotrivă casa. Ea este o exterioritate interioară așa cum e ochiul, blana și pielea, așa cum e numele omului pentru omniul. „Eu sunt cel fără de adipos”, exclamă Faust despre sine, pentru a da măsura îndepărării sale de uman. La începutul lui „Faust II” Philemon și Baucis preferă să moară în coliba lor incendiată de Mefisto decât să se lase colonizati aiurea de diavolul Faust.

Casa îi poate deveni omului atât de personală, încât înțirirea pe care o pune Rilke linăruși poet — „ai muri dacă îți a-ar interzice să acii?” — se potrivește perfect: „ai muri dacă ai fi scos din propria casă?”

Concentrare și dispersare

Din acest punct de vedere și pentru astfel de naturi umane, casa nu poate fi decât **individuală**. În trecut, casele erau individuale nu fiindcă ar fi lipsit mijloacele de a construi pentru mai multe familii — era mai simplu pentru oameni să construiască și locuiească în comun, și apartanții o și făceau — ci întrucât casa era omul. În 2001, nu puțin vor fi, probabil, cei pentru care fericierea personală va fi legată de casa proprie. „Infernul e celălalt”, spunea Sartre. Încă de pe acum oamenii se retrag, cind pot, din orașe, spre a regăsi binefacerile casei individuale. De ce n-ar reflecta arhitecții și urbanistii la problema **dispersării**? Vom putea cindva să ne dispersăm din nou, căci mijloacele civilizației noastre favorizează mai curind îndepărtarea decât apropierea. După o perioadă de extraordinară concentrare, cerută de prima revoluție industrială, a-ar putea foarte bine să se învească o perioadă de expansiune. Întreprinderile și instituțiile ar putea să se disperseze, iar învățămîntul la distanță și-a și făcut apariția; oamenii, legați unii de alții de atâtea fire și unde, ar putea în sfârșit pune capăt fenomenului de respingere pe care l-au simțit în era masificării și a concentrației.

Dacă risipirea locuințelor individuale pune problema transporturilor și a deplasărilor, trebuie să ne gândim că miine vom avea la dispoziție elicoptere personale și, poate, aparate de zbor individual. Iar dacă se va pune marea problemă a terenului necesar pentru asemenea locuințe răspindite mai peste tot, vom răspunde că spre 2001 vom fi mai aproape de descoperirea sintezei clorofilene; și omul se va elibera într-o bună zi de sub tutela naturii vegetale, hrănindu-se direct de la soare, și că atunci biata noastră agricultură — care plătise și peisajul, ridicol, natura — poluind-o, fără să ne dăm seama, la fel de tare ca și industria — va permite Pământului să respire în voie, să redevină junglă și să se lase recoperit de locuințe umane. Indienii au conceput zei scoperii și ochi. Ce frumos va fi Pământul, presărat cu ochi, cu locuințe ale oamenilor! Pentru această eventualitate, va trebui ca specialiștii să nu lase la voia întâmplării marea separare a omului prin om care ar sta să vină. În deplină naivitate a gândirii utopice, vă întrebăm: ce măsură ați lua în cazul în care, în 2001 sau ceva mai târziu, oamenii

nu vor mai trebui să trăiască doar pe verticală?

Trebuie să ne gândim că specialiștii nu vor lua prea în serios această profecție, și asta nu pentru că sinteza clorofilică (sau ceva apropiat) nu va fi nicicind obținută, nici pentru că anul 2001 se găsește încă sub semnul concentrației, avînd în vedere enorma creștere de populație care se anunță — ci din simplul motiv că socialismul om care își dorește o casă individuală are nevoie deopotrivă de marile metropole. Ce ferice, orașul, și ce admirabilă reușită a omului! De data asta nu mai e vorba de orașe însumind case individuale, acele orașe de vreo 50.000, cifra pînă la care rezistă spiritul comunității și dincolo de care vechii greci își începuseră colonizările: e vorba de capitalele de astăzi, cu locuințe colective, în care spiritul nu mai este prezent, în care oamenii nu mai formează o adevărată comunitate ci mai curind o masă anonimă, ca acelea despre care vorbește biologii referindu-se la pesti și la păsări, dar unde și face apariția o altă ferice spirituală, aceea de a-și exalta ființa individuală, scăldînd-o în mase umane — ca în marile procesiuni religioase ale trecutului — în marile manifestații politice sau sportive, sau în uitarea de sine în fluxul uman al străzilor. Cum ar putea renunța omul la orașele care-i oferă toate fericițiile lumii laolaltă, de la spectacole și muzee pînă la antinevralgice și chibrituri, dîndu-i deopotrivă, prin marile ritmuri colective, ceaaltă măsură a umanului decât individualul: umanitatea pînă de viață, pasionată ca în timpii războaielor, irezistibilă, furioasă, ori triumfătoare, divină?

Protecții deci în continuare asemenea orașe. Omul este o ființă orchestrată pe izotopi. Nu faceți ca oamenii politici, acoști monomani, de la Lăcură la Stalin, trecînd — vai! — prin Republica lui Platon, care nu știu decît de o singură mare ferice a omului. Niste adevărați oameni politici ar trebui să dea, în același timp și pentru același stat, mai multe constituiții, astfel încît cetățenii să poată alege și trăi, dacă vor, unii — să ricen — în regim cu proprietate, cu buletin de identitate de culoare albastră, și alții în regim fără proprietate, cu buletin de culoare roșie. Ce bucurie, proprietatea — și ce bucurie, lipsa proprietății, desprinderea, dezalienarea! În ceea ce privește modul în care ar trebui guvernarea unui stat cu constituiții diferite, chiar antagonice, le revine oamenilor politici mistușea de a-1 concepe și de a-1 pune în practică. Dar numai atunci omul, cu izotopii lui, va fi în ordine.

Prin urmare, gîndii politonic — și nu prin prisma unei singure necesități — anul 2001. Omul e o ființă cu mai multe capete și mai multe inimi. Dați-ne o locuință pe măsura unui om multiplicat.

Casa pentru omul clasic, romantic și baroc

Dacă puteți să concepeți atât de bine case individuale și realități de coabitare pentru omul clasic care ne locuiește — omulețul individualist — cu atât mai mult veți și să concepeți case potrivite pentru omul romantic care ne locuiește, cel

al marilor angajamente colective, omul Simfoniei a IX-a și al lui „Făt, milioane, îmbrățișate” de Schiller. Căci dacă există un romanticism edulcorat, cel al îndulcirii în fața naturii postcoale și a Micului Trianon romanticismul autentic este contemporan și solidar cu verticalizarea și creșterea orașelor, cu Balzac, cu prima revoluție tehnico-stilistică, cu intrarea Americii de Nord în istorie și cu proiectul atît de drag lui Goethe: străpungerea Suezului și a Istmului Panama. Trăm în descendența acestei admirabile lipsă de măsură a civilizației moderne, pregătind în rîndul nostru ceva de ordinul „noosferii” lui Theillard de Chardin. Și dorim megapolul sau accesul ardore care ne face să ne detașăm de el.

Orașele noastre sînt pădurile noastre. Ele reprezintă replică grandioasă pe care omul a știut să o dea dezastrelor pe care singur le-a produs în sinul naturii. Cine vîle? Poate că într-o zi vom reuși, cu chimia și alchimia noastră, să facem peretii caselor noastre să respire ca arborii. Cîteva cutiute cu substanțe sintetice azeale în ungherele caselor și vom ajunge să reimprespătăm aerul, în loc să ne sufocăm. Nu vrem și nu putem renunța la a popula cu orașe — aceste păduri de ciment și oțel — o parte a planetei. Dar va trebui să nu uităm lecția pădurilor, ai căror arbori nu cresc pînă la cer. Și cum continuăm să avem rădăcini — căci nu am înțecat de a avea, precum copacii, capetele noastre, rădăcinile noastre, în lume — trebuie să ne menținem pe măsura copacilor.

Dar mai există un izotop al omului, tocmai cel care vrea să zboare, omul barocului, cel fără stare. Nu sînt eu fugarul? Cel fără de adăpost? Se întrebă Faust. Ba da, omul este fugarul, el este totodată cel fără adăpost, și se bucură că e astfel. El nu acceptă să rămână, precum arborele, fixat, și nu este cu semenii săi din regnul animal, speriat de propria lui mobilitate. Să fie el, prin urmare, un simplu țigan nomad într-un colt de Univers, cum spune Jacques Monod? Dar asta îl miine pe marele biolog la fel de mult ca și pe Faust, și nu înțelegem să vadă contrapartea de ferice a condiției noastre. Sîntem efectiv niste nomazi — și cum să nu fim astfel, dacă ne pregătăm să trăm și în marile spații? Si vă rugăm să ne pregătii adăposturi zburătoare pentru antropista noastră aventurată. Nu sînt cîteva concure spațiale ca să ne deplasăm oriunde pe pămînt, în asteptarea saltului spre ceruri sau spre ape? Nu ne-ai putea amenaja locuințe mobile care să ne poată cuprinde într-un colt bibliotecile, discotecile și aparatele noastre de recepție, cu toate miniaturizate?

Ne-ar plăcea să nu fim niciunde, fără adresă, în legătură cu semenii noștri prin lungimea noastră de undă, de fiecare dată alta, ca spectrul substanțelor. E ceea ce ne dorim neocri: să fim în fapt ceea ce sîntem în fond, o simplă vibrație. Nu veți și să ne eliberați de fixare, de locuința mobilă — și de voi îngivă?

Orice profesie, ca și orice realitate, trebuie gîndită pînă la propria ei dispariție. Judecătorul trebuie să conceapă și să pregătească o societate în care nu va mai exista nedreptate, astfel încît el însuși să dispară. Medicul, o omenie atît de sănătoasă și solidă, una atît de pacifică — încît să nu mai fie nevoie de

ei. Luați exemplul filozofiei, care secole de-a rîndul a știut să pregătească nefilozofia, adică admirabilul ansamblu al științelor de astăzi, care-și rînd de ea, cu sau fără dreptate.

Dar și mai bine decît acestia, arhitectul și urbanistul ar trebui să-și pregătească propria dispariție, căci nu o societate ideală îi va face inutili, ci un tip de om real, un izotop uman. Sîntei și guri ca acest tip de om va avea puțin reprezentanți în 2001? Concepeți deci locuințe și pentru el — dacă vă mai rămîne voad datoria de a o face — așa cum aș știut să o faceți pentru omul clasic și pentru cel romantic. Omul barocului îl recunoște de altfel în el însuși. E foarte individualist, ca omul clasic, dar cînd va voi, va veni cu celula sa spațială să refacă masa anonimă, integrîndu-se poate mai bine într-un ansamblu uman decît locuitorii acestor mari deșerturi numite aglomerări urbane.

Ne-casa și ne-orașul

Avem nevoie de ne-casă și de ne-orașe. Ne-casa va fi colula spațială ce va putea fi deplasată prețindemii sau — eventual — atârșată undeva, la înălțimea dorită, pe vreun arbore de oțel sau de beton cu brațele dochioase ca o corcovă. Ne-orașul, la rîndul său, va fi un imens loc de parcare pentru locuințele mobile, dotat doar cu un anumit număr de locuri stabile — școli, spitale, magazine, și, în rest, cu locuri de parcare pentru locuințe, spații a căror evidență va fi ținută de ordonanța ce ar indica pe hărți locuințele rămase libere, cu ambianța și înălțimile lor. Așa cum atîtă re cumpărăm un loc în avion, vom cumpăra un loc de rezidență urbană provizorie. Căci provizoriul — evadarea din închisoarea stabilității — este cucerirea secolului, în aceeași măsură ca și rezidența stabilă. Omului baroc nu-i place să-și aibă încă din timpul vieții „locul de veci”; iubește viața însăși, văzută ca neînțecată relanșare și „alternare”, după cum spunea Montherlant în tinerețe.

Acest om al barocului e cel care, din ce în ce mai favorizat de evadarea de azi și de miine în cosmos, va avea cele mai multe șanse să regăsească, cel puțin în mod aluziv, paradisiul în care nu există locuințe. Arhitecții și urbanistii trebuie prin urmare să conceapă încă de pe acum ne-casă și ne-orașul.

Lumea a Treia și Urbanismul

Am pledat în egală măsură — pentru casa individuală; — pentru locuințele colective și marile orașe; — pentru ne-casă și ne-oraș.

Convine acest tablou pentru marea majoritate a lumii de miine, care va fi Lumea a Treia? Dar poate că tocmai aceasta e cea care va avea nevoie de o varietate de soluții urbanistice.

Mai întii de toate, această nouă omenire — într-un fel suplimentară față de programarea divină și naturală, și reprezentînd un dar de vieți făcut Terrei de isprăvile științifice ale omului european — va avea nevoie de mari orașe pe verticală. Tocmai această Lume a Treia va fi cea care, dată fiind dezvoltarea sa demografică, se va bucura cea dintîi să profite de toate privilegiile și de toate bunurile orașului, intrînd astfel în civilizație și sincronizîndu-se cu popoarele înaintate, mai rapid decît putuseră să o facă pînă în universul lor rural.

Dar, cum s-a văzut în veacul nostru, binefacerile orașului nu satisfac omul naturii mai mult de o generație, poate. Pentru propria sa sănătate și pentru aceea a societății, el va avea nevoie să regăsească natura, de care îl leagă mai multe fire decît pe omul burgurilor și al metropolelor. Din clipa în care casa individuală va fi posibilă, în orizont natural și pe scară cit de mare, probabil că el e va căuta.

Iar acest om suplimentar din Lumea a Treia va fi cu siguranță disponibil pentru aventura ne-casei și a ne-orașului. Lipsit de tradiție, prins în marile aglomerări umane ce nu reprezintă pentru el nici o societate, și nici măcar o comunitate națională care să-l poată atrage și reține, dar totodată dotat, cum va fi, cu o frumusețe vigoare față de bătrînele lumi decăzute fizic, omul Lumii a Treia va putea să relanșeze umanul, trimîndu-l la urma urmei spre cîine stie ce aventură spațială.

Apținuturile și disciplina lumii asiatice, vigoarea și sufletul lumii africane, vitalitatea și spiritul celei sud-americane (încă de ne acum creatoare de valori superioare) vor găsi probabil o împlinire, nu pe linia vechii lumi, de stabilizare și închidere în stăru, ci pe o linie de explozie umană și de tradiție pe pămînt — și poate și în cosmos.

Odată cu această Lume a Treia în explozie demografică, omenirea intră pentru prima oară în primatul bărbatului — al posibilului asupra realului; toate florile cresc și nici o viață nu se nidece. Unde? În care stări? Omenirea va col necum albinele și vechii sturzi vor fi părăsiti.

Odată cu ei, cu acești oameni noi ai Lumii a Treia, pe care bătrîna omenire îi va aduce pe lume, ea va renăscă și se va însufleți pe sine. Dacă nu ne Voti arunca în Infern, domnilor arhitecți și urbanisti, sîntem poate gata să ne înălțăm spre Paradis.

Traducere de: BOGDAN GHIU și VICTOR BĂRSAN

(subtitlurile aparțin redacției)

Ion Bonea

„Am împărțit celula cu BELU ZILBER”

Intrarea în Infern

Citind articolul doamnei Monica Lovinescu „Ceasul cu cuc al lui Belu Zilber”, mă simt obligat, ca unul care am împărțit celula cu Belu Zilber — pentru o perioadă scurtă, dar foarte tensionată pentru nervii noștri (fiind perioada de anchetă la Securitate) — să relatez câteva dintre opiniile și atitudinile lui, referitoare la situația politică generală și la situația lui personală, ca vechi comunist.

Martie 1949: mai toți colegii acuzați de „crimă de onoare împotriva ordinii sociale” erau arestați. După multe hărțuiri și schimbări de domiciliu, lată-mă prins și pe mine și dus la S.S.I. apoi în sublocurile Ministerului de Interne, pe atunci vis-à-vis de fostul palat regal.

Cum uzanța era de a te ține câteva zile după arestare în niște încăperi fără nici un mobilier, unde erai anchetat cu mijloace bine cunoscute, ca nu cumva, introdus în celulă cu alți arestați, să îți învâșat ce să spui și ce nu, mi-am făcut și eu acest stagi, după care, într-o seară — pe la ora optsprezece — am fost dus cu faimoșii ochelari negri în „garsoniera” nr. 12 de la sublocul M.A.I. București, ulterior fost C.C. al P.C.R.

Am spus garsonieră după limbajul areștatilor, în realitate era o celulă de beton cu două paturi și masă din beton, având înăuntru o apă caldă și rece, precum și WC de faianță, așezat într-o nișă. Față de alte celule era nesperat de bine. O ușă din grații de oțel masca intrarea în celulă, dublată de o ușă metalică prin care se putea oricând vedea ce se întâmpla în celulă.

O grevă a foamei zadarnică

Fiind introdus în celulă mi s-a înfățișat o figură de om într-o stare de slăbiciune de nedescris, ca și cum ai îmbrăca un schelet în hirtie de pergament, cu niște ochi băgați în orbite, cu coarșane negre, care stăteau lungit într-un pat cazon de fier, introdus în celulă lângă unul din paturile de beton.

La intrarea în celulă, s-a ridicat în capul oaselor, uitându-se prelung la mine. Când locotenentul Stancu, șeful areștatului, care mă adusesse, a plecat, mă întrebă: cînd și pentru ce ai fost arestat? I-am spus că au bănuțese, fiindcă știu că nu am făcut nimic. Mînteam, dar asta era linia, de frica informatorilor. „Dar d-lu?” îl întreb. „Eu sînt arestat că am fost comunist”. Nu-mi venea să cred că există cazuri din acestea. Adăugă apoi că este în legătură cu cazul Pătrășcanu. Cum cunoșteam de afară cazul lui Pătrășcanu, am început să-l cred cu oarecare rezervă: „Nu-ți fie jenă că sînt comunist, cînd vrei să-ți faci rugăciunea poți să-ți o faci fără jenă (și spusesem că sînt catolic). Eu respect pe toți cei care au luptat pentru o idee, indiferent de natura lor, de dreapta sau de stînga, însă nu am nici

un respect pentru cei care au fost areștați fără a ști ce vor. Fii însă atent că mai avem unul cu noi în celulă care este la anchetă. Să nu vorbești față de el, este pus aici pentru mine.”

Acest om spărut ca din mormînt în fața mea, într-o stare cum nu mai văzusem pînă atunci, era Belu Zilber, iar aspectul său cadaveric se datora faptului că era în a 12-a zi de grevă a foamei, fiind o audiență la ministrul de Interne Teoharie Georgescu, cel care răspundea la ora aceea de cadrele partidului.

Totul este minciună

În fiecare dimineață venea pe la ușă ofițerul de serviciu și întreba cine vrea să înău la anchetă și la cine. De fiecare dată se înscrisă și el la ministrul Teoharie Georgescu, dar de fiecare dată era mințit: ba că tov. Teoharie este plecat în țară, ba că e în Rusia, ba că are probleme foarte importante, dar imediat ce le rezolvă va fi primit. Această aminare l-a dus la exasperare pe Zilber și într-o dimineață l-a spus locotenentului Stancu, șeful areștatului, să comunice celor de la conducere că el a ales între crematoriul și casă, deci nu va renunța la greva foamei pînă nu i se clarifică situația.

Într-o zi, apare un ofițer în civil și-i spune: „Sînt trimis de tovarășul ministru să vă comunic că peste zece zile veți fi primit și vi se va rezolva situația, dar pentru aceasta trebuie să încetați greva foamei.” A încetat greva, i s-a dat hrană de regim, care era destul de bună și consistentă, ba mai mult — din banii ce-l avea i s-au cumpărat alimente, iar de acasă a primit cele cu haine de schimb. S-a mirat mult că soția — fiind tot comunistă ilegalistă — nu a fost forțată să-l părăsească pentru a se putea menține în partid.

În fiecare zi era scos la plimbare jumătate de oră și după vreo cinci zile a început cît de cît să se refacă.

Nu am mai stat decît încă o săptămîină și am fost mutat în altă celulă, dar am aflat ulterior de la alți deținuți că niciodată nu a ajuns la Teoharie Georgescu să-și clarifice situația și să i se dea explicații privind motivele areștării.

În timp ce ne aflam numai noi în celulă am stat de vorbă mult cu el. Îi căpătăssem încrederea. I-am spus că sînt arestat în legătură cu Mișcarea Legionară. Era avid de a ști ce s-a întimplat afară — vă puteți închipui în ce izolare era ținut. Nu știa de ruptura dintre Comintern și Tito, deși aceasta s-a întimplat în mai sau iunie 1948, iar acum era martie 1949.

Era revoltat pentru articolul lui Sorin Toma din „Scînteia”, din vara lui 1948, împotriva lui Tudor Argezei: „Poetia putrefacției sau putrefacția poeziei”. Îmi spunea: atunci cînd dărimi un munte trebuie să pui altul în loc, referindu-se la valoarea lui Argezei. Nu a fost personalitate culturală și politică despre care să nu discutăm. Îi cunoștea bine pe toți, de la micile cancanuri și pînă la marile

creații, inclusiv limitele lor. În special mi-a vorbit mult de cei ce au încălțat memoriul către Maresalul Antonescu pentru a înceta războiul cu sovieticii, al cărui inițiator spunea că este el.

Îmi spunea cît de entuziasmat a fost în tinerețe pentru ideea comunistă, văzînd-o singura în măsură să rezolve închinățile dintre clasele sociale, dar imediat după 23 august a început să se întrebă dacă se va realiza egalitatea dintre clasele sociale și dacă se vor atinge țelurile propuse.

La baza acestor îndoieli au fost măsurile luate de ruși în țara noastră, pe care le știa foarte bine, și care erau departe de bunele intenții pe care le așigau înainte de capitulara noastră.

Cînd l-am spus că în țară a început să se întindă mizeria, s-a mirat enorm: „Cum se poate? Tatăl meu era tinichigiu și lucra singur întreținînd din munca lui o familie foarte numeroasă și trăiam destul de bine, iar acum îmi spui că dacă nu lucrează toți cei apti din familie nu pot face față cheltuielilor. Asta-l foarte grav”, mi-a spus el, „la cu totul altceva am visat noi cînd am lucrat în ilegalitate.”

„Totul este minciună, praf aruncat în ochii prostilor, dar, culmea, ei cred. Îmi pare rău că sînt și eu dintre acei ce am contribuit la dezastrul care va urma. Regret enorm că nu am procedat și eu ca Schreier”.

Schreier, mi-a spus el, a fost subsecretar de stat la interne și a fugit la Viena. „Așa trebuia să fac și eu, să-mi salvez ființa, iar odată ajuns afară din țară să intru în anonim. Eram convins din 1948 că totul este zadarnic, după felul în care am văzut că se comportă echipa de guvernare a lui Dej, față de ordinele primite de la Moscova.” Ba mai mult, îmi spunea că C.P. al C.C. nici măcar nu la el măsurile. Le sînt aduse de consilierii

ruși, iar ei le prelucerează în spiritul indicațiilor primite de la consilierul rus și le trimite forurilor de conducere inferioare spre executare.

Nu ești tovarăș cu mine, ești un bandit

Țin să accentuez că nu am nici un interes de a denatura apusele lui sau de a-l disculpa pe Zilber, eram într-închisură pentru ideea politică diametral opusă, el fiind comunist iar eu căsăt cu mișcarea de dreapta. Au căzut orice prejudecăți de natură politică și religioasă și a rămas între noi suferința, care îi unește pe oameni. Zilber a suferit mult, atît moral, prin prăbușirea tuturor idealurilor, cît și fizic. Îmi spunea: „Tu crezi că sufăr, măi copile, că sînt comunist, sau că am făcut ceva eu și Pătrășcanu? Nu, suferim că cineva vrea să-și păstreze fotoliul pe care stă, și-l e teamă că-l stăm în cale”. Se referea la Dej și echipa lui. Am auzit de la alții care au stat cu el că arăta față de cei cu care era închis o omenie rar înțînă.

Fiindcă avem dreptul la țigări, venea gardianul pe la ferestra și-l dădea foc. O dată, cînd a cerut foc, s-a adresat gardianului, spunîndu-i: „Tovarășe, dă-mi foc”. I-a dat, dar nu înainte de a-l repezi și a-i spune: „Mie să nu-mi spui «tovarășe», căci nu ești tovarăș cu mine, pentru mine ești un bandit.” După ce s-a îndepărtat gardianul, mi-a zis: „Uite pentru cine am luptat și am fost închis ca ilegalist”. Era cu moralul la pămînt și fiecare asemenea gest al supraveghetorilor — și nu erau puține — îl lovea moralul și crezul lui de vechi comunist.

Mi-a spus că a făcut parte din Comisia Română care a semnat Tratatul de Pace din 1946, el fiind în comisie ca economist și că tot el a făcut stabilizarea din 1947, după percepțiile lui Varga de la Moscova (Varga fiind considerat mare economist rus).

Știa de la Partid ce destin vor avea studenții

Fiindcă am fost arestat pe stradă și nu aveam decît hainele de pe mine, mi-a dat un rînd de lenjerie de corp, prosep și sâpun, din cele primite de la familie, spunîndu-mi (în permanență se ferea de celălalt care era pus să-l supravegheze) că dacă mă vor duce în altă închisoare să nu mă declar student, căci urma o perioadă de reeducare pentru ei și s-ar putea să mă coste.

N-am dat mare importanță acestor cuvinte, dar cînd, după condamnare, am fost trișat pentru închisori, m-am declarat de profesie constructor și am fost dus la Canalul Dunăre — Marea Neagră. Acolo am aflat ce se întimpla la Pitești cu studenții. Era la un an și ceva de cînd mi-a spus Zilber, iar el a fost arestat în 1948 și știa deja de la Partid ce destin vor avea studenții areștați.

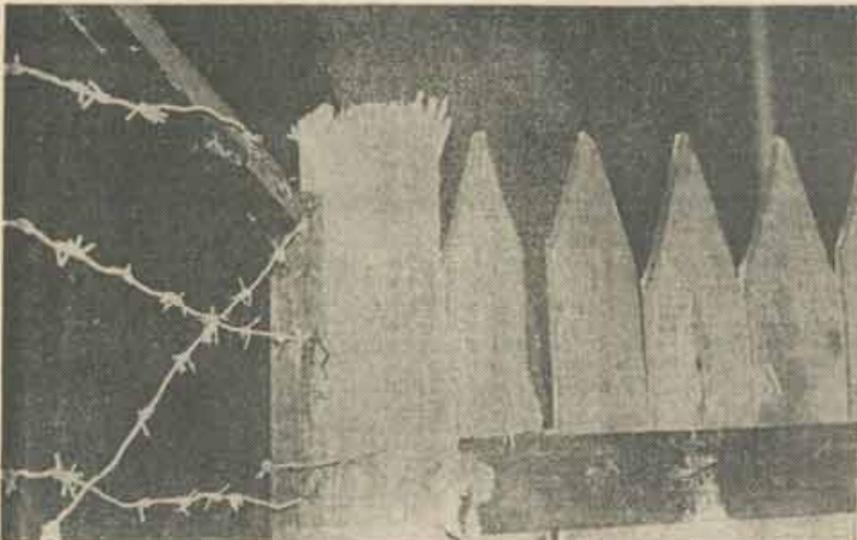
Cine știe prin ce aș fi trecut și ce compromisiuri aș fi fost pus să fac. Îi voi fi loată viața recunoscător, dar dincolo de asta reiese că reeducarea studenților a fost cu mult timp înainte prevăzută. Totul a fost să se găsească executanții, și aceștia s-au găsit repede.

Așa cum scrie și d-na Monica Lovinescu, indiferent ce ar fi declarat Zilber, rezultatul ar fi fost același. Zilber a făcut declarații exagerate și fantasmagorice pe care orice om le-ar fi respins, și tot așa mi s-a întimplat și mie, după o noaptea de anchetă în 1960. Bătut la tâlpi, l-am spus anchetatorului să scrie ce vrea, că-l încaltesc declarația. Bineînțeles că a scris, dar fiind atît de mari gogomăniile ce le-a inventat, procurorii militari Ivanov și Leahu din Constanța l-au pus pe anchetator să-mi schimbe declarațiile.

Regret că nu l-am întîlnit după eliberarea mea. Mă întreb dacă și-a menținut părerea care mi le-a spus la Ministerul de Interne sau dacă mai credea în vechea lui doctrină care l-a dus alături de noi, cei care am încercat de la început să ne opunem tăvălugului comunist. Cred totuși că niciodată nu s-a întors la ideologia inițială.

Fie-mi permis să aduc un pios omagiu acestui prieten care, înainte de a fi comunist, a fost un om plin de bunătate și obiectivitate, chiar cu riscul de a-și vedea prăbușite toate ideile pentru care a suferit și a luptat atît de mult.

M-a sărutat cînd m-am despărțit de el și m-a rugat ca, dacă scap repede, să trec pe la el pe acasă, să le spun alor lui în ce situație se află. Era convins că eu o să fiu eliberat cîtă vreme așa ceva nu se condamnă (îi spusesem că am avut simple discuții cu el). Cînd năvălitate din partea lui: nu am făcut decît 15 ani închisoare. Este drept, în două reprize, dar l-am făcut, iar pe Belu Zilber nu l-am mai văzut niciodată.

Ioan Agapie

„Să nu ne răzbunați”

ULTIMELE ZILE ALE LUI MIRCEA VULCĂNESCU

Astăzi, la 43 de ani de la data la care am avut ocazia să-l întâlnesc pe profesorul Mircea Vulcănescu, mă simt obligat — mai ales datorită legăturii sufletești s-a statornicit între noi și a prieteniei pe care dânsul mi-a acordat-o — să pun pe hirtie deștepările din partea ultimă a vieții sale, pe care — nemijlocit sau din povestiri — le-am cunoscut.

Era în vara anului 1948, când închisorile țării începuseră să se tixi cu deținuții politici, încarcerată sub cele mai variate și fantaziste acuzații și calificative juridice. Aiudul gemea în timpul acesta, înghițind în nesăritu-l pînă la coaste de condamnați pentru trecutul lor politic, sau oameni acuzați și condamnați pentru așa-zise crime de război. Foarte mulți dintre cei condamnați aparțineau puzderiei de formațiuni și organizații opoziționiste sau grupurilor de rezistență armată din munți, împotriva instaurării și consolidării domniei comuniste în țara noastră. Aceste întemnițări masive, așa cum s-a adevărit mai târziu, au fost prelucrate și realizate cu scopul de a face tabula rasa cu întreaga pătură conducătoare a țării, ca astfel decapitată, națiunea să fie redusă la nivelul unui popor de flori.

Anul 1948 a fost începutul ofensivei decisive de lichidare a vechii societăți românești. În acest scop, conducerea superioară a purces la organizarea și specializarea penitenciarelor pe categorii de deținuți. Așa, de exemplu, penitenciarul Aiud a fost cu predilecție destinat întemnițării virfurilor vieții intelectuale și politice.

În ceea ce mă privește, trebuie să spun că în anul 1948, când au început masivele concentrări de oameni în penitenciare, aveam deja o vechime de cîteva ani de detenție și mă aflam deștep în penitenciarul Suceava, unde fusesem transferat disciplinar, în vara anului 1946, pentru vina de a fi organizat în penitenciarul Aiud, împreună cu doctorul Victor Biria, o rezistență împotriva acțiunii de cucerire și comunizare prin reeducare a deținuților politici. După o izolare de doi ani la penitenciarul Suceava, am fost retransferat, în vara anului 1948, îndărăt la penitenciarul Aiud. Reintrat în penitenciarul meu de rezidență, am aflat că fuseseră aduși în Aiud foarte mulți foști inalți demnitari, printre care și profesorul Mircea Vulcănescu. Pe profesor îl gătam din publicații ca: „Revista Fundațiilor Regale” sau „Cahete Filosofice” și din prezența în cadrul colectivului de tipărire postumă a volumelor „Istoria Logicii” și „Metafizica” ale lui Nae Ionescu, dar nu-l văzusem niciodată. Eram dornic să-l cunosc personal. Doream această mai ales pentru că-mi încolțise în minte un gând, pe care speram să-l pot realiza cu sprijinul și contribuția sa directă. Profitând de o anumită libertate de mișcare ce ni se lăsase de către administrația penitenciarului (în perioada iunie-septembrie 1948), m-am strecurat pînă în celula profesorului Vulcănescu, i-am spus cine sunt și că în afară de dorința mea de a-l cunoaște, vizita pe care i-am făcut-o are un scop precis. În continuare i-am pus în temă cu scopul major al vizitei mele, informându-l că la ceea dată se afla în Aiud un grup de lingvi, implicați deja în lupta anticomunistă, fără să știe prea multe despre comunism, cărui-a nu-l cunosc esența învățăturii, armele de luptă, părțile vulnerabile și deci nici mijloacele de combatere a ideologiei marxist-leniniste. În consecință, i-am rugat să țină un ciclu de conferințe cu tema arătată mai sus, pe care să le înmănuncheze apoi într-o broșură, ca prin lectură repetată, acest material să se fixeze mai bine în mintea tinerilor auditori. În tot timpul cit mi-am expus propunerea, profesorul m-a ascultat în tăcere, cu atenție, privindu-mă îndelung drept în ochi, de parcă voia să se convingă de buna mea credință. După o scurtă tăcere, mi-a dat următorul răspuns: „Sunt de acord! Voi ține ciclul de conferințe, dar broșura o vei scrie dumneata”. I-am replicat că nu am pregătirea necesară pentru întocmirea unei asemenea lucrări. Liniștit dar ferm, privindu-mă țintă în ochi, mi-a răspuns: „Nu-i nimic, o vei putea scrie. Îți voi procura „Istoria Doctrinelor Economice” a lui Charles Gide și Max Richter, o vei citi cu atenție, apoi vei scrie broșura”.

Conferințele au fost ținute în celula mea. Menționez în treacăt că îndată ce s-a aflat — și nici nu se putea să nu se afle — că profesorul Vulcănescu ține aceste conferințe, celula mea a devenit neînchisă. Mai multe persoane dintre intelectualii întemnițați, printre care și unul dintre generalii aflați la etajul III, au cerut permisiunea de a auzi conferințele. La terminarea întregului ciclu, profesorul mi-a amintit că-mi revine sarcina de a scrie broșura respectivă. Deși am urmat sfatul profesorului și am cerut cu rîvnă „Istoria doctinelor economice”, pe care mi-o procurase, nici pînă astăzi n-am reușit să scriu acea broșură, din multe și binecunoscute pricini, dintre care cea mai de seamă a fost întreprinderea acestor contacte și libertăți, prin măsurile restrictive foarte curind luate de către conducerea penitenciarului.

Dacă eu n-am putut da curs îndemnul de a scrie, în schimb profesorul Vul-

cănescu, după experiența atât de riscantă de a ține adevărate lecții de anticomunism în incinta penitenciarului (în grupă de țelare), cu un auditoriu de aproape treizeci de persoane — mai multe nu încăpeau într-o celulă —, a devenit entuziasmat, avînd conștiința netă că prin aceste prelegeri a adus o slujire Neamului Românesc. Rivna cu care tinerii săi învățau își luau note în timpul expunerilor (în condiții foarte precare) l-a adus cea mai frumoasă răsplătă a strădanilor sale. Cît despre mine, țin să arăt că, inițind linerea cursului de anticomunism, m-am ales cu o deosebită prețuire din partea profesorului, care m-a declarat prietenul său. Pe deasupra m-a prezentat colegilor săi de celulă, Prof. Dr. Tomescu Nicolae, fost rector al Facultății de medicină București și fost ministru al sănătății, de asemenea inginerul Nicolae Mares, fost ministru al agriculturii. Între noi s-au stabilit relații strinse, iar în întîlnirile noastre zilnice aveau loc discuții foarte interesante, pe teme aparținînd culturii, medicinei, agriculturii etc., etc.

Din nenorocire, tot ce este bun și folositor nu ține mult, mai ales cînd este

Am fost pus în lanțuri grele de circa 15 kg la picioare, iar mințile mi le-au legat la spate în cătușe. Am fost transportat la Zărca Veche (în limba maghiară „zarca” înseamnă celulă) și izolați fiecare în câte o celulă. Aceasta s-a întimplat în ziua de 4 decembrie 1948. În celulă nu mi s-a dat nici saltea, nici rogojină, nici pătură, pat îmi era dughimăntă goală. Pe la ora unu sau două noaptea, s-a deschis ușa celei în care mă aflam, au năvălit vreo cinci-șase gardieni și așa cum eram legat fedelea, m-au bătut din nou cu pumnii și picioarele, după care m-au lăsat trîntit pe dușumea.

După cîteva zile am fost vizitat la celulă de către comandantul închisorii, colonel Coler. Între timp îmi fuseseră scoase cătușele de la mine pentru a mă putea hrăni (în primele zile de izolare nu mi s-a dat mîncare, așa că mințile au fost de prisos în acel interval). Am fost ținut în condițiile acestea de strictă izolare, cu lanțurile la picioare, din 4 decembrie 1948 pînă în 8 martie 1949, cînd mi-au scos lanțurile, am fost hărțuit și am făcut baie. Cătușeanu murise cu

vorba ca binele să depîndă de puterea comunistă, comunismul fiind prin doctrină, dar mai ales prin practică, negația bineului, a adevărului și a dreptății. Făcîndu-și preaplinul de deținuți, conducerea penitenciarului a trecut neîntîrziat la punerea în aplicare a programului prestabilit. Căci restricțiile, care au început cu ținerea sub cheie a deținuților, douăzecișpatru de ore din douăzecișpatru, a fost urmată de întreg cortegiul de măsurile ale arsenalului instrumental comunist, în perspectiva spălării creierului și imbecilizării lui conform pedagogiei patologice a lui Macarenko. Totul era prevăzut și urma să se desfășoare după un scenariu dinainte stabilit și îndelung experimentat în „Imperiul întunericului”, marele nostru vecin. Odată cu restricțiile, s-au operat mutări, schimbări și imprecizări componente celulelor cu oameni diferiți ca apartenență socială, preocupări, instrucție, cultură și aspirații, avîndu-se grijă ca, din loc în loc, în cite o celulă să fie strecurat cite un informator al administrației. Tot din strategia comunistă făceau parte provocările, înscenările, inventarea unor vinovății inexistente, pentru a-l determina pe deținuți să-și piardă controlul și să aibă reacții nechiabuzite, justificînd în felul acesta măsurile represive. Eu însumi am fost victima unei astfel de înscenări în timpul unei plimbări, provocat fiind de către paznicul plimbării, gardianul Nan Teodor, care înjurîndu-mă m-a acuzat că așa fi vorbit în timpul plimbării, lucru care era complet neadevărat. Știam că mi „se caută nod în papură”, așa că n-am răspuns în nici un fel la provocare, căutîndu-mi mai departe de plimbare. În schimb, farmacistul Cătușeanu mi-a luat apărarea, explicîndu-i gardianului că n-a vorbit nimeni în timpul plimbării. Gardianul Nan a anunțat imediat pe primul gardian Ionaș, care a venit la locul unde făceam plimbarea, ne-a luat de acolo ne-a dus la corpurile de gardă, unde fără nici o anchetă, vreo zece gardieni ne-au înconjurat și au început să ne lovească cu ciomege, cozi de mătură, pînă am căzut jos. Au continuat să ne lovească și atunci cu bocancii în cap, peste obraz, oriunde nimereau, erau ca o haită deslîntită de fiare. De acolo ne-au cărat la infirmerie cu capetele tumefiate și fața mascată de sîngele care mai curgea,

lanțurile la picioare. În noaptea de 8 spre 7 februarie 1949. De la baie am fost dus la celularul nou. Eram liniștit căci am înțeles din capul locului că a trebuit să plătească cîteva zile de organizarea cursului de antimarxism și anticomunism, ale cărui lecții le-a ținut profesorul Mircea Vulcănescu. De a doua zi am intrat în programul normal al celularului, dar la plimbare nu m-am simțit în stare să ies decît după cîteva zile. Plimbarea se făcea în cerc, ce la mîner, cu minile la spate. În prima zi în care am legat la plimbare, m-am pomenit undeva în spațiile mele cu profesorul Vulcănescu, care zărîndu-mă, și-a schimbat poziția în cerc, depășind treptat pe cei din fața sa — cu riscul de a fi surprins de către paznicul plimbării —, pînă a ajuns lângă mine. M-a întrebat cum mă simt după izolare. Am constatat că era la curent cu tot ceea ce mi se întimplase. A doua zi, la plimbare, s-a furșat iar în spațiile mele și mi-a introdus în buzunar un mic pachetel, în timp ce paznicul era întors cu spatele către noi. Abia în celulă am constatat că-mi dăduse o bucăciță de Kaiserfleisch. În perioada aceea Mircea Vulcănescu avea la Aiud situația juridică de recurent. În baza acestui statut, dînsul avea dreptul să primească lunar un pachet de 3 kg, din partea familiei, pentru îmbunătățirea hranei. Din această neînsemnată și insuficientă cantitate de alimente pentru dînsul, îmi făcuse și mie porție, pe care mi-o introducea pe neașteptate în buzunarul zehel, împotriva protestelor mele. Devenise atât de insistenț în practicarea acestui ajutor, încît exista primejdia de a fi observat de către paznicul plimbării sau de către unul dintre informatori, care abia așteptau să aibă ce raporta administrației, ceea ce s-ar fi scostat cu pedepșirea dînsului și suprimarea pachetului. Mi-am dat însă seama că profesorul adoptase o atitudine de luptă tactică, de menținere a unei stări de neaplecare în fața comunismului, lucru ce se va verifica în scurt timp.

Spre sfîrșitul lunii martie nu l-am mai văzut pe Mircea Vulcănescu la plimbare. Interzîndu-mă ulterior de situația lui, am aflat că fusese transferat la penitenciarul Jilava, probabil, în vederea rejudecării procesului. Printre cei vreo douăzeci de deținuți care se aflau în camera

în care a fost plasat Mircea Vulcănescu se numărau Alocu Constant și Nicu Crăcea, de la care dețin datele pe care le voi prezenta în continuare. În această cameră, profesorul Vulcănescu a continuat ținerea conferințelor, cu foarte variate și interesante subiecte. Nicu Crăcea mi-a spus că adesea paznicul care patrula pe din afară se oprea în dreptul geamului și asculta în tăcere expunerile profesorului. Într-o bună zi, șeful conferințelor a fost întrerupt în forma cea mai brutală. Informată asupra activității culturale ce se desfășura în acea cameră, administrația penitenciarului a dat libertate comandantului de gardieni Maromet să pună capăt acelei activități. Ca urmare a acestei imputerniciri, Maromet a scos din cameră pe profesorul Vulcănescu, pe Alocu Constant și pe Nicu Crăcea, care de asemenea erau vizati, le-a ordonat să se dezbrace în pielea goală, le-a reținut îmbricămîntea, apoi i-a dus în camera de tortură, unde se aflau niște grătare pe care au fost întinși cu fața în jos de către goalați lui Maromet. În poziția aceasta au fost bătuti cu rețelele pe spate și peste picioare. Cînd își pierdeau conștiința, erau stropiți cu furtumul cu apă, ca îndată ce-și reveneau, să poată fi continuată ciomăgeala. După ce le-a fost înșingărată spinarea, gardienii i-au întors pe cei trei cu fața în sus și au prins să-i bate peste piept, abdomen și picioare cu niște rîngi înfășurate cu srmă. La s-au aplicat insistenț loviturile peste organele genitale, pînă i-au înșingărat. Mai mult morți decît vii, au fost lăsați să zacă în baia de apă. Cînd și-au revenit din starea de leșin, au constatat că erau plini de rîni pe tot corpul, și din organul genital inflammat se scurgea sînge.

În halul acesta de mutilare fiind, profesorul Vulcănescu li îndeamnă pe Constant și pe Crăcea să încerce să se salveze măcar ei, ei oferindu-le corpul său drept suport pentru a nu mai sta în apă. Cum era și firesc, cei doi n-au acceptat propunerea, căutînd, dimpotrivă, să-l protejeze ei pe profesor.

După cîteva timp au fost scoși din camera de tortură și readuși în camera lor.

Din această groaznică încercare, Mircea Vulcănescu a contractat o tuberculoză, care a progresat deștep de repede. După o perioadă de ședere la Jilava, în vederea vindecării rînilor și ștergerii urmelor torturii, el a fost retrimis la Aiud și deștep intruna din celulele de la etajul trei. Aici, la etajul trei, profesorul Vulcănescu a trebuit să mă treacă printr-o grea încercare care a pus capac la toate celelalte. Într-o dimineață, gardianul Molnar, care era în acea zi șef de secție la etajul trei, l-a ordonat să lăsa din celulă ca să apele coridorul. Deși înțelesese caracterul provocator al ordinului, profesorul a refuzat să lăsa, explicîndu-i lui Molnar că este foarte bolnav, are temperatură și este deștep transpirat. Drept urmare a refuzului, gardianul l-a obligat să se desculte și așa, cu picioarele goale, a fost dus și închis în cloșet, unde a stat timp de cîteva ore pe pavimentul de beton udat în prealabil cu apă. Această nouă pedeapsă a avut ca efect agravarea bolii sale. Intrucît numărul celor bolnavi din închisoare crescuse, conducerea penitenciarului a fost nevoită să creeze la secția a doua, unde erau camere mari, un depozit de bolnavi cronici și în stare acută. Profesorul Vulcănescu a fost internat și dînsul în camera nr. 4 iar Radu Gyr și subsemnatul am fost internați alături, în camera nr. 5, împreună cu alți șase bolnavi. După ultima încercare prin care trecuse (cazul Molnar), Mircea Vulcănescu devenise taciturn, interiorizat, se autoizola de cei patru-cinci țărani și de doctorul Vasilache, care-i erau colegi de cameră. Refuza să discute sau să facă expuneri de diferite subiecte, pe care i le solicita doctorul Vasilache. Vorbitorii îi obosea. Totuși într-o zi l-a spus doctorului Vasilache, răspunzîndu-i la una dintre invitațiile acestuia de a vorbi, că ar mai face un astfel de efort, dar numai pentru un mînunchi restrîns de tineri valoroși. Păstrase contacte numai cu prof. Radu Demetrescu-Gyr și cu subsemnatul, pe care ne declarase ca fiind singurii lui prieteni acolo. Îlegam unecori — cînd se simțea ceva mai bine — împreună la plimbare. Odată, pe cînd ne plimbam amîndoi, mi-a spus că este foarte mulțumit că-și ține fiica la adăpost, că s-a căsătorit cu un diplomat — mi se pare elvețian — și a plecat din țară. „Știu că mă voi sfîrși aici, dar nu-mi fac probleme, nu mai aștept nimic de la viață”. Mîncă foarte puțin din cauza inapetenței provocată de starea avansată a tuberculozei. Consuma cu oarecare plăcere pastrama pe care l-o preparam din bucățelele de burță scoase din simulacrul de ciorbă ce ni se servea deștep mază (pastrama o făceam pînă la aceluși bucățele de burță la fum, în soba de talaj).

Era prin luna mai 1952, cînd am fost scos din cameră și dus la Zărca Veche, în toată noaptea, și izolat într-o celulă. Profesorul Radu Gyr a fost și el scos de la secție și izolat tot la Zărca Veche. Astfel a fost pulverizat grupul nostru, al celor trei prieteni. Am aflat mai tîrziu că Mircea Vulcănescu se stînsese din viață cu plămîni măcinați de tuberculoză.

Păstrîndu-i cea mai frumoasă amintire și onorat de prietenii ce mi-a acordat-o, închei aceste amintiri citînd cuvintele Mîntuitorului din Evanghelia lui Ioan: „Nu este dragoste mai mare ca aceasta, ca cineva să-și pună sufletul său pentru prietenii săi”. (Ev. Ioan, Cap. 15, vers. 13). Si Mircea Vulcănescu a trecut cu prisosință această probă de dragoste.

EUGEN IONESCU ÎN DIALOG

La insistențele a numeroși cititori, publicăm textul discuției dintre Eugen Ionescu și Gabriel Liiceanu, care a avut loc la Paris în iulie 1990, și a fost difuzată pe postul nostru de televiziune în august 1991. Textul a fost revăzut de către Gabriel Liiceanu

Nimic nu trebuie ascuns

GABRIEL LIICEANU: Un lucru care a caracterizat toată opera dv. și care apare încă din acest celebru NU de unde pornește orice discuție cu dv. este revolta, revolta ca o componentă fundamentală a lui NU. Și într-un interviu pe care l-ați acordat doamnei Monica Lovinescu în 1986 ați spus, referindu-vă la NU: „eram un golân”. Și — ce vreau să vă întreb acum: cum s-a transformat golânia aceasta inițială în opera dv. ulterioară? Sau în viața pe care ați trăit-o de atunci? Deci civismul dv. superior, splendoarea civică ce v-a împins să apărați toate cauzele pierdute are vreo legătură cu această golanie inițială? Din faimoasa generație interbelică, dv. sînteți acela a cărui componentă civică a scrisului apare cel mai limpede. Spre deosebire de Cioran sau de Eliade, dv. ați avut atitudine în presă, ați apărut, cum spunem, toate cauzele pierdute. Ați vorbit fără nici o reverență, fără nici o grijă a consecințelor împotriva tuturor gulagurilor lumii, ați vorbit deopotrivă împotriva fascismului și a comunismului. Este în toate acestea vreo urmă a „golâniei” de care vorbeți inițial când spuneți „eram un golân”? Sau: în „golânia” dv. inițială se prefigurau aceste atitudini ulterioare?

EUGEN IONESCU: Pesemne. Pesemne. Am căutat să scriu mai departe într-adevăr într-o sinceritate totală, în sensul lui Baudelaire: „Mon cœur mis à nu”. Nimic nu trebuie ascuns; față de adevăr și din respect față de adevăr. Dacă se poate ascunde ceva din respect pentru oameni, acest respect pentru oameni este în respect față de adevăr.

G. L.: Da, dar acest respect pentru adevăr îl obligă să scrie mai departe ori să-și părăsească odala de lucru și să se pronunțe asupra problemelor nemijlocite ale societății. Să intre în spațiul politicului. Cum se împacă dialogul scriitorului cu Dumnezeu în opera lui cu dialogul lui cu profanul public, social, cu politicul? Cum acceptați, în numele adevărului, această imixtiune a politicului? Trebuie să existe ea?

E. I.: Trebuie neapărat să existe. Din când în când, scriitorul trebuie să plece de acasă și asta sînt intermitențele despre care vorbesc în *La quête*. Trebuie să ia contact cu lumea și să aibă legătură și cu oamenii de pe stradă care sînt semenii lui.

G. L.: În Franța, în clipa în care moda, în intelectualitate, era a gauchismului, dv. ați dat dovadă de acest civism superior de care vorbeam și ați spus lucrurilor pe nume arătînd ce excese teribile se ascundeau sub această exaltare a stîngii.

E. I.: Am făcut-o din pudoare față de adevăr. Adevărul trebuie respectat și în același timp trebuiau dezminții cei care se ascundeau după deget. Sau care nu voiau să vadă adevărul în față. În Franța, de pildă, oamenii se jucau cu stînga; saloane literare, în al 16-lea arondisment, erau pline de gauchisti care refuzau să vadă lucrurile clare și atunci adevărul trebuia rostit fără pudoare și cu orice risc.

G. L.: Care au fost riscurile pentru dv.?

E. I.: Riscurile au fost arătarea cu degetul, disprețul față de cineva care vedea oroarea pe care el nu voiau să o vadă și să o numească.

G. L.: Ce-i făcea să nu vadă? De ce nu voiau să vadă oroarea?

E. I.: Nu voiau s-o vadă din timiditate, din timiditate ideologică. Cred că francezii așa sînt. Și occidentalii așa sînt. Ei își închipuie că adevărul ideologic e mai adevărat decît adevărul pur și simplu. Ce e bun pentru ideologie trebuie să fie bun și pentru realitate. Din respect față de ideologie nu aveau respect față de realitate. Cum bine se știe.

G. L.: Și dv. de ce aveți o poziție privilegiată față de ei? Cum de erați mai aproape de adevărul care-i mai adine decît adevărul ideologic?

E. I.: Nu știu. Cred că fiindcă, poate, sînt român, cred că fiindcă eram informat, cred că fiindcă nu mi-e frică să spun lucrurile pe față.

G. L.: Dar ce legătură are asta cu faptul că aveți o experiență românească în spate? Pentru că aveți experiența unei drepte, dar nu a unei stîngi.

E. I.: E adevărat, aveam experiența unei extreme drepte. Și a unei stîngi de a doua mînă, o stîngă prudentă, stînga lui Mihai Ralea, care fusese radical socialist. Am fost odată la o manifestare a stîngii cu Mircea Grigorescu și cu Horia Roman și am fost atacați pe stradă și bruscați. Dar asta nu mi-a dat experiența stîngii; n-am fost nici sărac cu adevărat. Poate că trebuia să fi trecut și prin stînga, poate că trebuia să fiu și om de stînga înainte de a fi un om de — nu zic de dreapta — de non-stînga, de dușman al stîngii. Dar la un moment dat stînga nu mai era stînga. La un moment dat stînga era o dreaptă excesivă, o dreaptă a ororii, o dreaptă a teroarei, și asta denunțam — teroarea.

Am avut sensibilitate față de oroare

G. L.: Și de ce ceilalți nu vedeau același lucru? Pentru că gulagul devenise public, se știa deja despre el. De ce, în ciuda a ceea ce dezvăluie Soljenițin, ceilalți nu voiau să vadă? Cum vă explicați asta? Pentru noi, care am trăit experiența concentraționară, lucrul ăsta pare inexplicabil. Această dorință de a ține vîlul pe ochi — de ce?

E. I.: Din respect pentru ideologie. Din respect pentru comoditate...

G. L.: ...pentru opțiunea proprie, făcută inițial. Nu?

E. I.: Da.

G. L.: Pentru că, vă spun, asta mi-a apărut întotdeauna ca o întrebare în minte. Cum se face că dv. care n-ați cunoscut direct, precum Soljenițin sau disidenții din Est, oroarea, ați avut sensibilitatea ei și ați putut s-o denunțați ca unul care a cunoscut-o?

E. I.: Da, e adevărat, am avut sensibilitate față de oroare și am cunoscut-o prin oameni care veneau din România, pe care îi credeam, și am avut și lipsa de nepăsare care o aveau toți oamenii față de ceea ce se întîmpla în lume.

G. L.: Vă întrebam despre revolta cu care a debutat opera dv. Dar revolta aceasta, născută dintr-o nemulțumire socială directă — de pildă în NU vă supăra micul politicianism, o mediocritate anumită care caracteriza lumea noastră interbelică — această revoltă, deci, a căpătat apoi o altă dimensiune în teatrul dv., cînd a devenit revoltă față de condiția finită a omului, cînd a devenit revoltă împotriva morții. Ei bine, cum din această revoltă a legii o întîlnire atît de minunată cu divinul, ca aceea din ultima dv. carte, *LA QUÊTE INTERMITENTE*? Cum l-ați întîlnit pe Dumnezeu la capătul acestei revolte?

E. I.: Nu știu dacă l-am întîlnit. Și nici acum nu știu dacă l-am întîlnit. Îl caut în permanență.

G. L.: Asta vroiam să vă spun. De fapt, tema cea mare care, imi pare mie, traversează teatrul dv. și scrierile dv. teoretice și, în orice caz, ultima carte, este tocmai tema așteptării, tema speranței, a căutării și a indolelii. Dacă nu vine nimeni? Dacă nu ne așteaptă nimeni? Nu-i aceasta întrebarea care vă frămîntă?

E. I.: Este întrebarea care mă frămîntă și teama cea mare.

G. L.: Și atunci, nu este opera dv. un dialog cu o eventuală absență?

E. I.: Da. De asta mă tem. Da. Pe un sfert, pe o zeceime a timpului, cred — în rest sînt agnostic, iar în momentul ăsta nu știu dacă cred sau nu cred. Dorința mea este să cred. Vreau să cred, sînt ca acel prieten al meu, preot, care se ruga în fiecare dimineață: „Mon Dieu, faites que je croie en Vous”. Așa sînt. Aceasta este atitudinea mea în permanență. Și uneori mă revolt împo-

triva a ceea ce mi se pare că e rău făcut. Ca într-una din nuvelele mele, aș vrea un alt univers. Vreau să mă întorc în lume. Iubesc ființa, dar aș vrea o alta. Aș vrea ca Dumnezeu s-o remanieze. Și aștept o altă naștere și sper într-o altă lume — sper fără să sper. Ne naștem ca să creștem, ca să fim voioși, frumoși, și ne prăpădim cu toții încetul cu încetul, ajungem șchiopi.

uriți, precari; cum se poate, cum e permis și de ce? Am întrebat pe toți profeții pe care i-am putut cunoaște — și pe Papă, în scris: — de ce-i asta? Și toată lumea îmi răspunde: ăsta-i un mister. Nu putem răspunde. *Le Pape ne peut pas répondre à cette question.* Și asta mi se pare de o cruzime divină pe care omeniește nu pot s-o accept. Există un scriitor francez, Armand Salacrou, care a restabilit ordinea lumii cum ar vrea el și ar vrea omenii să fie: oamenii cînd se nasc sînt bătrîni și întinerece pe măsură ce merg spre moarte și mor ca niște prunci, după ce au trecut prin tinerețe și maturitate. E o bătrînină care s-a născut muribundă și care și-a revenit încetul cu încetul, cancerul s-a resorbit, pe urmă ea a ajuns la maturitate — așa aș vrea să fie lumea.

G. L.: Așa v-ar plăcea.

E. I.: Așa mi-ar plăcea.

Isus Cristos e fratele meu și e mai aproape

G. L.: Și atunci, nu-i asta forma supremă a revoltei dv.? Revolta în fața unei condiții crude: de ce trebuie, în fond, să murim?

E. I.: Cred că da. De ce trebuie să murim, de ce trebuie să îmbătrînim, de ce trebuie să suferim, de ce trebuie să așteptăm, de ce trebuie să suportăm nedreptatea, de ce trebuie să fie nedreptate în lume? De mil și mil de ani e război. Vezi o frumoasă mare albastră și te gîndești că la doi metri de-debuit e război și ființele se întreataie. Nu pot să înțeleg de ce-i așa universul, de ce oare a fost făcută lumea asta. Și asta-i întrebarea mea: există oare Dumnezeu? Sau nu? Și dacă nu există, există neapărat cineva care a făcut această lume. Și uneori sînt tentat să cred că ea a fost făcută de Ingerii răi, de care vorbese bogomilii și catarii și...

G. L.: — prietenul dv. Cioran.

E. I.: Și prietenul meu Cioran. În *Le mauvais Démon*, dar Cioran are norocul că e ceva care îl calmează, care-l împacă — este stilul frumos. Eu n-am stil frumos și stilul nu-mi dă nici un ajutor. Mă gîndesc cu oroare că am să mor. Mă gîndesc cu o spaimă ne-mai-pomenită că o să moară flica mea, nevasta mea, și că nu e iertare. Orice

și face nu e iertare. Și atunci mă gîndesc nu la Dumnezeu, ci la Isus Cristos care e fratele meu și e mai aproape. Pe el îl invoc, pe el îl întreb, dar nici el nu-mi dă răspuns, decît acela că a suferit și el și a așteptat. Dacă a așteptat el, este un început de răspuns.

G. L.: De ce credeți că Cioran poate fi mai senin și mai împăcat în fața morții, el care a avut aceeași obsesie a morții ca și dv., exact la aceeași vîrstă ca și dv.?

E. I.: Trebuie să spun că el e citit mult mai mult decît mine.

G. L.: Și asta l-a ajutat? Cititul ajută la ceva în fața morții?

E. I.: Da. Ajută să faci literatură. Toate cărțile lui sînt scrise ca după cărți din veacul al III-lea înainte de

Cristos, cărțile gnosticilor. Nu cred în sinceritatea absolută a lui Cioran. Mi-e prieten, vorbesc cu el dar nu cred în sinceritatea lui absolută.

G. L.: Sinceritate absolută în ce direcție? Legată de ce? De angoasa lui?

E. I.: De angoasă.

G. L.: Deci este o angoasă puțin mai jucată, mai neautentică.

E. I.: Da. Fiindcă are stil.

G. L.: Angoasa autentică nu merge deci mînă în mînă cu stilul.

E. I.: Nu merge.

G. L.: Și cum vă explicați că oamenii care cred în Dumnezeu nu-și pun întrebările exact ca și dv. și nu ajung în același impas ca și dv.?

E. I.: Nu știu. Și totuși — cum zicea Cioran — e indubitabil că experiențele Sfîntului Ioan al Crucii și ale Terezei de Avila sînt adevărate. Cum se pot împăca una cu alta — mintea mea nu poate pricepe. Eu încerc de dimineată pînă seara și de seara pînă dimineată. În nopțile mele de insomnie sînt concep *l'inconcevable*. Să concep de — neconceputul.

G. L.: Nu vă ajută experiența sfîntilor? Deci, nu putem trăi prin delegație în raport cu ei? Dacă ei au mers cu un pas înalțea noastră nu ar fi asta o cale ca să recuperăm speranța?

E. I.: Ba da. Dar sînt nerăbdător, nerăbdarea mea este enormă. Și sînt nerăbdător clipă de clipă, zi de zi.

Rinocerii, rinocerita și rinocerizarea

G. L.: Iertați-mă că am să schimb complet planul discuției și am să revin în spațiul vieții noastre comune, plecînd de la marea temă a Rinocerilor. Și ceea ce vă întreb acum este un lucru pe care l-am resimțit recent în raport cu ce am trăit în ultimele luni în țară. Rinocerii, rinocerita și rinocerizarea sînt lucruri curente și dv. ați pus acolo degetul pe o boală a spiritului care s-a născut în acest secol. Omenirea e atacată de anumite boli, fiziologie, organic, dar și spiritul este atacat periodic de anumite boli. Dv. ați descoperit o boală a secolului al XX-lea care ar

CU GABRIEL LIICEANU

putea fi numită, în marginea falmoasei dv. pișe, rinocerită. O vreme, poți să-ți spui că se rinocerizează un om prin prostie sau ticăloșie. Dar sînt oameni — onestii și inteligenții — care la rîndul lor pot să suporte atacul neașteptat al acestei boli. Pot să devină, de pe o zi pe alta, victime ale acestei boli; chiar oameni dragi, apropiați, pot să suporte un asemenea...

E. I.: Așa au fost prietenii mei. E inexplicabil. Deci și asta ar ascunde un mister. Am plecat din România din cauza asta, n-am vrut să stau acolo și m-am venit în Franța, unde am găsit un zup, Gabriel Marcel, Pierre Emmanuel, Denis de Rougemont, care — nu mai credeam că eu singur pot avea dreptate împotriva tuturor oamenilor, imi

rămîne singur, ne lasă să înțelegem că din singurătatea lui va renaște o altă comunitate a binelui. Cum se petrece asta? Deci nu există o acaparare absolută a lumii... Lumea nu poate fi satanizată pînă la capăt. Știi, ăsta e un lucru pe care nu-l înțeleg văzînd cît de masivă este forța răului.

E. I.: În ce măsură nu există răul preponderent... Imi spun că, dacă Dumnezeu permite ca să ne ucidem unii pe alții, dacă permite ca oamenii să ucidă animalele, dacă trebuie să ucidă ca să nu fi uclși, atunci cred că preponderența răului nu e totală, dar e imensă. Imensă...

G. L.: Se poate ca un lucru să înceapă pur și să sfîrșească miserabil?
E. I.: Desigur. Totul se sfîrșește mi-

ca unul care v-ați născut într-o cultură mică?

E. I.: Da.
G. L.: Prin ce era rînit orgoliul dv. ? Aveați dorința unei deschideri către alte țări? A unei celebrități mondiale?

E. I.: Atunci voiam să fiu celebru, acum nu mai țin. Fiindcă am devenit, poate.

G. L.: Resimțiți cumva derizoriul celebrității? Inconsistența ei?

E. I.: O simt adînc. Eu mă pregăteam pentru altceva. Voiam să fiu un monah, într-o mînăstire. Și să nu mă rog decît lui Dumnezeu. Dar am căzut. Cum am spus-o într-o piesă a mea, m-am prăbușit. Dar am avut totuși această imensă compensație: fata mea și nevasta mea.

G. L.: Acest orgoliu rînit pe care l-ați avut atunci leșînd din țară... Ați găsit o altă scenă, mai bună, alei? România nu era totuși, atunci, o scenă a valorilor concentrată? Comparată cu Franța vi s-a părut că diferența e atît de mare?

E. I.: Da. Mi s-a părut o diferență mare fiindcă România nu era luată în considerație, fiindcă nu se știa unde e Sofia, unde e Bucureștiul; acum se cunoaște România, se cunosc și scriitorii ei. Ei și? Acum, după ce am vrut atîta timp să fie așa, cu tot răul care s-a întîmplat, ca România să fie cunoscută, acum imi dau seama că nu înseamnă nimic și că ar fi trebuit să continuăm să trăim în afara de istorie.

G. L.: Dar dv. n-ați trăit în afara de istorie.

E. I.: N-am trăit în afara de istorie. Am trăit cu istoria. Mi-a părut rău de relele din istorie.

G. L.: Și atunci de ce spuneți că e bine să trăiești în afara istoriei?

E. I.: Ar fi bine să trăiești în afara istoriei și să te rogi... Singura acțiune care mi se pare posibilă în favoarea umanității este rugăciunea. Atunci — să te rogi. Trăiești în afara de istorie, dar te rogi lui Dumnezeu.

G. L.: Ce rezolvă rugăciunea?

E. I.: Dumnezeu știe, dacă Dumnezeu o rezolvă.

G. L.: Credeți în puterea rugăciunii?

E. I.: Aș vrea.

G. L.: Dv. vă rugați?

E. I.: Cîteodată.

G. L.: Apropo de rugăciune. L-ați cunoscut foarte bine pe Mircea Vulcănescu. Știi că atunci cînd Cioran — Cioran însuși povestește acest lucru într-o scrisoare către una dintre fiicele lui Vulcănescu — Cioran, care ajunsese să vorbească de rău poporul român dintr-o prea mare iubire...

E. I.: Am impresia că Cioran a vorbit de rău de România nu dintr-o mare iubire, ci dintr-un mare orgoliu personal. Am impresia că ura faptul că era Cioran, și nu Pascal.

G. L.: Dar a devenit Pascal. A devenit pînă la urmă Pascal. Cioran îi spunea deci lui Vulcănescu: „Ce popor e ăsta care n-a dat deloc sfinți”? Și atunci Vulcănescu i-a răspuns: „De-al fi văzut, cum am văzut eu, locul marcat de genunchii unei bătrîne care se ruga în fiecare zi”. L-ați cunoscut pe Vulcănescu? Sfințenia lui, sau credința lui v-a influențat în vreun fel?

E. I.: Aș fi vrut să mă influențeze mai mult. Dacă stăteam mai mult lângă el, mă influența mai mult.

G. L.: Ați simțit singurătate cînd ați trecut din lumea balcanică în lumea Occidentului?

E. I.: Nu.

G. L.: V-ați simțit mai singur?

E. I.: Nu. La un moment dat, la început, m-am simțit mult mai bine, fiindcă eu mi-am petrecut copilăria în Franța. Și pentru mine copilăria și țara care a fost la început a mea a fost un lucru minunat, a fost o mare bogăție. Și pe urmă, francezii au devenit un fel de români.

G. L.: Vă face plăcere să vedeți lumea?

E. I.: Da, multă plăcere. Simt mare plăcere să văd români, fiindcă am fost atîta timp în mine român. Și am nelu-bit atîta timp România, dar acum mă simt din nou frate cu ei.

G. L.: Asta vi s-a întîmplat de cînd ați simțit drama prin care trece un popor întreg?

E. I.: Da.

G. L.: Asta cînd s-a întîmplat?

E. I.: Acum 25 de ani; cînd am început să urăsc Franța și Occidentul fiindcă nu voiau să înțeleagă.

Marie-France Ionescu: Iartă-mă,

tată, dar mai mult de 25 de ani, de vreo 40 de ani.

E. I.: 40, da.

G. L.: Ce a fost atunci?

M. F.: Un colocviu, oameni minunați și tata s-a descoperit brusc, din nou singur, fiindcă toți acolo îi spun: „n'exagerez pas...”; cineva chiar a folosit un argument uluitor: „vous ne savez pas parce que vous venez de là-bas”.

E. I.: „Vous n'avez pas le droit de parler parce que vous venez de là-bas”.

G. L.: Exact pe dos.

E. I.: Dacă vin de acolo, și eu îi vorbesc de rău pe cei de acolo, înseamnă că...

M. F.: La fel au făcut cu Kravcenko, l-au făcut trădător...

E. I.: Pe Sartre — spirit nobil, cînd de fapt era... prostul proștilor...

G. L.: L-ați cunoscut?

E. I.: N-am avut onoarea; n-am vrut, de fapt.

G. L.: V-a enervat din prima clipă?

E. I.: Din prima clipă.

G. L.: Bine dar absurditatea poziției lui a început să se vadă abia prin anii '60. Mai ales.

E. I.: Am avut un vis cu Sartre, după moartea lui... Era într-un loc care era ca un fel de teatru, și-l spuneam lui Sartre, care era lângă mine: „il n'y a personne dans ce théâtre”. Nu e nimeni. Și mi-a spus: „Priviți acolo, sus, la balcon...” — „Monsieur Sartre, i-am spus, regret că nu v-am cunoscut”.

Regrete și remușcări

G. L.: Aveți în Journal en miettes o distincție care mi-a plăcut imens, aceea între regret și remușcare. Spuneți acolo că remușcarea este regretul care se întoarce asupra celorlalți, care-l întîlnește pe celălalt. Remușcarea este forma de depășire a subiectivității, este întîlnirea îndurerată și vinovată cu celălalt. Cînd un om rămîne la regret, rămîne în granițele cului lui. Care sînt regretele și remușcările dv.?

E. I.: Regretul că nu m-am făcut monah; compensat de faptul existenței a două ființe: fiica mea și nevasta mea. Remușcarea este că am făcut atîta rău lumii și oamenilor pe care-i iubesc; și imi pare rău și cer iertare Celui care ar trebui să fie. Trăiesc tot timpul într-o remușcare și frică de moarte.

G. L.: Mă gîndesc la ceva: dv. reveniți mereu în La quête intermittente, și acum, în discuția noastră, asupra a două ființe: asupra soției dv. și asupra fiicei dv., Marie France. Totuși, tot ce ați făcut dv. trece dincolo de granița cercului întîm al ființelor celor mai apropiate. Senzația este că întîlniți mereu o umanitate mai vastă. Nu vi se întîmplă să preluați în afectul dv. un cerc mult mai vast, să preluați cu dv. omenirea toată? Bunătatea nu înseamnă identificarea cu celălalt dincolo de o legătură naturală?

E. I.: Bunătatea... Frica mea e prea mare ca să mă lasc loc unui astfel de sentiment. Dar din cînd în cînd sînt bun. Sînt bun în mod paradoxal, atunci cînd imi pare rău că am fost rău.

G. L.: Dar ce rău ați făcut?

E. I.: —

G. L.: Adică biografie nu-mi adne aminte de un rău explicit. Există autori a căror viață este pătată de un rău regretabil. Există gînditori care au funcționat prost într-o perioadă sau alta a vieții lor, care sînt vinovați pentru idelle pe care le-au emis la un moment dat. Dar opera dv. sau viața dv. nu este asociabilă cu răul.

E. I.: Cine știe... Cred că da. Și ăsta e secretul meu.

G. L.: Rău ați fost numai cînd ați scris NU, care era o răutate programată.

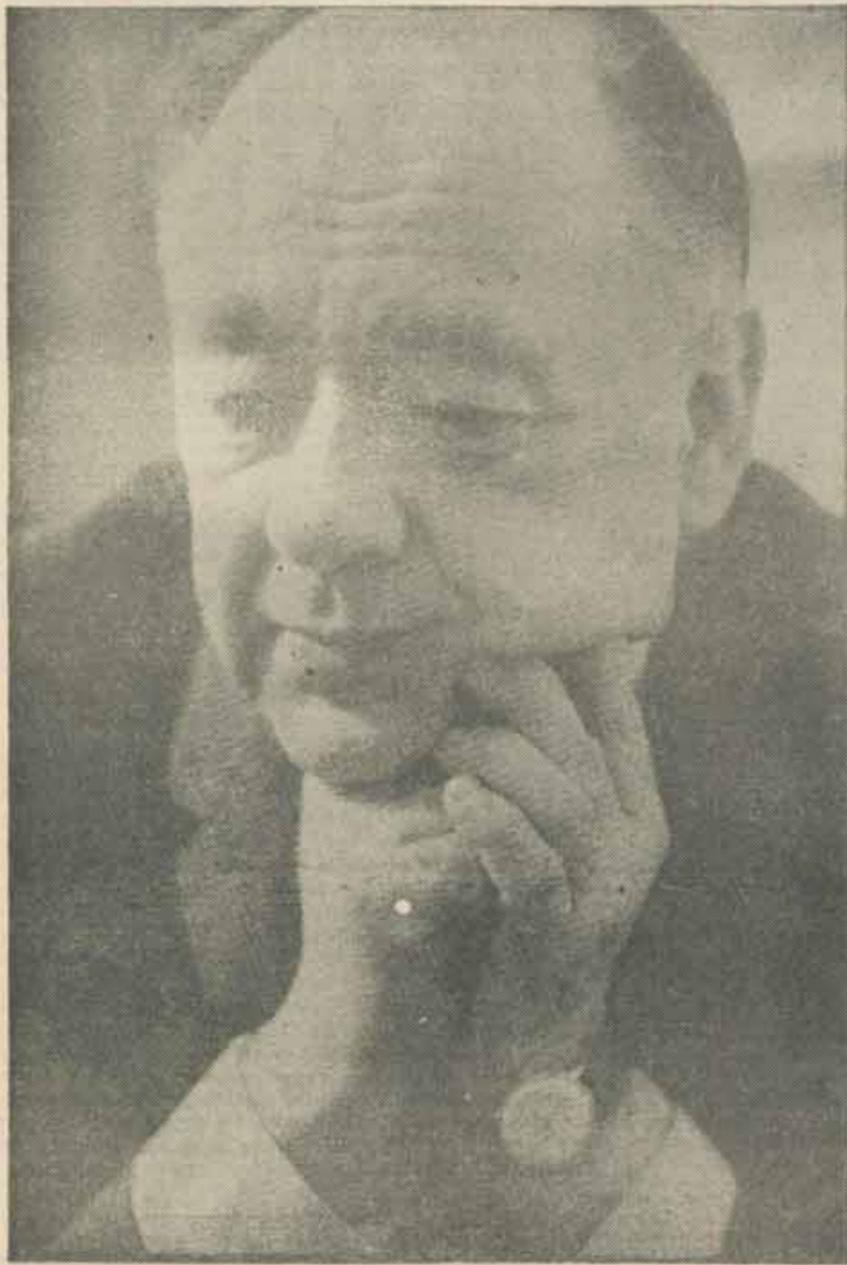
E. I.: Da. Dar am fost un om care n-a fost bun. Dar o să știu totul, cum zice preotul. O să mi se spună totul, o să mi se explice totul — și n-am răbdare pînă la momentul acela. Dar știu că pentru a ajunge la momentul acela trebuie să trecem prin moarte.

G. L.: Vă mulțumesc și feriți-mă că v-am obosit afit.

E. I.: Pe mine să mă lertați, am 80 de ani.

G. L.: Aveți obsesia celor 80 de ani?

E. I.: Așa cum aveam obsesia celor 79...

ziceam că e imposibil — și m-am întîlnit cu cîțiva oameni care nu au avut curajul să fie izolați în fața răului și să nu creadă în rău.

G. L.: V-ați pus vreodată întrebarea cum de răul, fiind atît de viguros și binele atît de firav — binele, spunea Kierkegaard, aparține eternității și de asta e atît de firav — cum de răul nu se instalează definitiv în lume? De ce rinocerizarea nu ne cuprinde pe toți?

E. I.: E inexplicabil, dar este și speranța mea.

G. L.: Cum de lumea stă în echilibrul?

E. I.: Cine știe... Cum se poate ști? Atunci ești nevoit să crezi în Isus Cristos și în religie și în toate religiile care, toate, au sentimentul și conștiința binelui. S-ar putea, s-ar putea... Conversația asta imi dă o speranță: cum există totuși răul cel mare, că îmbătrînim, că devenim urîți, că nu mai putem să credem — cum se întîmplă, de ce? Atît de mare e răul față de bine. De ce Dumnezeu a dat Satanei atîta putere? E un mister, o să răspundă fata mea, dar aș vrea cheia misterului, nu pot trăi fără cheia acestui mister deși nu o voi avea niciodată.

G. L.: Da, dar totuși lumea nu devine un imperiu al răului. Există mereu această luptă. Și chiar Béranger, care

zerabil. Comunismul zicea că introduce dreptatea. Și n-a introdus decît privilegiu și injustiție. Churchil a făcut războiul ca să păstreze integritatea imperiului britanic. Și l-a distrus. Hitler a vrut să facă o Germanie splendidă. Și a distrus-o. Am impresia că dracul întoarce toate vrerile noastre pe dos. Fie că sînt favorabile, fie că sînt nefavorabile. Există această anecdotă: la ultima ședință a Reichstagului apare un om care își scoate mustăcioara. Își scoate meșa de păr și zice: s-a terminat, să nu ne mai jucăm. Adevărul e că pe mine mă cheamă John Smith, sînt englez și agent al Scotland Yardului.

Orgoliul rînit al celui născut într-o cultură mică

G. L.: Din nou vă întreb cu totul altceva. Pentru că a venit vorba de Cioran: dînsul spune, într-o carte scrisă înainte de război, că „orgoliul unui om născut într-o cultură mică este totdeauna rînit”. Ați simțit acest lucru,

Bedros Horasangian

INTELECTUALII ȘI PUTEREA

Cine sunt intelectualii? Cel cu studii superioare și diploma de licență? Toti absolvenții unor institute de învățământ superior devin automat intelectuali? Sau ce sunt ei? Dar artiștii, scriitorii, muzicienii sau alții ca dinții, cum sunt socotiți? Dar ziaristii și toți cei cu scria-scrița pe hirtie care n-au apucat să-și încheie instrucția universitară? Și cînd au apărut intelectualii pe scena vieții social-politice românești? La curtea lui Ștefan cel Mare se găseau intelectuali? Dar Stoicicul Cantacuzino cu strălucite studii la Padova, un erudit de primă mână ce anume era: boier, cărturar, un simplu erudit? Ce am numit ieri prin intelectuali? Dar azi? Toti prelații poști tobi de carte, la Tismana, Putna, Blaj sau Athos, erau sau nu intelectuali? Ce înseamnă în structura societății românești cei scoliți acum două sute de ani? Ce sunt ei azi? Pînă mai ieri, tovarășul Nicolae Ceaușescu considera că cei mai numeroși intelectuali din România ar fi... ofițerii! E posibil așa ceva? Dar medicii, inginerii, juristii, economistii și alții, titrați un ba, ce-nu devenit noile „locomotive” ale istoriei noastre social-economice-financiar-stintifico-tehnico-culturale? Care a fost și este rolul inteligenței în relația cu puterea? Dar prostia, să nu vorbim cu păcat, ce rol are? Ne-am lăsat și huzniți cam multor cu atîtea prezumții. La futeală putem răspunde, ca suma unor infinite aproximații, că relația dintre intelectuali și putere este, a fost și va fi una în permanență mișcare. Relativul aezării biunivoce a făcut această dublă influențare să aibă parte de-o permanentă gimnastică. Cu toate nuanțele de rigoare, Maloiescu, profesor universitar și prim-ministru. La fel Nicolae Iorga. Alții intelectuali care au făcut știință, cultură, dar și politică. Alții impositori azi care nu fac nici una, nici alta. Sub copala Parlamentului sau cea a Academiei. Ca să nu spunem că pictorii de talia lui Horia Bernea sau Sorin Dumitrescu sunt personalități mai importante în ortodoxia noastră decît niște Ioani Prea Sfinți și Arhiepiscopi doar cu numele și mîmarea unor false credințe. Multe exemple la îndemînă în toate sensurile și direcțiile. Pînă să apară Partidul Unic care a nivelat și anihilat urmă de personalitate și profesionalism. Sau le-a cultivat pe cele de semn negativ. Deprecierea și anihilarea unui cîmp important din plaga socială românească a însemnat o mare pierdere pentru civilizația românească. Mutarea accentului pe ideologie în dauna „locului leilor” a dus la consecințe ce le trăim azi din plin. Cînd milioane de oameni, de toate categoriile, sunt nevoiți să remodeleze destinele. Nu doar morale, ci și profesionale. E necesar să primim abrupt toate aceste realități de neocolit. Într-o lume computerizată nu putem rămîne cantonați într-un mecanicism vulgar. Teoria cu „electrificarea și puterea sovietelor” s-a dovedit un eșec. Dovadă că abacul, atît de drag sovieticilor sovietici, e înlocuit cu calculatorul. Că e sud-coreean sau taiwanez nu are importanță: deja o altă generație pentru un mod de-a trăi. Chiar dacă nu ni-l putem închipui pe unchiul Vania lucrînd cu un home-computer! La urma urmelor, de ce nu? Am trăit noi însine acest proces devastator de-a rămîne în urmă. Volumele cu coperti roșii ale ideologiilor de tot soiul ne-au ținut pe marginea istoriei. Bicicletele folosite de conașionali lui Fidel Castro sau Kim Ir Sen dovedesc că doar cu demagogie retorică și o utopie impusă cu forța nu se poate progresa. În nici un plan. Serii întregi de profesioniști în diferite domenii au fost înlocuiți cu profesioniști ai Partidului Unic Muncitoresc Comunist sau oricum s-a numit el. Toate aceste cohorte de activiști care nu mai servesc o profesie și o ideologie. Au fost ei intelectuali? Au lăsat să se creeze așa ceva. Faimoasa Academie Ștefan Gheorghiu chiar a încercat legiferarea acestei noi imposibilități. Bazată pe arbitrar, pe dosare, pe criterii politico-ideologice. Ce facem azi cu toți acești intelectuali de partid? Ce fac dinții? Servesc noua putere, privatizată, anezănată în diferite structuri și paliere ale societății noastre. În curs de schimbare spre un stîm încă bine ce. Gheoava și dumsăniile întretinute de nămintii propagandei dă, încă, roade.

Cine sunt și ce fac azi intelectualii români? Fac și ei ce pot. Fiecare după cît și cum poate. Pe cont propriu. Cum să solidarizezi oameni care au fost întotdeauna gata să se lupte pentru un nume și nu pentru idei? Cum să-ți faci să se ridice peste interesele imediate, de grup sau personale? Cum să-ți aduci la un alt grad de conștientizare după decenii de marginalizare, umilinte și suferințe pe milioane de oameni? Să separe grupul de neștină, oamenii adevărați de ciurucurile înzorzonate în tîluri și cocotate în atîtea funcții? Arbitrarul care se prelungește amină într-o normalitate greu încă de evaluat. Și să ne mai amintim: pînă prin primăvara lui 1977 se mai putea da un doctorat fără a fi membru de partid. Se mai putea accede la un post de șef de birou sau atelier. Nu mai mult. Și apoi, gata cu joaca. Ori, ori. Am avut aproape 3,5 milioane de membri de partid. Cifra, înfloritoare în sine, nu trebuie să ne sperie. Am avut numărul cel mai mare de membri, raportat la mîna de locuitori. Dar, în același timp, teoria formelor fără fond e și o anumită „apetență” pentru duplicitate a umflă artificială această cifră. Am depășit prin energismul nostru naționalist și original chiar și patria mămă, U.R.S.S.-ul. S-au explodat în scopuri „partinice” sentimente dintr-o mîna nobilă. În această devălmășie s-au amestecat toate nuanțele și culorile posibile. De la indivizi veletari și ambițioși pînă pe căpătulă cu orice preț — cîte secături și peică-nimeni nu și-au ros tîlpile în ultimii 45 de ani tot urcînd și coborînd scările unei efemere și găunoase ierarhii sociale? — oină la studenți exaltați și învățatori de țară vanitoși. O analiză atentă și cu date statistice bine puse la punct ne-ar permite divizarea la obiect. Am putea răspunde cu precizie la destule din cele întimplite. Cu aportul și implicarea intelectualității. Cum de s-a ajuns de la partid de sub o mie de membri — oare vom avea la îndemînă într-o bună zi o istorie cuprinzătoare a acestei organizații? — unde tonul era dat de Moscova, la un conglomeraț de cîteva milioane? Un talmeș-balmeș de activiști direct interesați și gospodine, muncitori și agricoli, cu excepțiile de rigoare, nu puțin titrați dornici de avansare (a ce să tindă un lăcăș sau un sudor? de cînd un inginer sau o redactoare de editură, etc.)

elevi, studenți și cadre militare; doar minorii, clerul și condamnații penali erau din start excluși. Tot acest grup, artificial creat, cînta de data asta în buciului și tîlnicului Cîntării României, fără sprijinul Moscovei, dar sub dulcea ei înzăduință. Ceea ce ni s-a permis s-a considerat mare victorie: a fost iluzia propeller noastre slăbiciuni. Am fost folosiți, atît de occident, cît și de molozii comunismului mondial (China și U.R.S.S.), ca piaca turnală a unor încredări de mutații în relațiile internaționale. Putem evolua, poate, pe alte coordonate dacă sîntul la cap nu s-ar fi transformat în politică de stat. Toți „intelectualii” de vîrf — azi dovedii niște marionete, de la Voitec, Mănescu I și 2, pînă la Dumitru Popescu și S. Gădea — au impulsionat și plajat la jocul paranoiic ceaușiste. E limpede de aici gradul de vinovății al celor care au acceptat acest joc periculos. Din treaptă în treaptă: trebuie să avem țaria să recunoaștem. Pseudoindpendența noastră vizavi de cneții de la Kremlin am plătit-o scump. Cu lăciditate și calm e necesar să desfăcăm toate folde unei cepe degenerate de o propagandă mistificatoare. A venit era sociologilor, politologilor, istoricilor, gazetarilor. E momentul lui Al Zub, Călin Anastasiu și Alin Teodorescu, Mihai Dinu Gheorghiu și Pavel Cămpoanu, al lui Andrei Păpădi și Vladimir Tismăneanu și mai puțin al lui Fănuș Neagu. Năstrucurile unor astfel de scriitori devin azi simple diversivuri. Nevoia noastră de informație corectă nu este satisfăcută. Sigur că e necesar un timp — cît anume? — dar efectele falsificărilor grosolane impuse preț de cîteva decenii trebuie combătute cu calm și luciditate. Intelectualității noastre îi revine azi o misiune (sarcină?), oare nu cumva trebuie să refacem o întreagă limbă română? Ingrată. De a re-oduce un întreg popor. De a remodela o întreagă societate. De a re-clădi un nou mod de a trăi și înțelege viața. Din păcate există o uriașă spătură, un abrupt cișvaj între virtuțile noastre intelectuale și multitudinile care freacă și dorm acolo, „jos”. Vechea și actuala putere au încurajat și întretinut artificial aceste rupturi. Profitînd de interesele particulare sau de grup, manipulînd abil putinul ce li desparte, accentuînd cu brutalitate multul ce li apropie. Este tocmai spăitul unde freacă, din nefericire cu destule reușite, toți polozarii și slugile obliguite să mină. Să fure și să vîndă. Să inducă în eroare și în atîtea deja consumate erori, segmente întregi ale națiunii (de societate civilă încă nu putem vorbi). Agitînd un fals stîndard al unui naționalism sovîin și agresiv. Promițînd ceea ce orice politician cu stîmbul mîsurii și al ridicolului nu poate accepta. Cum să protejeze P.S.M.-ul sau P.R.M.-ul pensionarii sau lucrătorii cu venituri mici, inclusiv gomerii într-o economie care, înainte de a deveni de plată, se dovedește falimentară? Surza oferită: o bună regulă a Bugetului Statului. Dar resursele sînt, inevitabil, limitate. Și dacă toate canalele de alimentare și bună funcționare — chiar în condițiile unor restricții și economii severe — se înfundă, nu se poate decli inflația. Scăderea puterii de cumpărare, creșterea arbitrară a prețurilor și implicit ridicarea tonului demagogiei. Vorbele patetice și norozul aruncat asupra celor care chiar vor să înfăptuiască ceva în această țară nu pot evita sărăcia, mizeria, lipsurile de tot felul. Cum jumătate din întreprinderi sînt în clipa de față perentabile, cum să moară bine economia? Pentru rețehnologizare cine să ofere capitalul necesar? Cine oferă garanții financiare? Creșterea aberantă a prețurilor vrea să pitească situația REALĂ a costurilor de producție și ineficiența ultrasăcută a întreprinderilor. Se produce un fenomen care scapă de sub control într-o perioadă cînd, încă, depindem unii de alții. Fiecare sector de activitate (economic, industrial sau ba) privește lucrurile doar prin prisma intereselor specifice, inevitabil, limitate. De grup, sector de activitate. Nelînd seama de întregul lînt de corelații și interdependențe. Iar chestiunile trebuie rezolvate, din păcate, global. Cum? Reguliile economiei de plată sînt foarte simple: cine nu rezistă concurenței pierce, dispore. De aici și nevoia „legiitorului” de a legifera o lege a falimentului. Intervine aici o altă gogoșă a demagogiei („cu tov.

Iliescu-n frunte, spargem munte după munte”) stradală. Sunt sute de întreprinderi care se lîrte cu sprijinul „organanelor centrale”. Subvențiile prelungec o agonie. Răul trebuie tăiat de la rădăcină, restul nu e nici „protecție socială”, nici nimic. „O să murim de foame”, „O să ajungem pe drumuri!”, combinate cu nevrozele despre „legionari” și „pericolul unguresc” — de parcă FOAMEA sau FRIGUL ar avea naționalitate! — întregesc spectrul minciunilor organizate. Sute de mii de oameni vor trebui recalificați, reorientați profesional, învățați să muncească și să nu se mai „descurce”. Să-și poarte singuri de grijă. O nouă terapie socială va trebui întreprinsă. Omul simplu — dar nu cumva am creat partizanate artificiale? — lai va da votul celui care-l va oferi un dram de speranță și încredere. De aceea el nu trebuie MINTIT, nici păcălit cu subterfugii de genul celor prezentate la televizi (sic!) de d-l prim-ministru. Salutul țeștin pînă la așgeri și osulele afumate — ce spectacol dezolant! — nu rezolvă nimic. Doar ne facem de rușine. Cum reacționează intelectualii noștri? Ei s-au mai trezit din amorțea și buimăcoala postelectorală. Și-nu dat seama că cirovăselele interminabile axate pe minciuni nu-si mai au roșul. Încop să se organizeze și să înțeleagă rolul și locul lor în fixarea unei societăți dominate de politicieni improvizați puși pe afaceri și îmbogățire rapidă. Cărupția face ravagii, autoritatea se dovedește nepuțincioasă. Bolerii și domnișorii fanarioți știu că nu pot sta la putere decît o perioadă limitată de timp. Cîțiva ani, uneori cîteva luni. În funcție de capriciile stăntinului de la Sтамбул. Ne-am tot mințit că am fost liberi și stăpîni pe propria noastră soartă. A fost o independență și neatințare de tristă glorie. Prețul îl plătim și azi. Ne-am stricat și stîlci în adîncuri, nu ne putem schimba peste noapte. Fanarioții — dar mecanismul era deja bine învățat și de băștinasi — „trăgoșu” tare ca să strîngă pentru zile negre. Un jaf și o oprinare la scara națională. Cum să cădești o democrație parlamentară cu o astfel de mentalitate cu a supraviețuit prin secole? Așa cum puterea de azi trebuie să oriceapă că obiectivele aduse într-un context sau altul nu sînt vizare de țară sau acțiune destabilizatoare. Că există și oameni curati, necompromisi și plini de bune intenții. Competenți. Tineret entuziasmat. Energi care ar putea fi valorificate. Nu totul e corupt și murdărit. Se mai poate spera. Dar ce impresie facem noi prin strălățuri cînd suntem reprezentați de activiști de partid, generali cu oafe groase sau diplomați implicați în afaceri necurale? Cum să-i convingem pe cei „de jos” dacă cei „de sus” oferă un spectacol cel puțin jenant, ca să nu spunem oribil. Tineretul se simte frustrat, lînsit de orice perspectivă, bătrînii au sentimentul că sînt lăsați de izbeliste. Fără o asanare morală dar și profesională nu putem depăși impasul în care ne lăfăm inconștienți. Chiar dacă pentru destul se dovedește confortabil. Intelectualitatea se poate grupa și orîndu azi în jurul ALIANȚEI CIVICE și a celorlalte partide ce vor să schimbe cu adevărat fața României de mine. Intelectualii trebuie să depășească propriile lor inerii. Să antreneze și să se lase antrenati, anezănat, în efortul schimbării mentalităților. Intelectualii pot juca un rol decisiv în configurarea unei noi geografii a puterii. Faptul că oamenii cu păr alb care și-au nemerocit tineretea prin puscării sînt azi lăniți și murdăriți cu o vehemență demnă de cauze mai bune confirmă slăbiciunile actualiei administrații. Guvernamentale și prezidențiale. Frica se transformă în furie, neputința în agresivitate. Există însă destul intelectuali, dar și tineri, muncitori sau țărani, bătrîni sau simpli elevi care nu și-au pierdut încrederea în adevăr și curățenia morală. Ei trebuie să înfrunte și să învingă tot RĂUL ȘI URȚUL țeștie azi la drumul mare. Ei trebuie să fie cunoscuți și puși să înlocuiască bubele cu purul ale structurilor încă în funcțiune. Cale de ales sau de întoarcere nu există. Dispensarea cu care se agită de orice funcție sau poziție socială cei căpătuiți după revoluție justifică modestele noastre sperențe. Politicienii se formează din mers. Este nevoie însă, în primul rînd, de OAMENI CINSITIL. Pare ciudat, dar a devenit un lucru destul de rar. Dacă nu vom fi în stare să depășim propriile inerii sau interese strict personale — oare nîm e mai cumințe și elegant să-ți dai un doctorat la Paris sau să rumeri o substanțială burză prin cine știe ce colț de lume decît să te zbați în mizeria cotidiană de acasă? — vom plăti un preț mult mai mare. Inconștiența, ca și prostia, se plătește scump. Forțele ostile oricăror prefaoeri, bine organizate și vădit tolerate de actuala putere au trecut deja de la expectativă la agresivitate fătișă. Dacă intelectualitatea noastră — tot n-am reușit să definim cine este! — nu va reuși să sensibilizeze corpul social, rezultatele vor fi în afara oricăror scenarii. De care nu ducem lipsă de melezurile natale ale lui Mitică. Iar dacă Mitică nu e intelectual și totuși așezăză puterea nu cumva e ungar? Asta așa, să nu se spună că am devenit cu totul pesimiști.

Ileana Mălăncioiu

FIINDCĂ MORTII NU SE MAI POT APĂRA

La 26 iulie am primit, ca și alți colegi care lucrează în presă, textul lui Paul Goma (expulzat de autor din Paris) prin care disidentul cel mai de seamă al României se pronunță asupra lui Nicolae Breban și a faptului că, în numele revoluției, Ministerul culturii i-a oferit acestuia revista sa, în care se fac ades afirmații nedrepte în adresa exilului. Am aflat de la colegi că, în aceeași zi, acest text apăruse deja în *Contemporanul* și am respirat ușurată. Astfel, ar fi trebuit să-l propun spre publicare în *Viața Românească* și, dat fiind tonul său, nu ar fi făcut-o cu bucurie. Pentru că, în dorința lui de a trezi lumea la realitate și de a o forța să se pronunțe, Goma a sărit, ca de obicei, peste cal. A ieșit în toate părțile deodată, iritând toată lumea și făcând-o să nu se mai poată gândi dacă el are sau nu are dreptate.

Aresta a fost, cred, și motivul pentru care preopinatul său s-a grăbit să-l împăracă în *Contemporanul*: își da astfel iluzia că el este Regina Spaniei care a publicat sub egida sa *Capriciile* și că poate astupa gura lumii. Numai că, oricât a iritat Goma lumea, gura acestuia a rămas slobodă în ceea ce îl privește pe Nicolae Breban. Lucru la care a contribuit, fără îndoială, și directorul de la *Ideea europeană*. Deoarece, nefiind, totuși, chiar de viață regală, cum ar fi vrut să pară, nu l-au lăsat nervii până la capăt ca să publice pur și simplu *Capriciile* lui Paul Goma, în care dominația sa era făcută securist, iar noi toți eram făcuți (nu fără o anumită îndreptățire) cu ou și cu oțet și împiedicați (involuntar) să ne pronunțăm.

Dacă Goma a săvârșit, ca de obicei, o eroare de tact, Breban a săvârșit, fără îndoială, una și mai mare. S-a grăbit să se pronunțe asupra celui care l-a provocat să iasă în arenă, nu o dată, ci de patru ori: în două dintre *resentiemele sale colegiale* și în două interviuri.

În ciuda tonului, mai controlat decât al adversarului său, se vedea clar că nu-mai la ofensa adusă de acesta se gîndea și că se abține cu greu să nu izbucnească. Și, în cele din urmă, a reușit să ne intrige mai rău decât Goma, care, cel puțin, nu și-a ascuns adevăratele sentimente și n-a încercat să ne tragă de partea sa. Poate și fiindcă, la acuza că ar fi fost în serviciul Securității, Breban a încercat să răspundă fără să spună nimic, întrebînd retoric: cum îți permiți dumneata, domnule, să-mi pui mie o astfel de întrebare, nu te gîndești că eu aș putea să fiu locuit de un Zeu?

Convinsă că nu e bine să amestecăm criteriile și că Zeul care, eventual, ne locuiește nu ne poate absolvi de orice vină, eu aș aș a se înțelege această întrebare pusă de sus, care vrea să țină loc de răspuns, dar, pe de altă parte, neavînd dovezi certe privind vina de neiertat care se pune în seama lui Nicolae Breban, eu voi pleca de la premisa că Goma nu are dreptate și că autorul lui *Don Juan* nu este securist; că, deci, prietenul meu Andrei Pleșu nu i-a oferit din greșală revista Ministerului pe care îl conduce; că președintele nostru de onoare nu îl susține din greșală, publicînd periodic în această revistă (deși în ea se fac uneori afirmații la fel de necontrolate ca în foile de scandal, pe bună dreptate incriminate); că președintele nostru pur și simplu nu întimplător închide ochii în fața acestor calomnii, chiar și atunci cînd sînt la adresa lui Marin Preda, pe care, pînă în ziua morții, domina să îl însojea pretutindeni, asemenea unui pa; că un om pur și inteligent cum îmi place să cred că este I. Buduca nu s-ar hazarda să-l la apărarea dacă D-l N. Breban ar fi păcătuit într-adevăr, așa cum afirmă Goma.

La acest nivel al discuției trebuie să constat însă că, preluîndu-i ca atare și

argumentele și concluziile, inteligentul scenarist de la *Cavintul* comite o eroare de logică, datorită căreia, plecînd de la premisa că Breban ar fi un mare prozator, ajunge la concluzia că ar putea avea mari șanse în politică.

În ciuda acestei erori, îmi impun să nu mă îndoiesc pur și simplu de silogismele D-lui I. Buduca — ale cărui scenarii m-au încântat de atîtea ori — și îl invit să facem un raționament la îndemîna oricui. Îi cer deci să admitem împreună că D-l Breban (pe care mizează, în pofida opiniilor sale politice care ar trebui să-i despartă) a săvîrșit — dacă nu avea cumplită faptă de care e acuzat — cel puțin o eroare de inteligență: aceea de a fi mizat pe Ceaușescu în asemenea măsură încît i-a determinat pe Ceaușescu să mizeze pe serviciile sale.

Voi admite apoi — așa cum se spune — că excepția confirmă regula și că, deci, această întimplare a sa de tinerețe nu trebuie să ne facă să ne îndoim de preziziunile politice ale prozatorului.

După aceea va trebui să-l pun, însă, o întrebare care se impune de la sine anti-fesionistului convins care este I. Buduca și anume: faptul că D-l Nicolae Breban îl aplaudă cu etan pe D-l Ion Iliescu — așa cum i-a aplaudat la începutul domniei sale pe Nicolae Ceaușescu — nu se pare totuși o nouă eroare „de inteligență” a idolului său? Iar dacă este așa, cea de a doua eroare de inteligență (politică) săvîrșită de aceeași persoană, mai poate și ea să confirme regula și să te facă să optezi în continuare pentru autorul ei?

Punînd această întrebare, se înțelege de la sine că, de fapt, mă întreb cum se împacă, totuși, convingerile anticomuniste și antifesioniste ale D-lui I. Buduca cu opțiunea sa pentru Breban, care, după ce a păcătuit sub Ceaușescu, păcătuiește, cu aceeași „nevinovăție”, sub Iliescu? Cu alte cuvinte, îl strag atenția asupra faptului că se află cel puțin într-o eroare de logică, dacă nu de alt fel: talentul literar al domnului Nicolae Breban nu reprezintă o garanție spre a opta pentru el cînd e vorba de politică. O spun fără ironie fiind între acei care au mizat pe acest talent și atunci cînd nimeni nu mai miza pe el. (Lucru pe care îl pot proba cu faptul că, fiind în jurul care stabilise premiile Uniunii Scriitorilor pe anul 1994, am votat — de una singură —, vreme de cel puțin 8 ore, pentru *Drumul la zid*, cu o tenacitate demnă de o cauză mai bună). Acum sînt silită să înțeleg că eu mă aflam în eroare și nu colegii mei din juru, cum am crezut atunci. Fiindcă, dacă Goma nu putea concura pe motiv că era exilat politic, dacă Gabriela Melinescu nu putea concura, deși nu a făcut niciodată politică, pentru simplul fapt că nu trăia în România, excepția de la regula care se făcea pentru Nicolae Breban ar fi trebuit să-mi dea de gîndit.

Argumentul meu era, ca și acum, că nu trebuie să amestecăm criteriile. Numai că ele erau gata amestecate, din clipa în care toți cei plecați (în afară de Breban) nu mai puteau să apară nici măcar într-o enumerare onerare, într-un text de critică, necum în planul unei edituri sau pe o listă de premii.

Așa sînd lucrurile, deși admit, împreună cu Breban, că domina să ar putea „să fie locuit de un Zeu”, nu admit că în numele acestuia ar trebui să-și asume execuțiile care se fac în numele noii ordini în *Contemporanul*. Întîi pentru că ideea de nouă ordine mă sperie prin sine însăși. N-am visat niciodată să putem înlocui o spocă de interdicții cu alta, schimbînd doar numele scriitorilor interziși.

Participînd la așa ceva mi s-ar părea că nu sîntem prin nimic mai buni decît activiștii și cenzorii de care am scăpat. Dacă există printre noi oameni care au săvîrșit fapte demne de condamnat, să fie condamnați de legile țării; să nu li se condamnă, ca și pînă acum, pe ascuns — sau în ziarul partidului — cărțile. Fiindcă, unii dintre ei s-ar putea să fie locuți — ca și D-l Breban — de cîte un Zeu și s-ar putea ca istoria să nu ne lereze pentru că n-am ridicat nici un deget în apărarea lor.

Talentul, cu care se justifică D-l Breban, nu-l justifică erorile, ci dimpotrivă. Avînd talent — și deci avînd ce să opere — ar trebui să se gîndească bine înainte de a arunca anatema. Dacă nu înțelege asta, inclîn să cred că „Zeu” care îl locuiește se află și el în suferință. Altfel ar fi trebuit să-l împiedice să comită „eroarea artistică” pe care o face atunci cînd îl descrie lui Goma senzația nemăimintată pe care ar fi avut-o cînd a trecut noaptea granița și a văzut copaci din Banatul mamei sale aureolați. Această senzație ar fi putut să o aibă Goma, care alina amar de vreme n-a putut reveni în România, nu Breban, care putea să vadă oricînd copacii din zona natală, fie din partea românească a graniței, fie din cealaltă.

În resentimentul său colegial — care se vrea superior prin această artă a descrierii și prin lipsă de încrîncenare — își face loc un entuziasm de prisos, care, literar vorbind, este neverosibil. Așa sînd lucrurile, textul său ar păcătuia oricum, chiar dacă autorul nu ar avea nici o altă vină; dacă dreptul său de a fi fost singurul care a putut să intre și să iasă din țară oridociteori a vrut (în vreme ce la graniță erau împușcați oameni) n-ar fi fost plătit prin nimic, ci s-ar fi datorat doar marelui său talent și farmecului prin care ar fi impus chiar și „odiosului” și „sinistru”.

Deși plec de la polemica recentă, trebuie să spun deschis că mi-am asumat riscul de a intra în această discuție nu pentru a-l apăra pe Goma — care e viu și puternic și s-ar putea apăra singur (chiar dacă pentru asta ar trebui să dea cu barda nu numai în toți dușmanii, ci și în toți prietenii săi —, nici fiindcă aș trăi cu obsesia vinovăției lui Breban. Am simțit de datorită mea să intru în această discuție datorită faptului că, în apărarea sa, Breban își asociază clișeu morții, care nu se mai pot apăra singuri. Eu, zice domnia sa, cu falsă modestie, ca și Marin Preda, ca și Virgil Mazilescu (aleg doar numele care nu ar fi trebuit invocate), am mizat pe literatură: noi nu am avut orgoliul lui Goma de-a încerca să schimbăm lumea și nu ne-am bucurat ca el de recunoștința poporului român.

Intrucît i-am fost aproape, știu că Virgil Mazilescu, în ciuda faptului că a mizat pe literatură și că marea sa grijă a fost aceea de a nu-și trăda crezul poetic, avea pentru prietenul său Paul Goma o admirație fără seamăn. Am deci convingerea fermă că, într-un „proces” public cum este cel de față, ar fi fost, fără îndoială, martorul acestuia. Și, în nici un caz, nu l-ar fi vorbit despre literatură de sus, ca despre ceva la care el nu ar avea acces.

Cît privește invocarea lui Marin Preda de către Nicolae Breban în această dispută, ea mi se pare de necalificat. Fiindcă este inadmisibil să încerci să-ți faci un scut din Marin Preda după ce, în revista care țu a fost dată, a fost demascat în fața cititorilor săi ca un artist mediocru, care ar fi scris așa cum i-ar fi dictat un activist sau altul și ca un om de nimic, care

ar fi luat mită de la autorii pe care i-a publicat la Cartea Românească.

Eu am convingerea fermă că toată generația din care fac parte datorează în mare măsură afirmarea sa în literatură activității de editor a lui Marin Preda, care publica singur de zece ori mai multe cărți bune decît toate celelalte edituri la un loc. Și mai știu la fel de bine că autorul *Moromeților* avea atîta prestanță încît nici un activist nu și-ar fi permis să se apropie de el, necum să-l învețe ce are de scris. Și mai știu că avea atîta orgoliu încît numai o minte bolnavă ar putea concepe că ar fi fost cineva în stare să încerce să-l umilească oferindu-i mită.

Dacă era dreptul lui Nicolae Breban să facă naveta între București și Paris cu voie de la *Odiosul*, nu este dreptul lui să-l judece pe Marin Preda, care, prin eforturile și prin prestigiul său, ținea în spate toată producția de carte românească bună.

Dat fiind că morții nu se mai pot apăra, vin și vă întreb: cînd ar trebui să-l cred pe Nicolae Breban, cînd se apără împotriva lui Goma cu numele lui Marin Preda, sau cînd îi acordă o sinecură (deși mai avea una) celui care îl profanează în revista sa mormintul marelui prozator?

Nu știu dacă această profanare face parte din politica în care Buduca ne asigură că Breban ar putea să se afirme din nou. Aș prefera să cred că între ura oficialităților împotriva intelectualilor în general și ura lui Breban împotriva lui Preda — pe care nu-l poate lerta nici mort pentru că a fost mai stimat decît ei — este o simplă coincidență. Sau că pur și simplu eu nu mai înțeleg nimic și eu sînt de vină că mă doare această profanare, dacă de mai mult de un an, de cînd s-a produs (și de cînd autorul ei se întoarce periodic la locul crimei), nimeni nu se gîndește că așa ceva n-ar fi trebuit să se poată petrece în numele revoluției.

Nu știu care sînt cauzele acestei tăceri vinovate.

Nu știu nici dacă N. Breban a fost sau nu securist, așa cum se spune.

Știu însă că regimul special de care a beneficiat n-ar trebui să-l îngăduie să vorbească despre închisoarea în care am trăit cei mai mulți dintre noi. O închisoare nu este un loc în care poți intra cînd vrei și din care poți ieși cînd vrei, dacă faci parte dintre cei condamnați. Acest lucru îl pot face doar salariații care lucrează la o închisoare.

Cu privire la închisoarea comunistă se pot pronunța în cunoștință de cauză numai cei care au suferit în condițiile acesteia și știu din proprie experiență cum a fost în ea. Cum despre exil nu ne putem pronunța cei care nu am cunoscut pe propria noastră piele durerea lui.

Așa sînd lucrurile, cred că domnul Nicolae Breban nu are dreptul să vorbească nici în numele nostru, nici în numele exilului românesc.

El a fost exceptat și de la o condiție și de la cealaltă și nu poate vorbi în numele nimanui. De aceea face o mare eroare atunci cînd, după ce își execută colegii, își arată zelul față de actualul președinte al țării în iluzia că acest lucru i-ar putea da o șansă de a se afirma din nou în politică. Asumîndu-și acest rol ingrăt, pe care și l-a mai asumat o dată, nu reușește să facă altceva decît să ne aducă aminte de felul cum s-a străduit cîndva să intre în grațiile celui care președinte și să ne dea cumplitul sentiment că istoria ar putea să se repete întocmai.

STIMAȚI PRIETENI AI EDITURII HUMANITAS

Vă anunțăm aparițiile lunii septembrie

1. J. Acterian — JURNALUL UNEI FIINȚE GREU DE MULTUMIT — 250 lei
2. M. Ciobanu — CONVORBIRI CU MIHAI I AL ROMÂNIEI — 275 lei
3. E. Cioran — AMURGUL GÎNDURILOR — 140 lei
4. D. Cornea — SCRISORI DESCHISE ȘI ALTE TEXTE — 120 lei
5. M. Eliade — MEMORII (2 vol.) — 300 lei (preț informativ)
6. M. Eliade — OCEANOGRAFIE — 150 lei (preț informativ)
7. M. Friedman — LIBERTĂȚI ȘI RĂSPUNSURI ALE ZIARIȘTILOR ȘI AUTORILOR — 47 lei
8. V. Georgescu — POLITICA ȘI ISTORIE — 95 lei
9. V. Ierunca — FENOMENUL PITEȘTI — 75 lei
10. I. Nistor — ISTORIA BASARABIEI — 225 lei
11. Al. Paleologu — MINUNATELE AMINTIRI ALE UNUI AMBASADOR AL GOLANILOR — 175 lei

Dacă doriți să intrați în posesia acestor cărți, scrieți-ne pe adresa:

EDITURA „HUMANITAS” S.R.L.
Oficiul Postal 37
CP 223, București

Vă rugăm, ca, pe lângă comenzile Dumneavoastră, să ne trimiteți adresa completă (inclusiv oficiul poștal) și mențiunea: abonament.
Toate comenzile se înregistrează pe calculator și vor fi onorate integral, în momentul livrării cărților de către tipografie.

IMPORTANT:

Toate comenzile se vor onora, aveți deci încredere și așteptați avizul poștal.

Refuzul coletului vă va exclude automat din rîndul abonaților.

O mențiune specială pentru cei ce s-au înscris la lucrarea JURNAL DE IDEI de C. Noica: toate comenzile se vor onora în cursul lunii octombrie, perioadă în care tipografia a prevăzut continuarea tirajului

Dan Petrescu COINCIDENȚE

În iunie 1987 ieșeam pentru prima oară din România, cu o viză turistică de o lună, împărțită între Olanda și Franța. Ar fi trebuit să plec cu un an înainte, împreună cu soția mea, dar, în ultimul moment, maiorul Florea, pe atunci șeful pasapoartelor la Iași, ne-a convocat pe amândoi și ne-a vînturat în fața ochilor două hirtii evasive, identice: ambele mă reclamau că plătesc pe ascuns pensie alimentară, că port barbă, că nu reprezint tradiția culturală a Iașului, că așușesem conflicte cu editura „Junimea” și că, în fine, dacă aș fi ajuns în Occident, aș fi procedat precum prietenul meu, Dorin Tudoran, adică nu m-aș mai fi întors în țară și m-aș fi angajat direct la „Europa liberă”. Diferența, dincolo de încongruențele celorlalte afirmații, era că o hirtie mă reclama Teatrul Național din Iași, iar cealaltă — defunctului Comitet Județean al Culturii și Educației Socialiste, deși nu lucram și nici nu lucrasem vreodată la vremea din aceste instituții (la drept vorbind, nu lucram nicăieri, prilej pentru colonelul Coman și Codrea de a mă invita, un an mai târziu, după luminarea pasapoartului, să încerc să-mi găsească de lucru în Occident, în România, fiind ofițer cu locurile de muncă).

Coricilii celor două instituții emanante culturale, M.H. Iacoban și Pavel Florea, au găsit absolut normal să expedieze cele două hirtii anonime, desigur, Securității, întrucât în de cele o adresă foarte oficială și, în sfîrșit, stampilă și toate celelalte, amintind astfel instituțiile pe care le dirijau într-o afacere înaltă de toate dimensiunile: imi închipui că, un an mai târziu, când totuși am ajuns în Occident fără să fac nimic din ceea ce presupunau anonimiile grifului că voi face și cine știe-dămă să plac, autoritățile admistrative impuneau falșitatea denunțurilor, imi închipui deci că cei doi tovarăși au rămas în țară și mi-au putut fi de competență instituții chiar după legele atunci în vigoare.

Curios că înșă că denunțurile anonime despre care vorbeam erau bătute la mașină: or, la vremea aceea, cum se știe, mașinile de scris se înregistrează scrupulos la miliție, tocmai întru depistarea diverselor anonimi curajoși. În cazul meu, deși s-a deschis chiourile o anchetă, eu mi s-a comunicat niciodată dacă anonimiile au fost depistate și nici, cu atât mai puțin, cine sînt ei: Securitatea susținea o teză bizară, anume că denunțurile, semnate „un grup de binevoitori” sau așa ceva, nu sînt chiar anonime, de vreme ce ea le primise însoțite de adrese oficiale semnate din partea Teatrului Național, de M.H. Iacoban (azi, un distins perlocutor) și din partea C.C.E.S.-Iași, de Pavel Florea (azi, un distins universitar).

În fine, în vara lui 1988 a plecat numai soția mea, rube anunțându-mă că nu mi s-a retras, ci doar suspendat viza, pînă cînd ancheta va stabili ce și cum în legătură cu „semnalările”: în momentul înșă cînd soția mea a revenit în patrie, mi s-a comunicat că, de fapt, viza imi fusese de la bun început retrasă în urma denunțurilor evasive anonime. Cu acel prilej, colonelul Coman-Codrea mi-a istorisit o întâmplare care, scotînd arabescurile, subînțelesurile și sugestiile de rigoare, se reduce la următoarele: odată, un cuplu care voia să călătorească în Occident era aprig contestat de securiști; atunci el, Coman-Codrea, a avut o idee și i-a raportat-o comandantului; comandantul a fost de acord că, așa, de probă, ca să se vadă măcar o dată, se iese din asta, ideea să fie pusă în aplicare; zis și făcut: i se dă drumul cuplului problematic în Occident, cuplul se întoarce și, la sosire, Coman-Codrea stă de vorbă cu bărbatul. Acesta era indignat; zicea: „Ce mi-ai făcut domnule, mi-ai dat drumul cu nevasta și toți cei de acolo și zis că asta se-ntîmplă numai cu alii care sînt oameni voștri!”.

Întîmplarea făcea cu exact în vremea aceea să citez Montaigne lui Volkoff, în- tînda unui agent de influență al rușilor în Franța și a rețetelor soft K.G.B.-iste, în- cît, după pilda de mai sus, l-am întrebat pe Coman-Codrea dacă nu s-ar putea tre- buia să le multumesc lui Dumnezeu că mi- a duseră drumul în lume, liberă împreună cu soția: „Păi, cam așa ceva”, a admis el zînd.

Acasă istorie, aliată cu lectura din Volkoff, mi-a rămas în minte: în trenul care mă purta din Beilou de Vest în Olanda, în iunie 1987 (gratie unei emisii- uii a lui Dorin Tudoran la „Europa li- beră”), mi-am reamintit-o și mi-am zis, ca într-un joc volkoffian, mai în giu-mă, mai în serios, că nu strică să fiu a- tent la eventuale reacții ostile care m-ar fi putut întîmpla în Occident. Or, două au fost aceste reacții: una a venit din partea conducerii Academiei Româ- no-Americane, cealaltă din partea D-lui Edgar Reichmann, colaborator la „Le Monde”.

A.R.A. își ținea în 1987 congresul la Sorbona, pe tema opereii lui Mircea Eliade; eram invitat imi făcusem comu- nicarea, izbutisem s-o scot, eram emocio- nat; înainte de începerea lucrărilor, sînt chemat de D-l. Leocăda Mamaliga-Arcade, care împreună cu D-na Elena Stănescu, cu și consultîndu-se telefonic cu D-na Maria Manoliu-Manea, președinta, pa- re-se, pe vizită a A.R.A., imi spune că nu pot participa la congres dacă am de gînd să mă întorc în România. Se va crede, poate, că lucrările congresului au avut o deosebită greutate politică și că interru- cerea mea a fost o măsură de protecție; eroare — „indicația” care trecea din gură în gură pe culoarele Sorbonnei fusese nu mult după aceea, atîrnau lozinci arabo- comuniste) supă astfel: „Nu ideologizat, nu politizat!”. Ea a fost aplicată pînă la penibil; de pildă, la a mea rotundă pe tema La descente aux enfers, părintele Calciu, aflat în prezidiu a fost ruzat să vorbească despre infernul închisorilor comuniste, prin care trecuse; a refuzat, pur și simplu.

Nu mi mai amintesc cine m-a prezen- tat, la Centre Pompidou, D-lui Edgar Reichmann; oricum, acesta m-a întrebat imediat, în public și așînd un rîr- jet nu știu de ce triumfător: „Si cum de ti-au dat drumul?”. Îndepărtîndu-se fără ca eu să-l mai fi putut răspunde.

În vara aceeași, am avut fetețul pri- lej de a-i admira la televiziunea româ- nă și pe D-na Maria Manoliu-Manea, și pe D-l Edgar Reichmann. Reflectînd la ce- a

ost, am conchis că a fost vorba de niște simple coincidențe.

La sfîrșitul primăverii de sfîntii Con- stantin și Elena, Ioan Petru Cullianu a fost executat la Chicago. Relațiile noas- tre de rudenie nu sînt, firește, decît o coincidență, la fel și ziua de Zi mai a- leasă pentru săvîrșirea asasinatului, pre- cum și locul și maniera în care a fost săvîrșit. Faptul că, nu cu mult înainte, îi facilitase vizita M.S. Regelui Mihai la Chicago și întîmpinase familia regală la Divinity School, prilej pe fondul durită- ții dovedite de actualii guvernanti ai României la ideea regală, intră în ace- ești serie de coincidențe. Că, îndosebi după decembrie 1989, Ioan Petru Cullianu se manifestase politic de o manieră ra- dicală, chiar dacă acest lucru pare ne- cunoscut unor dubioși campioni ai con- stentății politice precum Virgil Tănase, Matei Călinescu sau Dumitru Tepeșean (acesta din urmă, ca un făcut, acum un an, imi cenzura mie în Franța un articol deja apărut în România, din informații false despre conținutul său francezului care-l ceruse să-l traduc), n-are nici o legătură cu asasinarea sa. E o coincidență.

Primise nenumărate amenințări cu moartea ca urmare a articolelor sale politice apărute în românește, în sîntî- minatul „Lumea liberă” românească de la New York, el însuși amenințat în per- soana redactorilor săi. Nu se poate sa- fera de aici că o mintă românească sau comandată de român i-a tras un glon- te în ceață; doar puterea de la noi nu este una violentă; întrufile victime ale „re- voluției”, diatrugerile suferite inuții de patrimoniul național, campania electorală de la sate soldată cu ciomăgirea candida- ților nefecunziți, marsul minierilor asupra Bucureștilor cu victimele și diatrugerile sale, agresarea unor personalități ale vieții noastre culturale sau politice din țară sau din afară și, devastările sediilor unor partide de opoziție sau ale unor jurnale independente, asmutirile la vio- lență difuzate prin televiziunea româ- nă contra unor partide colportoare de dro- guri (apre convingere, ni se făceau fiote de „Transilvanie”) și falsificarea de dolari (tot șoc convingere, ni se arătau apar- tate Xerox), recente amenințări din ce în ce mai frecvente în presa fascistă din România, toate acestea n-au nici o legă- tură, nici între ele, nici în general, și nici, cu atât mai puțin, cu executia de la Chicago. Putem doar vorbi de coinci- dențe și nimic mai mult. Seria lor înșă nu se oreste aici.

Simultan cu asasinarea lui Ioan Petru Cullianu la Chicago, s-a răscolit rumo- reea sinuciderii lui Andrei Codreanu la New York; ruzonul care, ca printr-o în- tîmplare a trecut prin conducerea A.R.A., a fost alt de înșăntat, încît chiar cir- cumspecta „Europa liberă” era pe punc- tul de a difuza două necrologice în loc de unul singur. Apoi a apărut vestea morții unei din fetele lui Liviu Ciocanel, de la New York — săvîrșită, aceasta, numai că dînd de cu un an în urmă, lată asodar că în afara unor coincidențe „naturale”, apar și unele artificiale, deno- tînd îndărătul întrecii seriei, o voință conștientă producătoare de coincidențe care, în acest caz, nu poate purta numele decît de travaliu de întocnire. În această li- nie, sînt dator să mai notez o coincidență: s-a făcut oarecare zgomot în jurul faptului ipotetic că Ioan Petru Cullianu ar fi avut de gînd să treacă la Iudaism, ceea ce dirija dintr-odată bănuielele mor- tii sale violente înare vetusta comu- nitate legionară din Occident, mai ales că el scrisese împotriva ei din întîmplare, comunisti sau nu, guvernanti nostri au

calificat de legionari acele „elemente” care le pun legitimitatea în cauză, pro- bînd o idiosincrazie tipic comunistă (ci- cî, se știe, cine este decis împotriva comu- nismului nu poate fi decît legionar, în virtutea faptului că legionarii au fost cu adevărat adversarii ireductibili ai ciunei roșii); recent, aud că mușcăturile (ne- du, reproase, e drept) ale presei fasciste din țară m-au preschimbă și pe mine în e- vreu. Ce coincidență!

Alte coincidențe par a avea un regis- tru minor; faptul de pildă, că atît soția mea, cit și d-l Cornel Nistorescu, care ancheta la Chicago pentru „Expres”, au fost urmăriți acolo și nu de poliție, se poate, la rigoare, explica prin criminali- tatea ridicată caracteristică acestui al doilea mare oraș al Americii.

Alte coincidențe par îndepărtate; ast- fel, nu e nici o leșătură directă între sporierea amenințării la adresa citiva indisciplinați politici reprezentanți ai dis- perei românești, amenințări profer- atii în țară, cit și în străinătate în ace- ești limbă română răsătită — și componen- ta aparatului nostru de Externe, puș în cauză de un serial semnat de Cornel Dumitrescu în „Lumea liberă românească” și intitulat „Nimic nou la Externe”, după cum faptul că d-l Iliescu s-a încercat de o trupă de consilieri relativ sinjștri nu are nici o repercusiune asupra politicii sale lustrate.

În sfîrșit, o pură coincidență destinată, poate, a nu fi niciodată elucidată; cinec tot mai des în presa noastră detaliile despre măretul sînteriu al „revoluției” române din decembrie 1989 și ideea de sco- nărul socialist și minutina pregătit pare tot mai accentuată; or, Ioan Petru Cullianu avea o adevărată pasiune, vîrjet intel- lectual, pentru asemenea acenări poli- tice; era convins că la Kremlin se lu- crează de multă vreme la studiul scenari- ului politice de anvergură mondială, uti- lizîndu-se ordonașoare constituitoare și com- plicate — o sune de altfel, în mai multe locuri și chiar în interviul din „22” acor- dat d-nei Gabriela Adamesteanu. El însuși se distra, folosindu-și ordinarul în- tru sondarea ludică a virtușităților poli- tice mondiale. Ca printr-un hazard, în noiembrie 1989, cînd ne aflam la Iași în sever arest la domiciliu, locuința lui Ioan Petru Cullianu din Chicago este spartă, or- dinatorul îl este distruș și dischetele fur- te. Povărit mărturiea unui student al său, cu puțin înainte de a primi un glon- te în ceață, Ioan Petru Cullianu i-a destăi- nunt că făcuse o descoperire ce-l punea viața în pericol: o pășea să fi fost vorba de ceva în legătură cu România, sau și cu România; oricum, tot în aceeași pe- riodă, în anul volatului proiectat în țară, primul pe care avea de gînd să-l fară după ce se stabilise aiurea, în 1972. Din dischetele aflate la domiciliul său în mai 1991, o mare parte a dispărut.

Imi este din ce în ce mai greu, după toate acestea și altele, să mai fac loc în existența mea hazardului obiectiv, după cum tot mai greu mă împac cu pronunțata componență supranaturală a românilor, a- ceea care de altfel, a valorizat estetic hazardul obiectiv. Oare subiectivitatea a- cesiui așa-zis hazard obiectiv, cel puțin în dimensiunilei aici revelate, nu e de- cît efectul paranoic de care sînea d-l Iliescu într-o conferință de presă că su- feră toți românii? Dar dacă, din întîm- plare (cîci, într-o formă reală sau mar- cată, se pare că întîmplarea ne guvernează), acest unie cap lucid în multimea de capete paranoice românești ar cădea, n-ae dispărea oare prin aceasta și pa- ranoia națională, nemăslîndu-se nimeni în afara ei care s-o scizeze?

PACTUL MOLOTOV-RIBBENTROP ȘI CONSECINȚELE LUI

Dr. Dennis Deletant (University of London, School of Slavonic and European Studies)

Unele considerații privind implicațiile în domeniul drepturilor omului

(Urmare din numărul trecut)

În zorii zilei de 28 Iunie, guvernul româ- n, remanent cu cîteva ore înainte pen- tru a putea face față crizei, a examinat condițiile impuse de Molotov, ținînd cont de capacitatea insuficientă de transport, conducerea armatei susținea imposibilita- tea evacuării în doar patru zile, dar, avînd în vedere deciziile luate, cele de întoar- cere nu mai exista. Noul ministru de ex- terne, Constantin Argetoianu, trimite lui Molotov, prin Davidescu, la 28 Iunie ora 11, o notă de acceptare a ultimatumului, accentuînd însă că România cedază doar pentru a evita un conflict armat. Nota era redactată în termeni care nu ar fi putut fi interpretați ca o acceptare de iure a pretențiilor teritoriale ale sovie- ticilor:

„Guvernul României, pentru a evita consecințele grave ale unor desfășurări de forțe, precum și deschiderea osti- lităților în această parte a Europei, este constrins să accepte condițiile de evacuare specificate în nota guvernului sovietic.”

În ciuda eforturilor lui Argetoianu de a mai câștiga timp, forțele seriene și te- rrestru sovietice ocupă Cernăușul, Chiș- năul și Cetatea Albă în după-amiază zi-

lei de 28 Iunie; în aceeași zi, unități mo- torizate ale Armatei Roșii pătrund în Ba- sarabia și Bucovina de nord.

Ultimatumul din 28 Iunie privind ane- xarea de teritorii românești sub amenin- țarea forței trebuie catalogat drept un act de santaj internațional. Amenințarea cu folosirea forței era amenințarea de a comite acte sancționate de cele două Con- venții pentru definirea agresiunilor din 3-4 Iulie 1933, la care aderaseră atît U.R.S.S., cit și România. România a ac- ceptat cererile sovietice printr-un schimb de note. Noul statut al Basarabiei și al Bucovinei de nord, făcînd abstracție de condițiile anterioare, era, din punctul de vedere al dreptului internațional, bazat pe acordul formal conștinut în acele note (M. W. Graham, „Statutul de iure al Ba- sarabiei și Bucovinei” — Revista ameri- cană de drept internațional, vol. 38, 1944, pag. 671). Partea română nu a consimțit la anexarea Ținutului Herțel, acesta ne- fiind menționat în textul ultimatumului, deși astfel cum nu a consimțit în ocuparea celor patru insule de la gurile Dunării.

Ultimatumul fusese însoțit de o hartă, pe care teritoriile cedate erau demarcate grosolan cu o linie roșie. Acență încercu- ire neglijentă a generat numeroase con- fuzii în ce privește localitățile ce urmau să fie încorporate în U.R.S.S. Trasată cu un creion neascuțit, linia respectivă de

pe hartă, acoperînd în realitate 7 mîle, lăsa loc de speculații atît în partea de nord-est a Moldovei, cit și în privința Herțel. Cu toate protestele României, re- prezentanții sovietici au stabilit la Odessa că acest oraș face parte din zona cedată și, prin urmare, trupele sovietice l-au trecut sub control.

Frontiera impusă României de către U.R.S.S. nu reprezenta în nici un caz o demarcație etnică între români și ucraini- eni. Total neconformă cu realitatea era și mențiunea cuprinsă în ultimatum, con- form că-ia Basarabia era populată pre- ponderent de ucrainieni. Pînă și recen- sîmîntul din 1897, cînd teritoriile respec- tive erau sub administrație rusească, nu poate susține prin nici un argument afir- mațiile ultimatumului. Bazat pe criteriul anarhiei de limbă, recensîmîntul ofe- ră următoarele date: români 929.919 (47,6%); ucrainieni 282.169 (19,7%); ruși 155.774 (9,95%). Din datele unui alt recen- sîmînt, cel din 1930, rezulță următoarea configurație: români 1.610.792 (56,2%); ruși 351.912 (12,3%); ucrainieni 314.211 (11%); evrei 294.858 (7,2%); bulgari 143.729 (5,7%). („Anuarul statistic al Ro- mâniei 1939 și 1940” — București, Institu- tul central de statistică, 1940, pag. 90). Pre- tențiile sovietice asupra acelor părți din Bucovina unde majoritatea populației are legături puternice cu Ucraina Sovietică printr-un destin istoric comun” erau mai puțin imperative, în ciuda formulării de mai sus, în care se făceau trimiteri la niște așa-zise documente istorice. Deși Bucovina nu a făcut niciodată parte din imperiul rus — din totalul de 853.000 de locuitori (cf. recensîmîntului din 1930), 379.691 (44,5%) erau români, 236.130 (27,6%) ucrainieni, 92.492 (10,8%) evrei, 75.533 (8,9%) germani, 30.580 (3,5%) polonezi —

în partea de nord exista o majoritate u- craineană absolută: Cîmpulung — 91.816; Cernăuți — 306.194; Rădăuți — 160.778; Storjinoi — 160.894; Suceava — 121.327. („Anuarul statistic al României 1939 și 1940”, pag. 90).

În Iunie 1940, Anton Golopenția face o analiză a configurației etnice a regiunilor românești ocupate de sovietici. În care s-a arată că în opt plăși ale județului Rădăuți, Storjinoi, Cernăuți și Hotin, ucrainienii dețineau o majoritate de 67%. Pe baza datelor recensîmîntului din 1930, cele opt plăși ale județelor menționate au următoarea configurație etnică: ucrainieni — 397.271; români — 53.115; ruși — 37.635; evrei — 31.593 („Populația teritoriilor ro- mânești desprite în 1940”, București, So- cietatea de statistică, 1941, pag. 10). Județele din sud — Cetatea Albă și Iași — ucrainienii reprezentau doar 14%, față de români (24%), ruși (22%), bulgari (20%). Dacă se iau în calcul și Tighina și Cahulul, ucrainienii reprezentau doar 8% în comparație cu procentul de 37% ro- mâni, 17% ruși, 15% bulgari, 9% găgăuzi, 3% evrei.

În timpul celui de-al doilea război mon- dial, frontiera de vest a Uniunii Sovietice n-a reprezentat un subiect de discu- ție între Aliați și guvernul de la Moscova. Armata Roșie avansa rapid spre Europa de Est și Centrală și stabilirea controlul asupra unei regiuni ale cărei teritorii erau disputate de țările europene. (J. C. Camp- bel — „Configurația teritorială europea- nă”, Afaceri externe, vol. 26, pag. 99). Frontiera de vest a fost rezultatul bunu- lui plac, făcîndu-se abstracție de preve- derile Cartei Atlantice. Nici Marca Bri- tanică, nici Statele Unite ale Americii n-au intervenit pentru a stopa ascensi-

Mihai Korne

OMUL SAU UNEALTA

Treptat, viața politică românească se clarifică. Constituirea partidului Alianței Civice urmărită de regimul într-un cartel a F.S.N.-ului și a sateliților săi reprezintă pași importanți în această direcție. Faptul că în Congresul Alianței au fost prezente delegații partidelor de opoziție și ai celui de guvernământ dovedește că fiecare din ele, fie că au venit de voie ori de nevoie, sînt conștiente că opinia publică nu se mai mulțumește cu promisiunile guvernărilor și caută o alternativă sănătoasă.

Alternativa se impune în primul rînd pe planul economic. Nemuțumirile acumulate în acest domeniu pot provoca schimbarea guvernului la viitoarele alegeri, dacă opoziția reușește să constituie un front civic comun, în jurul unui program economic clar.

Dispariția dinozaurilor

Structurile existente, concepute încă după modelul primelor planuri cincinale ale lui Stalin, erau și sînt bazate pe concentrarea industriei, a agriculturii și a desfacerii produselor în întreprinderi uriașe, pentru ca, prin mijlocirea lor, forța de muncă, producția și consumul să poată fi controlate în totalitate de stat. În ultimele decenii, atît în Uniunea Sovietică cît și în cadrul C.A.E.R.-ului, aceste întreprinderi nu au mai fost în măsură să se adapteze schimbărilor economiei mondiale și nu vor putea evita dispariția — soartă hărăzită dinozaurilor.

Prăbușirea C.A.E.R.-ului și autonomia crescîndă a republicilor sovietice nu pot decît să accelereze această evoluție în măsura în care a dispărut și așa-zisa diviziune socialistă a muncii, care silise, timp de patru decenii, întreprinderile din diferite țări să-și repartizeze producția, sursele de aprovizionare și piețele de desfacere.

Inercerile nostalgicilor vechiului sistem, în fața actualului minister al industriei, de a salva dinozaurii economiei române nu au nici o șansă de reușită. Subvențiile care se ridică la 120 miliarde lei și reprezintă o treime din bugetul statului se trosesc fără ca metalurgia, industria mecanică sau aeronautică și petrochimia să poată fi modernizate. Dimpotrivă, miliardele cheltuite mențin artificial activitățile unor organisme muribunde și înfrînză restructurarea sectoarelor viabile, făcînd imposibilă salvarea acelor ateliere sau activități care mai pot fi salvate.

O parte din presa română și nu numai cea extremistă se războiește pe neputința în care ne-am confundat singuri vocefînd zgomotos dar puier împotriva capitalului străin și a Statelor Unite, acuzate de a frîna investițiile în România pe considerente politice. Desigur, aceste considerente pot influența acordarea de ajutoare sau de împrumuturi guvernamentale, dar ele contează mult mai puțin cînd este

vorba de investiții productive, pentru care criteriul determinant nu este politic, ci economic. Chiar și sălbatica rață din 13-15 iunie 1990 ar fi putut fi depășită, dacă actualul guvern ar fi avut un program economic sănătos.

Criza de proiecte

În acest domeniu părerea cercurilor financiare mondiale este unanimă — România nu a prezentat nici un proiect viabil care să justifice și să atragă investiții masive. Proiecte valabile nu pot fi nici concepute, nici executate de șefii fostei Securități, ai fostei armate coagulate sau ai S.R.I.-ului.

Marea industrie nu mai poate fi structurată de mult la scara națională de odinioară, ci are nevoie de o piață continentală, dacă nu mondială. Din această cauză, marile întreprinderi industriale dar și comerciale sau de servicii sînt în genere multinaționale. Rare sînt însă cazurile cînd aceste întreprinderi multinaționale s-au arătat dispuse să preia industriile vechi, chiar și în Germania de Răsărit (fosta R.D.G.), unde se credea că instalațiile industriale erau mai performante și capitalul vest-german era dispus să facă eforturi deosebite pentru concurența națională. România nu beneficiază de o asemenea situație.

Economia română nu este lipsită de posibilități, dar dezvoltarea ei poate fi realizată în primul rînd prin mijlocirea întreprinderilor mici sau medii care s-au dovedit mult mai eficiente și mai adaptabile chiar și în economia liberală, decît marile întreprinderi naționale sau multinaționale.

Desigur, întreprinderile mici și medii nu au decît mijloace tehnice sau financiare limitate, motiv pentru care, pe plan mondial, cercetarea, invențiile și salturile tehnologice nu au fost realizate de ele, ci deocomb de marile întreprinderi. În țara noastră, deși centralizată, cercetarea și invenția din ultimele decenii s-au dovedit incapabile să realizeze progrese reale, istovindu-se mai cu seamă să descopere și să invente ceea ce era de mult cunoscut și aplicat în alte țări. Este inutil să credem că actualele noastre întreprinderi uriașe ar putea să amelioreze cercetarea. În schimb, cercetătorii români și-au dovedit competența în străinătate. Cînd au putut lucra cu echipamente și în laboratoare de vîrf, rezultatele au fost bune, ceea ce dovedește că ce ne lipsea nu erau oamenii, ci mijloacele și climatul de libertate fără de care creația nu există.

Spitale, școli, șosele

Caracteristica vechiului regim a fost sacrificarea omului de dragul unelei. Ceaușescu lăsa populația în frig și beznă pentru ca unelele să producă mărfuri, în bună parte fără căutare, iar guvernul ac-

tual sacrifică salariile și pensiile pentru a menține unele neproductive.

Alternativa economică se impune de la sine: în primul rînd omul, apoi unealta. Pe plan practic Omul înseamnă mai întîi îngrijirea sănătății începînd cu nașterea, pînă cînd soarta îi cheamă într-o lume mai bună.

Învățămîntul școlar, tehnic, universitar sau cercetarea științifică, în domeniile unde poate fi realizată, începe cîțiva ani mai tîrziu și merge paralel, influențînd adesea sănătatea prin cunoștințele de igienă și prevenție medicală.

Un trup sănătos, o minte limpede și cunoștințe generale sau profesionale sînt investițiile cele mai de preț pe care un părinte, o familie, o colectivitate sau o nație le pot face pentru a-și asigura nu numai viitorul ci și în primul rînd prezentul.

Spre nefericirea noastră, acest lucru a fost nesocotit în mod voit în ultimele patru decenii și mai este nesocotit și astăzi de cei a căror putere politică este bazată încă pe teamă, mizerie sau ignoranță.

Este de neconceput ca România să consume aproape o cincime din bugetul statului pentru armată și S.R.I., cînd spitalele, îngrijirea medicală și învățămîntul sînt în halul în care sînt. Avem norocul de a trăi într-o Europă în care, pentru prima oară, conflictele militare sînt greu de conceput. În aceste condiții, nimic nu justifică amplasarea actualului buget al armatei care poate și trebuie redus la cel mult o treime.

S.R.I.-ul este o instituție parazită și a cărei existență nu se justifică într-o democrație și care trebuie deci desființată. Ansamblul economiilor ce s-ar putea realiza astfel s-ar situa între 55 și 60 de miliarde lei și ar fi redistribuite cu folos sănătății publice, învățămîntului și întăririi politice.

Rolul politicii nu este numai să prevină și să pedepsească delictele și criminalitatea. O politică bine plătită și echipată, cu efective suficiente și cu formația juridică necesară, constituie un element educativ important într-o parte a Europei în care a domnit arbitrarul și abuzul timp de cincizeci sau șaptezeci de ani. Guvernul care se plînge pe drept de numărul ridicat al accidentelor de circulație ar putea ușor să remedieze aceste neajunsuri, mîrînd efectivele și echipînd poliția stradală pentru ca șoselele României să nu fie printre cele mai periculoase din Europa.

Alături de sănătate și de cunoștințe, creativitatea omenescă are nevoie și de unele. În acest domeniu posibilitățile și progresul sînt nelimitate. De la roata la reactorul nuclear, domeniile sînt ne-nenumărate și ar fi deci absurd să căutăm să le realizăm pe toate — cum s-a încercat în ultimul sfert de veac. Rolul statului nu este să fixeze domeniile investițiilor, ci să ofere mijloacele pentru a le înlesni.

Principalele mijloace ale unei economii

diversificate cu întreprinderi mici și medii — fie agricole, industriale sau comerciale — sînt autostrăzile. Programul guvernului prevede o autostradă de 850 km de la Arad la Constanța, care să fie terminată în 10-15 ani. Ca țara să se poată dezvolta repede, avem nevoie de două autostrăzi suplimentare: Timișoara — Cluj — Iași — Chișinău și Suceava — Galați — Giurgiu — Sofia. Cele trei, în total 2 000 km² se pot realiza în trei ani.

O asemenea rețea poate conecta majoritatea orașelor și regiunilor agricole ale țării și permite dezvoltarea întreprinderilor mici și medii care, spre deosebire de marile industrii, nu dispun de mijloacele financiare pentru a construi drumurile de acces. Nu putem crea o economie dinamică, cîtă vreme circulația pe șoselele românești nu poate depăși în medie 50 km pe oră și trebuie șapte ore pentru a parcurge 350 km între Suceava și Cluj, cînd pe autostrăzile Europene asemenea distanțe sînt parcurse în trei ore.

Alături de construcția de autostrăzi și de telecomunicații, trebuie încurajate construcțiile urbane și rurale. Ca oamenii să lucreze bine și îngrijit, ca să-și însușească normele tehnologiei moderne, este indispensabil să aibă locuințe în care să se simtă bine, în care căldura, apa, telefonul și electricitatea să funcționeze. Cum putem cere oamenilor să îngrijească unelele, mașinile sau instalațiile cu care lucrează, cînd acasă, atît ei cît și familiile lor trăiesc în promiscuitate, cu gunuri și uși care nu se închid, cu ziduri fisurate și instalații sanitare care nu funcționează? Cum putem spera că muncitorii sau tehnicienii vor produce mărfuri de calitate dacă orașele și satele în care trăiesc sînt poluate de deșeurile toxice care îi otrăvesc zilnic și fac ca media vieții în România să fie printre cele mai scăzute din Europa?!

Mijloace de finanțare

Costurile unei asemenea opțiuni economice sînt ridicate, dar nu depășesc mijloacele pe care le avem sau le putem obține din exterior.

Majoritatea cheltuielilor pentru locuințe și chiar pentru autostrăzi pot fi plătite în lei și deci pot fi finanțate prin credite bancare sau prin împrumuturi interne, chiar dacă costul lor ar depăși una sau chiar două mii de miliarde în viitorii cinci ani!

Cu un asemenea program se vor putea totodată negocia credite externe de 5 la 10 miliarde de dolari S.U.A., plătibile în 8-15 ani, pentru crearea și dezvoltarea întreprinderilor productive, comerciale sau de servicii, necesare unei economii moderne.

Să nu ne fie frică de datorii, cîtă vreme banii împrumutați ne permit, fie să producem mărfuri la standard european, fie ca cetățenii acestei țări să ajungă să trăiască în condiții asemănătoare cu cele din Europa apuseană.

Greșala regimului care s-a prăbușit la 22.12.1989 nu este de a fi făcut împrumuturi, ci de a fi degradat pe om, ceea ce a degradat atît instalațiile pe care le construise cît și produsele pe care le fabricau. Greșala regimului care a urmat este de a fi înroșit rezervele de case dispunea și creditele pe care le obținuse, mai cu seamă pe considerente politice.

Cu un program economic valabil se pot găsi lei în țară și valută în străinătate.

PENTRU BASARABIA

nea, cu toate că ele girau, moral și legal, noua organizație pentru securitate mondială a Națiunilor Unite. În cazul României, tratatul de pace nu s-a negociat, frontierele fiind decise înainte. La Convenția de armistițiu semnată de România și Aliați la Moscova, la 12 septembrie, frontiera impusă de „acordul” sovieto-român de la 28 iunie 1940 era definitiv peteceluită, guvernul român neridicînd nici o pretenție asupra teritoriilor pierdute la Paris.

Nu e mai puțin adevărat că Marea Britanie și S.U.A., suspectînd imprecizia frontierelor trasate în urma ultimatumului din 1940, au cerut ca granița României cu vîntul de la răsărit să fie definită în termenii exacti în Tratatul de pace, fie prin explicații amănunțite, fie prin anexarea unei hărți. Harta anexată de reprezentanții sovietici contura granița în virtutea unor rațiuni pur politice, și nu etnice.

În perioada postbelică și chiar în cele mai acute momente ale războiului rece era în vigoare acordul ce stipula caracterul definitiv al acestei împărțiri teritoriale după criteriul politice. A încerca să aduci în discuție dreptul inalienabil la autodeterminare înseamnă a deschide rușii Pandorei. La inițiativa U.R.S.S., acordul respectiv a fost legiferat la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.), desfășurată la Helsinki între 1973 și 1975. Nici o altă conferință generală de pace nu mai avușese loc după cel de-al doilea război mondial. Uniunea Sovietică încerca o recunoaștere internațională a frontierelor sale, fiind direct interesată în edificarea socialismului în țările satelit, în vreme ce Occidentul dorea ca atenția să fie îndreptată asupra problemelor respectării drepturilor omu-

lui. În Actul Final era inclusă o Declarație de principii privind relațiile dintre statele participante. În conformitate cu articolul 8, semnatarile se obligau să respecte egalitatea în drepturi a popoarelor, precum și dreptul la autodeterminare, pe baza principiilor Cartei Națiunilor Unite și a normelor de drept internațional, inclusiv cele referitoare la integritatea teritorială a statelor.

Începînd cu anul 1941, Occidentul a susținut consecvent dreptul la autodeterminare al majorității națiunilor est-europene. Pentru Basarabia și Bucovina, acest drept — încălecat în 1941 și constant negat ulterior — cîștiga teren prin deschiderea discuției asupra autodeterminării în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. Dar între vorbe și fapte, distanța era enormă. Actul Final avea cîteva neajunsuri: nu era un tratat internațional, iar semnatarii nu se aflau sub vreo constrîngere legală în cazul nerespectării prevederilor sale. Pe de altă parte, Actul Final conținea principii ireconciliabile. Cum s-ar fi putut împăca dreptul la autodeterminare cu suveranitatea și integritatea teritorială?

În Europa răsăriteană, după primul război mondial, crearea statelor-națiuni se fundamentează pe dreptul formării de state independente pe bazele principiului autodeterminării popoarelor — principiu recunoscut de puterile occidentale la Conferința de pace de la Paris, în 1919. Legitimătatea noilor state se naștea odată cu practica „regulii majorității”, ambele națiuni fiind acceptabile în condițiile desfășurării unei vieți politice firești, cu guverne care se succed la putere, intrînd în contradicție însă în situațiile în care se menține și se manifestă o dominație a

majorității. Este cazul relațiilor dintre minoritățile naționale și majoritate.

Europa răsăriteană e un caz special, particularizat de o moștenire postimperială, a cărei natură facilitează, pe de o parte, înțelegerea problemelor minorităților etnice și, pe de altă parte, atitudinea majorității în privința acestora. Puterile victorioase în primul război mondial au privit crearea statelor naționale ca o soluție de reducere a pericolului unui nou conflict în Europa, prin satisfacerea aspirațiilor naționaliste. Oare nu tocmai tensiunile din imperiul multinațional habsburgic au reasprins scînteia războiului? În dorința de a elimina vechile tensiuni, noua împărțire europeană a

condus la alte surse conflictuale, tocmai datorită lipsei de omogenitate etnică a unor regiuni din cadrul statelor nou create. În interiorul noilor granițe exista un număr important de minorități naționale. În Europa răsăriteană, o pătrime din numărul locuitorilor o reprezintă minoritățile. Tocmai aici e contradicția: aceste state, avînd la bază conceptul autodeterminării majorității, erau mai degrabă state multinaționale (R. Pearson: „Minoritățile naționale în Europa de Est”, 1948-1949, Londra: Macmillan, 1983, pag. 148).

Traducere de SORIN FAUR

(va urma)

Helmut Britz

GERMANII DIN ROMÂNIA ÎNTRE DECEPTIE ȘI SPERANȚĂ

Helmut Britz este în prezent redactor-șef al revistei literare „Neue Literatur”, ce apare la București sub egida Uniunii Scriitorilor. Ultim reprezentant rămas în țara de origine al unei strălucite pleiade de scriitori germani din România, Britz colaborează frecvent la un cotidian de mare prestigiu european precum „Frankfurter Allgemeine Zeitung”. Prezentăm aici o versiune adaptată pentru cititorul român a unui articol care încearcă să informeze publicul occidental asupra situației crepusculare a minorității germane din România.

Turcii au pus din nou stăpânire pe București. De când a început privatizarea, o mare parte a afacerilor — exploatarea unor restaurante, de pildă — se află în mâinile lor.

În acest moment, economia românească seamănă cu un mutant, un hibrid rezultat din economia planificată lipsită de pian și comerțul practicat de speculanții aparuiți peste noapte. „Liberalizarea” prețurilor nu stimulează producția, atât timp cât aceasta continuă să se afle sub monopol de stat. Pături largi ale populației sărăcesc tot mai mult, ceea ce face ca multă lume să vorbească despre perioada ceaușistă ca despre niște vremuri bune, în timp ce culegătorii roadelor acelei perioade se bucură în voie de averile dobândite. Sensul de înaintare este clar, hamalii trebuie să ducă o povară dublă.

Dar dacă reforma economică a premierului Roman are cel puțin teoretic o formulare clară, obiectivele șiotșimbitorului „președinte al minerilor” sînt cu totul nebulos. Charisma publicitară a d-lui Iliescu are doar calitatea de a-l ascunde lipsa substanței politice. Eventuala consecință a politicii sale în relațiile cu Vestul — succesul strategiei cerșitului — nu face decât să îndatoreze țara — de vreme ce credite de miliarde au însemnat decât achiziționarea de whisky, țigări, jeans și televizoare color, cu care se face apoi speculă în magazinele particulare pe valută.

Deocamdată, societățile „civile” democratice li lipsesc cetățenii. Corupția și lipsa de credibilitate a autorităților persistă în România. Atât timp cât dreptul la proprietate privată nu funcționează efectiv la scara întregului sistem social, nu se poate vorbi nici despre responsabilitatea unui individ care caută să-și obțină interesele pe cale democratică. De 40 de ani, individualul a reprezentat doar o trăsătură a „dusmanului de clasă” — scopul luptei de clasă fiind crearea unui „om nou”, supus și depersonalizat. Inițiativa particulară, care trebuia încurajată spre a deveni un principiu activ a fost, dimpotrivă, sabotată sistematic. Această situație a fost deseori subliniată de către partidele istorice. Dar cum ele au înregistrat un serios eșec electoral, rolul pe care îl joacă în parlament este cu totul periferic.

Străinătatea continuă și ea să creadă că acordarea de credite ar fi un leac miraculos, care trebuie doar corect administrat pentru a însănătoși țările din fostul bloc comunist. Dar, în momentul de față, programele de instruire a oamenilor în vederea adaptării lor la societatea democratică sînt cel puțin la fel de importante. În cazul ideal, ele ar trebui să se desfășoare în Occident. Într-adevăr, limitele mentale catastrofază lumea est-europeană, iar acum ele se manifestă și mai devastator decât înainte, când limitele politice și economice erau preponderante. Atât timp cât în țară există doar o mână de specialiști care știu cum funcționează economia de piață, nu se poate vorbi despre promovarea unui capitalism adevărat.

Dacă nu va fi posibilă această deschidere, complexul colectiv de inferioritate va trece imediat într-o exacerbare naționalistă a simțului propriei valori. Individul supus va deveni un individ conștient de sine, și, după o perioadă tranzitorie, naționalismul îi va conferi un simț social difuz. Pe aceasta mizează astăzi, în România, elita vechilor tovarăși. Compromisiți de toate rangurile zbirii Securității și aparatului administrativ, călăii ideologiei din școli și cultură s-au fognămădit sub camuflajul naționalismului și au schimbat astfel fața propriilor halte. Acum, ei vor să facă totul numai din datorie patriotică și sub acest paravan investesc deschis și legal ceea ce în timpul lui Ceaușescu făceau pe căi lăturalnice. Ei dețin marile capital și așteaptă în liniște criza economică și sărăcirea în masă, care să le arunce în brațe noi partizani.

Cele mai recente cercetări întreprinse de Institutul Român pentru Sondarea Opiniei Publice indică 56 de procente în favoarea „Vetrei Românești”, care, deocamdată, se prezintă ca apolitică și culturală. În schimb, există doar cîte 31% în favoarea Frontului Salvării

Naționale și a Alianței Civice. Se pare că, între timp, o parte a intelectualilor din opoziție, ca într-un gest de disperare, se manifestă clar în favoarea monarhului Mihai, spre care își îndreaptă speranțele. Poporul alegător, neștiutor, i se oferă în realitate numai un „supertâlc bun” — cea mai bună dintre falsele soluții ale tranziției.

Minuni se promet și prin „întoarcerea germanilor”. Este de neconceput ce discrepanță există între germanii din Germania — în special din fosta R.F.G. — și repatriații germani proveniți din România. Ei sînt, pînă la urmă, niște „etnici readaptați”.

În schimb, „germanii români” sînt foarte prețuiți în România. Aici, există părerea unanimă că emigrarea germanilor este o tragedie și că, prin ea, dispar cîteva din puținele noastre speranțe de prosperitate și dezvoltare.

Dar orice discuție referitoare la „germanii români” este focalizată rapid în jurul punctului dureros plasat în preajma celui de-al doilea război mondial. De ei se leagă atât trecutul, cît și proiectele de viitor. Dintr-o asemenea perspectivă a fost speculată în România o anume imagine a germanilor, care a servit drept pretext comuniștilor. În 1945, pentru a le aduce acuzația de culpă colectivă, expropriindu-i și apoi deportându-i în Uniunea Sovietică pentru „munca de reconstrucție”. Ceea ce se recunoaște acum a fi fost una dintre cele mai grave erori ale stalinismului. În practică, se încearcă recuperarea acestei erori într-un ritm ce, pentru restul cetățenilor, condițiile de improprietate au ca punct de referință anul 1948, cînd a început colectivizarea forțată.

Astfel a fost depășit, de ambele părți, principalul obstacol pus în fața germanilor de vicisitudinile istoriei. Acum, ei reprezintă din nou o populație a acestei țări căreia i se recunoaște rolul jucat în promovarea civilizației occidentale, prin spirit de inițiativă, dorință de a realiza și talent organizatoric. Pentru naționaliști, ei sînt un exemplu de integrare etnică, spre avantajul tuturor, o minoritate care nu a revendicat pretenții de dominație; pentru guvern, o garanție că ajutorul economic și interesele Occidentului nu încetează cu totul, nici atunci cînd cursul politicii sale provoacă neînțelegere și adversitate; pentru opoziție, o punte către valorile Occidentului; opoziția privește rămînerea sau plecarea lor ca pe o măsură a dezvoltării economice.

Cum se văd aceste lucruri din Germania? De exemplu, noua lege a fondului funciar a vrut să repună în dreptul de proprietar și pe emigranții, singura condiție fiind adoptarea dublei cetățenii. deci și cetățenia română, care se obține fără probleme. Din cele 100.000 de persoane îndreptățite, cam 100 fac uz de această unică șansă. Motivul ar fi modul stingaci și pripit în care demarează reforma agrară. Cauzele reale se află însă altundeva. Cei mai mulți dintre cei în cauză nu au știut nimic despre toate acestea, din pricina aceluiași uriaș greutăți de comunicare între Est și Vest. Imaginea României în Germania este atât de negativă, încît, pînă acum, mai mult interes trezește Coreea de Sud decît Transilvania. Pur și simplu, lumea nu crede că în România se va produce o schimbare totală, capabilă de a genera suficientă încredere celor care s-ar întoarce.

Dar în spatele lucrurilor se află interese solide. Există o „comunitate a conașionalilor”, care în Germania constituie un lobby al „exilaților”. Se știe bine că o erodare a imaginii lor din partea germanității din străinătate le-ar distruge baza de existență. În privința României, se afirmă că „acolo, oricum, nu mai este nimic de făcut”. De aceea ei ar fi aceia care, datorită potențialului de cunoaștere și influență, sînt chemați pentru a ajuta la descoperirea de noi teritorii culturale și economice în Est. Experiența dobîndită de-a lungul secolelor, prin conviețuire, ar putea fi de mare folos în acest sens.

Tot atât de greșită este și ideologia celor de stînga, referitoare la colonizarea Europei de sud. Ei reduc o problemă majoră la tema tabu a „germanității” din străinătate, înțelegerea lor nedepășind-o pe aceea privind „comunitatea conașionalilor”. Căci ei se ridică pînă la nivelul esourilor răspîndite de ideologia nazistă, care a prezentat una dintre mișcările cele mai roditoare și mai bogate în consecințe pentru istoria Europei de sud, în ceea ce privește „misiunea occidentală a germanității”, drept o cruciadă după modelul „cavaleriei prusace”.

În anul 991, atunci cînd Ștefan cel Sfînt a unificat triburile ungare, punînd bazele statului centralizat modern, a creștinizat populația și a făcut deschiderea către Vest, în acea parte a Europei au început să vină coloniștii germani ca hospites (oaspeți) și au rămas acolo fără a se pretinde conducători coloniali. Ei erau chemați ori de cîte ori o formă statală sau socială părea să fie de viitor, cînd se manifesta interesul față de civilizația occidentală și față de ceea ce am numi astăzi „transfer de tehnologie”. La fel s-au petrecut lucrurile și mai tîrziu, cu Moldova lui Ștefan cel Mare, cu Imperiul Habsburgic al Mariei Tereza și al lui Josef I, Imperiul Țarist al lui Petru cel Mare și al

lui Alexandru I. Germanii din Transilvania, din naș, din Maramureș, din Bucovina, din Basarabia, de pe Volga au revoluționat agricultura și meșteșugurile, stabilind o punte comercială între Orient și Occident. În avantajul tuturor și, în special, în cel propriu. Secole de-a rîndul au reușit să-și păstreze identitatea și să se încadreze în structura multor popoare, devenind un factor de stabilitate în locurile respective. Acest remarcabil avînt al cunoașterii tehnice, al valorilor culturale și al spiritului de emancipare a fost ofilit de ideologia nazistă, prin ceea ce ea numea „goana către Est”. Această ideologie a făcut să se uite că, prin aceleași canale, curgeau spre Europa centrală nu numai bunuri de consum, dar și un potențial intelectual și uman fără de care devenirea ei ar fi fost alta.

După 50 de ani de război ideologic, lipsesc bazele elementare ale înțelegerii dintre Est și Vest. Unul dintre efectele acestui război a fost asternerea uitării peste experiența comună de secole. Apropierea care se încearcă acum este atât de dificilă pentru că implică schimbarea individului. De ea depinde în mod esențial dezvoltarea ulterioară. Dacă eșuează, Europa centrală va face ca marea speranță post-comunistă a intelectualilor, de la Varșovia pînă la Sofia, să se limiteze strict la economie, iar Europa centrală se va situa față de Europa occidentală precum America Centrală față de America de Nord, iar România va căpăta o poziție îngrătită în lumea latino-europeană.

Această apropiere nu poate reuși dacă țările din Est nu vor fi atrase în rețeaua internațională de comunicații, prin care să se depășească nu doar limitele tehnice, dar și cele mentale. De exemplu, atît timp cît îi trebuie ore întregi ca să telefonezi din România în Germania, iar ziarul ajung în România după o săptămînă, pentru cetățeanul obișnuit neexistînd altă posibilitate de a accede la presa occidentală, înseamnă că trăim în epoci diferite. De aceea, sînt încă actuale cuvintele poetului român de limbă germană Rolf Mar-mont: „Informațiile continuă să sosescă mai repede desculte”.

Totuși se face ceva. Încă din ianuarie 1990, au fost puse bazele unui program substanțial de ajutorare, obiectivul acestuia nefiind numai crearea unor insule ale bunăstării, ci și acordarea de ajutoare umanitare și culturale. Din mijloacele ale Ministerului Federal de Interne au fost construite în Banat și Ardeal cămine pentru bătrîni și internate școlare, iar pentru săraci a fost inițiat programul de asistență socială „Essen auf Raedern” (alimente transportate pe bicicletă). Ministerul Federal al Afacerilor Externe a deschis un birou de coordonare pentru ajutor cultural, care a obținut succese considerabile după numai un an. Peste 60 de școli și 24 de grădinițe în limba germană au fost ajutate cu material didactic de strictă necesitate, cu autobuze pentru elevi, precum și cu programe privind schimburile de elevi. Dacă observăm că, în clasele cu predare în limba germană, preponderenții sînt copiii de naționalitate română, interesul pentru germană fiind foarte mare, se poate trage concluzia că, în acest fel, se realizează apropierea despre care vorbeam. Teatrele germane de stat din Timișoara și Sibiu, casa de cultură „Friedrich Schiller” din București, precum și alte instituții culturale au fost dotate cu mijloace tehnice noi.

Partea română nu ar fi finanțat toate acestea, pentru că bugetul alocat culturii în acest an reprezintă doar 0,33%, adică aproape zero. Acum, instituțiile culturale, editurile și presa din România se văd confruntate, odată cu căderea barierelor ideologice, cu partea rea a economiei de piață. Capacitatea de tipărire este deficitară, iar prețurile care cresc vertiginos au făcut ca producția de carte să scadă la jumătate.

Totuși ziarurile și revistele germane continuă să apară, deși producția de carte a secției germane a editurilor „Kriterion” și „Dacia” a fost anul trecut mai săracă decît oricînd din cauza insuficienței capacității de tipărire. Deocamdată, în literatură nu există nici un nume care să poată sta alături de Werner Söllner sau Franz Hodjak, Klaus Henzel sau Dieter Schlesak. În-să există nume ca Hella Bára, Marius Köhly, Carmen Puchianu, Michael Astner, Juliana Modol, care au publicat pînă în prezent numai o carte sau care așteaptă ca ea să fie tipărită. Proza unui Balthasar Waltz sau Jakob Mihăilescu, precum și cea a lui Roland Kirsch, de cîrînd trecut în lumea umbrelor, merită să fie descoperită de edituri germane mai importante. Tot așa cum constituie încă o pierdere lipsa de atenție acordată operei lui Joachim Wittstock și a Anemonei Iatzina. Toată literatura germană din România este un incomparabil final de strofă, care atrage atenția asupra unui temut sfîrșit al propriei istorii. Într-adevăr, primul război mondial a însemnat declinul lumii autarhice transilvane; al doilea — dispariția peisajului cultural al Bucovinei; după război, în timpul deportărilor, procesul stalinist de tristă amintire a dus în spatele gratiilor pe cei mai buni scriitori; în deceniul al șaselea, peste 150 de scriitori, mai mult sau mai puțin remarcabili, au început să părăsească scena literaturii, cu direcția R.F.G. Și totuși cine poate crede că, prin plecarea lor, cartea literaturii germane se va închide?

Ștefana Steriade

TELESPECTATOARE TEMPORARĂ LA LONDRA... ...și permanentă la București

O conferință internațională dedicată televiziunii

Între 24 și 26 iulie a.c. s-a ținut la Londra a patra Conferință Internațională de studii asupra Televiziunii. Organizată — fără cusur — de British Film Institute și de London Institute of Education — prin eforturile lui Philip Drummond, Richard Paterson și Janet Willis, conferința a reunit peste o sută de comunicări din 25 de țări (inclusiv România*) de pe toate continentele și a oferit o prilej pentru a comunica cu date de cercetare sau opinii, pentru a prezenta ipoteze și întrebări asupra acestui mijloc de comunicare prezent și activ în existența cotidiană a multor milioane de oameni.

Conferința s-a desfășurat în cinci secții. Prima a fost consacrată impactului televiziunii în familie și societate (The Audience and the Domestic); televiziunea în familie, influențele televiziunii asupra copiilor și adolescenților, a publicului în general, precum și „Televiziunea și copiii satului indian”, sau „Viața particulară și moralitatea”. O altă secție, „Reprezentări și valori” a cuprins titluri ca: „Televiziune, video, politică”, „Publicitate politică la televiziune”, „Ontologia televiziunii”, „Ideologie și narațiuni televizuale” sau subiecte privind relația dintre televiziune și „celălalt” (the other) etc. În secția „Probleme europene”, o bună parte dintre comunicări s-au referit la problemele Estului: televiziune și glasnost în U.R.S.S., posibilitatea înființării unor posturi TV independente, chestiuni specifice ex-Germaniei de est, Poloniei și României (Pavel Câmpeanu: „TV România: De la imagine la istorie” și Ștefana Steriade: „Flexibilitatea Televiziunii”, Țările vest-europene au dispus de ultima zi a conferinței.

În sfârșit, secția de „Problemată generală” a cuprins teme ca: noul imperialism cultural, programele internaționale și piața emisiunilor TV de știri din Europa, „satul global” (McLuhan) etc. Ultima secție, „Comerț, economie și legislație” a fost consacrată chestiunilor comerciale, economice și legislative.

Dezbateri dintre cele mai vii au fost suscitade de teme precum înființarea unui canal independent în Anglia, în condițiile lipsei de fonduri sau producerea unor efecte similare, când nu identice, de către serialul „Dallas” în țări cu culturi diferite: Marea Britanie, Israel, România. Titlul comunicării finlandeze: „Mi-e rușine să recunosc dar m-am uitat la „Dallas” — scara de valori difuzată de programele TV” exprimă destul de bine atmosfera discuției în jurul rezultatelor. Am participat la una din acele situații, devenite clasice, când cercetătorul privește nepuținător rezultatul care îi contrazice speranțele și încearcă să se consoleze — cu un succes moderat — constatând că în țări cu profil cultural atât de divers, unele realități sînt cam aceleași. Între timp, membrii familiei Ewing, mai tineri la noi, mai marcați de trecerea timpului și de acumularea standardelor în ultimele episoade transmise pe ecranele americane sau vest-europene, continuă să rețină atenția unui public impresionant.

În sfârșit, limba comună al cercetării interdisciplinare a funcționat și de data aceasta, depășind diferențele de abordare a diverselor problematice și înregistrând similitudini în metodologie și în natura rezultatelor.

Nici Londra nu mai e ce a fost

Clive James, cunoscut teatral londonez, ne-a plimbat prin Londra lui, așa cum a redescoperit-o, după o existență de 30 de ani în acest loc pe care el îl consideră unic. O întâlnire plină de riscuri: s-ar părea că nimic nu mai este cum a fost. După ce examinează niște maidane cu gunoaie cronice uitate de salubritatea londoneză, se plimbă pe Fleet Street, strada marilor cotidiene și hebdomadare — celebră datorită lor — ca să constate că ele nu se mai află acolo. Un veteran al presei și al străzii evocă nostalgice gloriile trecute a locului. Presa, sau o mare parte a ei, s-a mutat în Dockland, situat în sud-estul Londrei, pe canalele Tamisei, în locul vechilor docuri părăsite, al lugubruului cartier al Londrei unde doctorul Fu-Man-Chou își ascundea — sau expunea — cadavrele victimelor. În Dockland a izbucnit în ultimii ani o extraordinară arhitectonică, o îmbinare a celor mai neașteptate forme, linii și culori: clădiri pentru birourile ziarelor și ale băncilor — posibilul viitor City.

Nici rock-and-roll-ul nu mai e ce-a fost. La clubul de noapte Hippodrome, James vede, pe viu, adevăratul „heavy rock”. Trece — aparent cel puțin — imperturbabil printre dansatori și nu vom afla mai mult decât că a decis să nu se mire de nimic. Cu același sentiment, probabil, s-a dus la un bal mascat în înalta societate unde a întâlnit — printre cunoscuți — și membrii ai familiei regale. Scopul balului — desigur, stringerea de fonduri pentru o cauză pe care nu am descifrat-o, dar o presupun nobilă.

L-am urmărit pe James, nereușind să împiedic memoria mea vizuală să lucreze. Când el se plimba prin Islington, eu suprapuneam un colț al străzii Silvestru din jurul bisericii sau partea umbroasă a străzii Olari. Și mă întreb, cine ne-ar ghida pe încă frumoasele străzi ale Bucureștiului, pe străduțele dintre Ana Ipă-

tescu și Calea Victoriei, cele dintre Căminul Moșilor și Mihai Bravu, pe străzile Cotrocenilor — dincoace de palat?

Accesul de sentimentalism domestic a fost întrerupt (pentru a fi reluat) de un reportaj extraordinar pe care o echipă a televiziunii britanice (între care o antropologă) l-a făcut în Albania. Titlul emisiunii: **O lume care dispare**. Problema: improprietățile țărănilor la Brogam, un sat pe undeva prin nordul Albaniei — despre care noi știm tot atât cât știm despre privatizare, dar despre care englezii au vrut să afle mai multe. Au vrut să afle ceva și despre albanezii care rămân, nu numai despre cei care fug în disperare. Nesiguri, confuși pe ei în fața unui act pentru care nu erau pregătiți, țărăni din Brogam povesteau cum vor încerca să-și schimbe viața și să-și păstreze obiceiurile. Ca să-și viziteze familia din satul vecin, dar despărțit de un munte, o înținzi la drum per pedes opostolorum, iar la întoarcere, peste același munte, ai obținut în dar un sac de cartofi pe care îl cară, evident, nevasta.

Am văzut, ulterior, în București, excelenții reportaj ai Ștefaniei Bratu (vineri, 9 august) despre calamitățile — nu numai naturale — din Moldova. Televiziunea ni-l înfățișează rar pe cel pe care — uneori, cu îndoială — îl numim țărăni. Nu prea avem prilejul să-l auzim pe ei: să ne spună cum trăiesc, dacă se uită sau nu la televizor, ce speranțe au și cum văd lumea cu proprii lor ochi. E o lume care se pierde dar în numele căreia vorbesc, cu aplomb, fel de fel de neînțelegători. Cum am putea afla ce gândesc țărăni despre improprietățile, nu numai primării sau nu numai atunci când intervine violența? Este un moment dramatic și fascinant: dacă nu îl înregistrăm, în datele lui reale — vizuale, va fi greu să-l recompună cineva, cîndva, cu cuvinte.

Dar eram parcă la Londra, telespectatoare entuziasată. Într-adevăr: „Night Duty”, reportaj despre curățenia Londrei noaptea: de la curățenia închisorilor la WC-urile din Leicester Square sau birourile noilor clădiri din metal și sticlă. O femeie zîmbitoare, poate vîrstnică, poate uzată, povestea, plină de bunăvoință, în timp ce lustruina compostoarele metroului, că vrea să adune ceva bani și să se întoarcă acasă, în Granada, la numeroșii săi copii pe care îi crește cu mare greutate din lipsă de mijloace. Eddie, spîlînd de zor closetele din ultra-frecventata piață Leicester, mărturisește bucuros că a venit de la Liverpool la Londra să strîngă bani pentru a plăti petrecerea de nuntă a fiicei sale. Ceva mai critică dar și ea bine dispusă, femeia care ștergea vîgurose plăcile metalice și de sticlă, pe care o simplă atingere lasă urme și chiar pete, comenta: cînd arhitecții au construit clădirea nu s-au gândit la cei care o vor întreține curată.

Prezentînd acești oameni, Televiziunea nu transformă Londra într-un paradis al salubrității, ci pur și simplu informează publicul asupra oamenilor necunoscuți care se zbat pentru întreținerea ei, fie și la un nivel aproximativ.

Oare cine se ocupă de versiunea bucureșteană a „curățeniei”? Și la acest capitol, interlocutorii noștri de pe micile ecrane sînt tot primari sau alte oficialități. Dar ce spun gunoierii, măturoșii, șoferii de pe mașinile de salubritate? Nu cunosc și ei situația, nu-și cunosc și ei problemele, nu au și ei păreri despre „ajutorul” pe care îl acordăm noi, cetățenii critici?

Dar pe cînd o discuție, pe îndelete, despre filmul românesc? Polanski și Wajda au vorbit, la televiziunea britanică, două ore, dacă nu mai mult, despre grandioarea și decăderea filmului polonez, de la „Cuțitul în apă” la filmele pornografice de astăzi.

Știe toată lumea cât de bun e publicul nostru cu filmele românești. Și cât de indulgent. De ce regizorii — cei care știu să facă film și cei care fac fără să știe — nu ar veni la Televiziune, într-o oră de vîrf, să vorbească telespectatorilor despre ceea ce constituie una dintre cele mai mari plăceri ale existenței lor cotidiene?

Săptămînal, medici prestigioși, sau de o anumită notorietate, vin să le povestească telespectatorilor, nu despre noile progrese ale medicinei britanice (poate n-are), nici despre cât e de prestigioasă medicina britanică în lume (poate nu e) ci despre problemele celor care trebuie să-și îngrijească sănătatea. Am avut șansa să privesc indignarea unui medic pentru timpul de așteptare exagerat de lung pentru un consult medical. Medicul respectiv a dorit să înțeleagă de ce bolnavii așteaptă cu orele în fața cabinetelor medicale, de ce programele pentru consultații sau analize se fac cu săptămîni înainte — sau chiar cu luni. A telefonat, schimbîndu-și vocea, propriei sale secretare, cerînd o programare. Din răspunsul acesteia a înțeles: nepăsare, neglijență. El admite că personalul medical nu e bine plătit — dar, cu o indignare controlată britanic, aminteste că polițea, amabilitatea față de pacienți aparțin profesiei, că este inadmisibil să depindă de stimulente materiale.

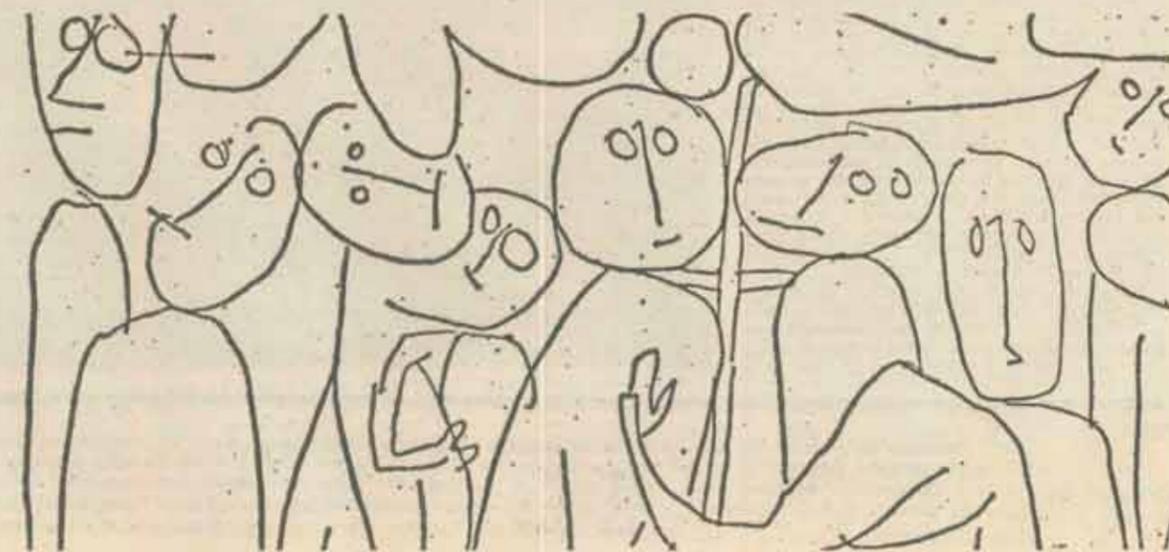
Nu voi spune că televiziunea nu are emisiuni proaste. Are. Timpul meu de ședere la Londra fiind însă prea scurt pentru o analiză propriu-zisă n-am privit programele nepromițătoare. Pot nota, în trecere, că repetarea aceluiași știri și uneori a aceluiași imagini, de către actualitățile celor patru canale, m-au lăsat pe gînduri. Desigur, am fremătat de indignare că pe Regină n-am văzut-o decît o singură dată, un minut sau mai puțin, la inaugurarea unei plăci comemorative: nu un discurs, nu un comentariu, nu o evaluare. Nici de John Major n-am prea avut parte: chipeșul prim-ministru, pe stradă, în fața locuinței sale provizorii (Downing St.) făcînd un gest de întîmpinare, a fost tot ce una din emisiunile de știri a prezentat publicului.

Ce este o televiziune independentă

Ceea ce mi se pare stimulativ la televiziunea britanică este viziunea sa globală asupra societății: în centrul acestei viziuni — sau acestei societăți — nu stau figurile publice, oficiale, ci omul de rînd. Abordat nu în proiecția lui ideologică, ci în autenticitatea lui, alimentează un stil: atât imaginile, cât și comentariile, sînt colocviale, directe, cu desăvîrșire străine aceluia patetism bombastic, continuat la noi cu stîngăcie și ardore care transformă, de prea multe ori, emisiuni de informații în panegirice „old style”.

Atît cît mi-am putut da seama, emisiunile TV britanice își propun o funcție descriptivă și nu una analitică. În opoziție cu „Televiziunea, înaltă tribună de idei”, televiziunea engleză nu își bombardează publicul cu teze și cu informații. Trecerea de la informații la concluzii, de la descriere la analiză depinde de decizia telespectatorului. Autorii acestor emisiuni nu încearcă să-și impună propriile lor opinii și cu atît mai puțin opinii care le sînt impuse. Conceptul de independență al acestei televiziuni transcende condiționările economice, politice și administrative. Cel puțin ca tendință, televiziunea britanică este independentă nu numai față de o anumită ideologie, ci față de ideologie în general, îndemnîndu-și astfel publicul să fie independent față de ea însăși. Poate că, într-adevăr, o televiziune independentă își verifică eficiența în gradul de independență al publicului său. Cu cît potențialul manipulativ al televiziunii ca mijloc de comunicare — potențial care există în însăși natura tehnicii sale, calitate pe care televiziunile din țările est-europene au demonstrat-o imprevizibil dar relevant, România în primul rînd — este mai controlat și dominat, cu atît mai legitim o televiziune poate fi definită ca independentă.

*) Prezența cercetătorilor români a fost posibilă datorită sprijinului oferit de British Council de pe lîngă Ambasada Britanică din București.

Correspondență din Croația

Slavenca Drakulic

„Au vrut să-i înconjoare pe generali cu un zid al iubirii”

Camera de televiziune a focalizat înții pe mina tremurândă a femeii, apoi s-a ridicat către fața ei palidă, cu ochii închiși. Zăcea fără cunoștință pe podea în fața clădirii Parlamentului, câteva minute după ce aflase că fiul ei fusese ucis în războiul din Croația. S-a întâmplat aceasta la Sarajevo, capitala Bosniei și Herțegovinei — una dintre cele șase republici iugoslave — în după-amiaza zilei de duminică 27 august. Sute de femei minioase s-au strins pentru a protesta în fața Parlamentului, deoarece fiii lor erau reținuți în armata federală mult după ce termenul lășării la vatră expirase. Apoi au dat buzna înăuntru, întrerupând sesiunea în curs de desfășurare, și au cerut Parlamentului eliberarea imediată a fiilor lor, dreptul ca soldații din fiecare republică să servească doar pe teritoriul republicii respective, precum și încheierea războiului nobunesc. „Am trei fii — a spus una dintre mame — dar aş prefera să le tai degetele decât să-i trimit în armată”. Au cerut pe generali armatei federală ca le folosesc copiii drept carne de tun în războiul absurd pentru o Serbie mai mare. Dar protestul mamelor nu s-a oprit aici. Două zile mai târziu, pe data de 29 august, aproape 100.000 de persoane s-au strins în Piața Kresimir din Zagreb, capitala Croației, în sprijinul acțiunii „Zidului Iubirii”. „Vom încerca pe generali cu un zid al iubirii”, a fost sloganul manifestăției, de asemenea organizată de către mamele soldaților din armata federală. În același timp, aproape 20 de autobuze cu mame din Croația, împreună cu autobuze cu mame din Macedonia, Bosnia și Herțegovina (cele din Kosovo și Muntenegru au fost oprite de către poliție) s-au îndreptat către Belgrad într-o primă încercare organizată a femeilor împotriva armatei federale. Planul era să se ajungă în fața Cartierului General al Armatei, unde să coară să discute cu comandantul șef. Dar caravana de autobuze a fost oprită de nenumărate ori de către poliția sârbă în ideea că doar-doar se vor răzgîndi și se vor întoarce din drum. Numai atunci când femeile s-au descălțat și au pornit-o pe autostradă au fost lăsate să-și continue drumul spre Belgrad, nu chiar către Cartierul General, ci către barăcile armatei de lângă Topcider. Totuși, cele trei zeci de mame nu au ajuns niciodată să se întâlnască nici cu comandantul șef, nici cu vreun alt general dintre cei care, ignorați voința populației, au reușit să uzurpeze practic toată puterea din țară. Într-o țară pe care președintele Milošević, când așezându-l la putere a președinției federale, a numit-o „lovitură de stat laț”. Au fost introduse într-o sală de conferință dintre barăci, construită pentru a găzdui doar 1.500 de oameni, și acolo au așezat 24 de ore fără electricitate, minere și o pătură, luate în dorința de a sfârși din jur. Frațiile au fost ținute ostilice, deoarece nu li s-a permis nici măcar să părăsească sala pentru a da un telefon, spunându-li-se că nu li se va permite să se întoarcă. De asemenea, nu li s-a permis iarăși să stea cu ele. În acest timp, Partidul Socialist Sârb (partidul de guvernământ al președintelui Milošević) a lansat un apel mamelor din Serbia să boicoteze acțiunea „Zidul Iubirii”, deoarece este dirijată împotriva armatei federale, unicul factor de menținere a păcii și unității în Iugoslavia — cum spune propaganda sârbă. Locul de desfășurare nu a fost menționat, deoarece Milošević și generalii s-au temut că mamele sârbe s-ar putea duce acolo în ciuda antipropagandei făcute de ei, riscând să transforme manifestarea într-o demonstrație de masă în favoarea păcii care ar fi zguduit întreaga țară. A doua zi, pe data de 30, cele aproape 1.000 de femei rămase au fost evzuate din sala de conferință fără ca nimeni de la Cartierul General să fi venit la ele. Protestul lor a rămas fără efect. Cel mai trist lucru pentru aceste mame din trei republici diferite, luptând să salveze viețile fiilor lor, a fost faptul că mamele sârbe nu li s-au alăturat, lăsându-le să înfrunte singure pe generali și decizia lor de a continua războiul. Cu toate acestea, nu s-au dat bătăuțe, hotărând să trimită o delegație la sediul Comunității Europene de la Bruxelles și să ceară ajutor acolo, ridicând chestiunea la nivel internațional.

Femeile din țara care nimeni nu se așteptase, revolta mamelor, a umplut țara întreaga. Organizate de sus în jos, vreme de patruzeci de ani, de un comitet comunist pentru femei, fără o tradiție, o știință și o

posibilitate a autoorganizării și dezvoltării unei autentice mișcări de masă, femeile s-au organizat pentru a salva viețile fiilor lor, formând cea mai neobișnuită mișcare spontană de care lumea a auzit vreodată. Motivul principal este că războiul e dus în special de tinerii recruți de optzeci-cincizeci ani, virați la care, în culturile de estul de patriarhal din acea zonă a Europei, sînt priviți ca niște copii, incapabili să aibă grijă de ei înșiși și, de aceea, necesită protecția celor mai în vîrstă. Politica dusă de țări lor i-a trimis la război, dar mamele lor s-au decis să-și scape. Dacă femeile ar fi reușit, generalii iugoslavi ar fi rămas fără armată și deci fără puterea de a decide viitorul țării.

Totul a început pe data de 2 iulie la orele 17.10, cînd citeva sute de mame din Serbia au dat buzna în clădirea Parlamentului. Aceasta s-a întâmplat imediat după atacul armatei federale asupra Sloveniei. Văzîndu-și fiii murind într-un război în care armata federală își ataca propriul popor, mamele cerșeau întoarcerea imediată a fiilor lor de pe front. „Nu vrem ca fiii noștri să moară pentru generali!” și „Generalii sînt niște ucigași!” — s-a strigat atunci în Parlamentul sârb. Un asemenea lucru nu se întîmplase niciodată în istoria Iugoslaviei sau a oricărei alte țări și parlamentarii nu au făcut altceva decît să privească ridicînd neputincioși din umeri. În ziua următoare, văzînd că nu au realizat nimic, mamele s-au decis să meargă la Ljubljana, capitala Sloveniei, ca să-și recupereze ale lusele copiilor de pe linia frontului. Au pornit într-o călătorie de două zile cu câteva autobuze. Cînd au ajuns la Zagreb, unde au înnoptat, li s-au alăturat mamele croate, ale căror fii luptau de asemenea în Slovenia. Au plecat împreună la Ljubljana, unde mamele slovene, ale căror fii luptau de ambele părți, alii în armata federală și în cea de apărare a Sloveniei — au vrut să le împlinesc. Și apoi a venit raptura, cînd mamele din Serbia nu au acceptat să fie împlinate de mamele din Slovenia. Două zile de călătorie fuseseră

suficiente pentru ca ele să devină indoctrinate și manipulate din punct de vedere politic de către o mică armată de escortă formată din ofițeri cu care au călătorit împreună. Fîng să ajungă la Ljubljana, nu mai erau doar simple mame în căutarea fiilor lor, încercînd să-i facă pe generali să oprească războiul, ci mame din Serbia și Croația, împotriva celor din Slovenia. Erau despărțite de naționalitatea lor, ca și cum fiii lor nu ar fi înfrunțat același pericol, aceeași oribilă înfățișare a morții. Astfel, despărțite, erau ca și înfrînte. Mamele sârbe s-au dus la cazarmă, dar nu au reușit să-și ia fiii și să-i aducă acasă. Într-un timp războiul din Slovenia a-a oprit, transformîndu-se însă într-un război în adevăratul sens al cuvîntului confruntarea din Croația. În ciocnirile dintre Garda Națională Croată și milițiile minorității sârbe din Croația, ajutate de către armata federală, au murit pînă acum mai bine de o mie de persoane. Atunci mamele croate, disperate că nimeni nu putea pune capăt masacrelor, au organizat semnarea de pîcii antirăzboinic, demonstrată în tăcere și rugăciuni în masă, dar voiele lor nu au fost auzite. Acesta este momentul în care au optat pentru demonstrații de masă și au început Cartierul General al Armatei din Belgrad cu acei Zid al Iubirii pînă cînd generalii vor renunța, le vor înapoia fiii și vor opri războiul. De această dată, au încercat să se asocieze cu mame din întreaga Iugoslavia, așa încît mame din Macedonia, din Bosnia și Herțegovina li s-au alăturat în Belgrad, dar nu și mame din Serbia. De ce această primă mare acțiune feminină spontană care s-a petrecut în Iugoslavia și care merită să fie numită istorică nu a reușit să adune la un loc toate mamele, toate femeile, părinții, partidele și cetățenii care sînt împotriva războiului, devenind astfel o forță politică în stare să-și înfrîngă pe generali? Pentru că, într-o țară unde nimeni nu este simplu, chiar dragostea mamelor și dorința lor de a salva fiii este utilizată ca o unealtă politică. De la bun început mamele, alii cele din

Serbia, cîi și cele din Croația, au insistat în a spune că acțiunea lor nu este una politică, că singurul lucru pe care-l doreau era să-și recapete fiii. Dar în situația unui război nedeclarat între națiuni, era o naivitate să-ți închipui că acțiunile lor puteau fi altceva decît politică, pentru că, dacă ar fi reușit, ar fi distrus conceptul federal de armată. Armata federală s-ar fi risipit în șase armate republicane. Acesta este motivul pentru care mamele din Croația, Bosnia și Herțegovina s-au bucurat de atîta sprijin din partea guvernelor respective; pentru că acțiunea lor venea în sprijinul intereselor de independență ale republicilor lor. Pe de altă parte, Milošević, care ar fi avut nevoie de armata federală pentru a-și realiza planul Marii Serbii, a fost primul care a înțeles pericolul și a chemat la boicotarea acțiunii mamelor. Implicarea politică era oricum evidentă de la începutul acțiunii, și ar fi fost mai bine dacă femeile și-ar fi asumat-o. Învățămintele călătoriei la Ljubljana arătau că scopul lor comun nu trebuia să fie doar aducerea acasă a fiilor, ci o chemare mai generală la pace. Dacă ar fi fost așa, poate le-ar fi urmat și mamele din Serbia, și nu numai ele, ci și toți adversarii războiului. Din păcate, ele au plătit tribut nu doar naționalismului, dar și spontaneității, lipsei de organizare și de orientare politică fermă. „Zidul Iubirii” arată cît de important este ca femeile să decidă singure care este interesul lor politic real. În orice caz, acțiunile lor constituie baza primei mișcări feminine de masă și această țară — sau aceste țări — a avut (au avut) ocazia să vadă ce li stă în putere. Din această cauză, inițiativa mamelor constituie un fenomen dintre cele mai importante. Dacă cineva ar fi spus că măcar cu șase luni în urmă femeile din Balcani ar fi în stare de așa ceva, toată lumea ar fi spus că este imposibil. Din păcate, aceasta se potrivește și războiului...

Traducere de ALINA MUNGIU

